

Lelkipásztor

Evangelikus

Lelkészi Szakfolyóirat

72. évfolyam
1997/1.

SZERKESZTENI

- „nem középiskolás fokon”

Visszatekintés a Lelkipásztor hét évére

Vajon kihasználtuk-e egyházunk sajtómunkája területén a rendszerváltást követő új lehetőségeket? Ha az olvasótábor növekedésére vagy könyvkiadásunkra gondolok, kétségeim támadnak. Afelől azonban — gondolom — senkinek sincs kétsége, hogy lelkészi szakfolyóiratunk, a Lelkipásztor, nemcsak terjedelme, tartalma, olvasottsága, hanem minősége tekintetében is jelzi: Dr. Hafenscher Károly, címzetes teológiai professzor felismerte a „kairoszt”, az alkalmas időt és teljes odaadással élt az újonnan kapott lehetőséggel. 1989 novemberében vette át a Lelkipásztor szerkesztését.

A következő évben már új formában jelent meg folyóiratunk 65. évfolyama — és „minden sorában segíteni akarja a lelkészi szolgálatot”.

Szerkesztői tevékenységéhez — többek között — az is hozzátartozott, hogy minden cikket háromszor olvasott el. Először kéziratban, azután korrektúrában és végül kinyomtatva. Mint minden szerkesztőnek, voltak nehéz órái. Ha a lap kiállítására, tördelésére, a „sújtó hubák” (így nevezte a sajtóhibákat) elleni küzdelmére gondolunk, nyugodtan mondhatjuk: „profi munkát” végzett. Ez a szó, régebbi használatával ellentétben, ma szakszerűséget, hozzáértést, nívót jelöl.

Mégse találok megfelelőnek a „profi” szót szerkesztői tevékenységének jellemzésére. Professzor módjára tevékenykedett. Schneller István, az egykori kolozsvári egyetem utolsó magyar rektora, előzőleg pozsonyi teológiai tanár jut eszembe. Elsőéves teológus koromban, 1933 karácsonyi vakációja idején, előfizetéseket kellett gyűjtenem az akkori új értelmiségi folyóiraatra, a Keresztyén Igazságra. Amikor az előfizetési ívet aláírta, neve mellé jegyezte: professzor. A professzor nemcsak kutat és tanít, hanem vall - mondta nyomatékkal.

Próbálok felelni a kérdésre: Miről tett vallomást Hafenscher Károly hétéves szerkesztői munkája során?

Munkája kezdetén úgy látta, hogy lelkészi karunk meglehetősen „dezintegrált”; elszigetelődő csoportok és helyüket nem találó egyesek halmaza. Integrálódásra, a közös nevező megtalálására lenne szükség. A jó rend, helyes mértékben az egyházfegyelem is nélkülözhetetlen. Szenvedélyesen vallotta azonban: igazán integrálni, minden időben, csak az evangélium tud. Ezt az evangéliumot, mindjárt a Lelkipásztor első lapján közölt meditációiban igyekezett szóhoz juttatni. Ugyanígy hitt abban is, ha Jézus Krisztust tekintjük közös nevezőnek, ha őt komolyan vesszük — mint szőlőtőkén a szőlővesszők —, sokan elférünk rajta. Elég erős ahhoz, hogy eltérő nézeteink ellenére is hordozzon, tápláljon bennünket. Azon igyekezett, hogy minél többen jussanak szóhoz. Olyanok is, akik

eddig hallgattak. Kritikai hajlama ellenére tartózkodott a múlt rendszerben szolgáló egyház élete visszáságainak felhánytorgatásától. Senkitől se kérdezte: honnan jön. Azt kérdezte: hová mész? Mind több fiatal, új névvel ismerkedhetünk meg. Egyet sajnálhatunk talán. Különösen az utolsó években kevesebbet olvashattunk professzorainktól, mint amennyit lehetett volna.

Vallotta, hogy „egyedül nem megy”. Még ha a munka javát maga végzi is, munkatársakra van szükség. Mindjárt a kezdet kezdetén, két alkalommal két napra, széleskörű munkatársi gárdát hívott össze Gyenesdiáson tervezésre. Itt alakult ki a folyóirat profilja, szerkezete, rovatai. Kiderült: akinek van, annak adatik. Aki csak lamentálni tud, attól az is elvétezik, ami az övé.

Mint ma is termékeny igehirdető, vallotta és vallja, hogy lelkészi munkánk szíve-közepe az Ige hirdetése. Ezért lett folyóiratunk legjelentősebb és legterjedelmesebb rovata „Az igehirdető műhelye”. Úgy tudom, ezzel a rovattal volt legkevésbé elégedett. Sokszor késve, vagy egyáltalán nem érkeztek meg a kéziratok. Színvonal tekintetében is akadtak kifogásai. Nem tudok hozzászólni, mert csak esetenként olvastam ezt a rovatot, többnyire amikor nyugdíjasként kisegítő igehirdetésre készülök. Általában jó hasznát vettem a közölt meditációknak. — Hiányérzetem inkább a katechézissel kapcsolatos. Ebben a munkaágban több segítségre szorulnánk. Nem egészen ő a hibás. Katechetikai munkánknak nincs átfogó stratégiája. Ez is érthető. Bonyolult a helyzet. Nagyon eltérők az adottságok és a lehetőségek gyülekezetenként. Sok a szórványunk. Hiányzik az alapvető kérdéseket mai helyzetben tisztázó katechetikai mű és egy mindent átfogó, valamennyi katechetikai tevékenységet figyelembevevő, használható országos tanterv. Így is közölt folyóiratunk figyelemreméltó részeredményeket, kísérleteket. Közölt a nevelés, az ifjúsági munka, a mai iskola labirintusában eligazodni igyekvő írásokat.

Érdeemes lenne valamennyi rovat anyagát részletesen értékelni, de nem fér ebbe a keretbe. Ehelyett három fogalommal próbálok jellemezni azt a szándékot, amely a szerkesztőt valamennyi rovat megtöltésénél motiválta: koinonia — martyria — diakonia.

1. Valamennyi rovatában azt a meggyőződést, „hitvallását” igyekezett érvényesíteni, hogy „Jézus Krisztus megigazít (megszabadít) és egyesít”. Erre utaltam már előbb, amikor az integrálásról írtam. Csak a „sancta ecclesia est una”. Az egység keresése és érvényesítése a *koinonia* építésére készítette. Személyes kapcsolatok ápolása, más egyházak képviselőinek megszólaltatása, egymás jobb megismerése, a

közös értékekben való részesedés érdekében közöl írásokat protestáns és katolikus, hazai és külföldi szerzőktől. A testvéregyházak és a sajtó munkásai is figyelemmel kísérték a „Kitekintés az ökumené világába” c. rovatot, amelyet Nagy Gyula ny. püspök látott el rendszeresen érdekes anyaggal. Nemcsak informálni igyekezett. Tudatosítani akarta, hogy az egyház élete és szolgálata a világ tőlünk távoleső pontján is a mi ügyünk. A koinonia: részesedés, részvétel.

2. Vallotta és vallja, hogy az egyház küldetése a *martyria*, tanúskodás a Krisztusról. A tudományos igényű teológiai tanulmányokat szokatlan című rovatban közölte: „Tanuljuk együtt a Krisztust”. Ezzel azt kívánta kifejezni, hogy a teljes Krisztusról a teljes mai embernek tartozunk tanúskodni. A teljes Krisztus (eltérően a csak a történelmi Jézusban, vagy a csak kerygmában élő Krisztustól) azonos a mindenképpen teremtőjével és újjáteremtőjével; vagyis egy az Atyával és a Szentlélekkel, — „egylényegű” a Nicaenum hellenista terminológiája szerint. Az ő országában, őlatat, — Hafenscher kedvelt kifejezésével — az ő „erőterében” élünk. A hit felismerése szerint így él az egész világ, akár tudomásul vesszük, akár nem. A tér és idő korlátai közé szorított teljes emberhez, az Isten-től és önmagától elidegenedett emberhez szól a bizalmat ébresztő ígéret, az egyház tanúbizonyosság-tétele Jézus Krisztusról. Ezért közölt „A teológia szomszédságában” c. rovatban tanulmányokat szociológusoktól, orvosoktól, pszichológusoktól, kevesebbet filozófusoktól, kultúrtörténészekről, közgazdászoktól. Ezért szólaltatott meg lelkészeket. Kérte, emlékezzenek vissza pályafutásukra. Az egyház életének kontinuitását vallva s feledékenységünk gyógyítására jelentek meg kisebb-nagyobb egyháztörténelmi vagy egyházrajzi tanulmányok. Krisztusközéppontú meggyőződésből juttatta szóhoz a jelen kérdéseit a „Fórum” c. rovatban.

3. Vallotta és vallja, hogy az egyház nem önmagáért van; nem azért van, hogy legyen, „hanem hogy szolgáljon”. Szolgálatát, *diakóniáját* Jézus példája szerint és az ő erejével töltse be. Az egyház intézményes és

gyülekezeti diakóniáját — karitatív munkáját — főleg információk közlésével igyekezett szívünk ügyévé tenni. A diakónia fogalmának kitágított értelmezése elől se zárkózott el, hiszen — különösen Bonhoeffer készítésére — a fogalomnak ez a tágabb értelmezése és alkalmazása elterjedt az ökumenében. Az így értelmezett diakónia krisztológiai alapvetésében egyet tudott érteni Káldy Zoltán püspökkel, noha alkalmazásában eltért tőle. Mégse tekintette feladatának, hogy az ún. „diakóniai teológia” ellen kereszteshadjáratot hirdessen. Amikor a zsinat, munkájának még első időszakában, „ad acta” tette a Zsigmond Árpád által fogalmazott etikai téziseket, közzétette azokat a Lelkipásztorban és ezzel elősegítette, hogy a témával később külön munkaközösség foglalkozzon Akadémiánk rektorának vezetésével.

Hafenscher Károly termete szerint is robusztus megjelenésében alig hasonlítható Lutherhez, aki — a róla készült szobrokkal ellentétben — mindössze 150 cm magas volt. Egy sajátos és egy figyelemreméltó hasonlóságot mégis érdemes megemlíteni. Sajátos hasonlóság kettőjük között, hogy mindketten rossz alvók voltak. Az álmatlan éjszakák jelentős mértékben járultak hozzá írói tevékenységük gazdagságához. Figyelemreméltó párhuzam, hogy nagy aktivitásuk ellenére érvényesüléshez juttatni tudtak másokat is. Hafenscher Károly számtalan előadást, tanulmányt dolgozott ki írásban. Elenyészően kevés jelent meg ezekből a Lelkipásztorban. Mások számára biztosította a helyet.

Senki se gondolja, hogy Hafenscher Károly, amikor 70 éves korában leköszönt a Lelkipásztor szerkesztéséről, letette a lantot. A stafétabotot adta át a fiatalabb nemzedéknek. Most sem tétlenkedik. Már is megjelent egy könyve, amelyben a Lelkipásztorban közölt meditációit gyűjtötte össze. Újabb imádságoskönyve a közeljövőben hagyja el a sajtót. Szervezi a Deák téri értelmiségi műhely összejöveteleit. Közreműködését talán még fokozottabban igényli az ökumené ideháza és határainkon túl. Hogyan mondhatnánk le további közreműködéséről éppen mi?

Benczúr László

MÉCSÉS A TE IGÉD

100 éve született Karner Károly

Az újszövetségi teológia elismert, tudós professzorára, maradandó értékű könyvek szerzőjére, lelkesnemzedékek tanítójára emlékezünk. A Lelkipásztor ezúttal a folyóiratszerkesztő képét idézi fel. Karner Károly a Keresztyén Igazság című „evangélikus egyházi, társadalmi és hitvédelmi folyóirat”-nak, az evangélikus értelmiség lapjának felelős szerkesztője volt annak alapításától, 1934-től egészen 1945-ben bekövetkezett megszűnéséig. Az alább közölt cikket Karner Károly 1935-ben, a lap II. évfolyamának 1. számában jelentette meg.

Új esztendő küszöbén

„Más fundámentomot senki sem vethet azon kívül, amely vettetett, mely a Jézus Krisztus. Ha pedig valaki aranyat, ezüstöt, drágakövet, fát, szénát, pozdorját épít rá erre a fundámentomra, kinek-kinek munkája nyilván lesz: mert ama nap megmutatja, mivelhogy tűzben jelenik meg» (I. Kor 3, 11–13).

Pál apostol szavai a keresztyén tanítókra vonatkoznak, akikre Isten az evangélium üzenetét bízta. Az Ige által építi Isten gyülekezetét. De a „tanítók” közt, kik a gyülekezetnek az Igével szolgálnak, némelyek az egyszer lerakott fundámentomra maradandó értékes falakat, mások pedig roskatag, düledező tákolmányokat építenek. Nem emberi épületről van szó, azért nem is ember ítéli meg, kinek a munkája az értékes és melyik a hasznavehetetlen. „Ama nap», az Isten ítéletének a napja tárja fel, milyen volt kinek-kinek az élete munkája.

Amit Pál apostol az egyes, sokszor egymással szemben álló, emberi féltékenységtől gyötört gyülekezeti „tanítók” munkájáról mond, az áll a keresztyén egyházakra is. A felekezetek feladata, hogy építsék Isten Egyházának a falait. Egyik egyház szervezete sem azonos Krisztus Egyháza isteni rendjével, avval az Egyházzal, amelyen „a pokol kapui sem vesznek diadalmat». Napjaink története különös nyomatékkal tanít erre. Mindegyik egyház érezheti az ítéletet, amelyet Isten minden földi szervezet fölött tart. Amit evangélikus egyházunk Németországban szenved, ahol bölcsője ringott, amit a római egyház

Spanyolországban és Mexikóban, két megvívhatatlannak gondolt várában él át, ami a keleti egyházat Oroszországban és Kisázsziában a mártírium útján szinte a végső megsemmisülésbe taszítja bele, az nem tisztára „megpróbáltatás». Nálunk a keresztyén egyházak nyugodt helyzetből, mintegy szélcsendes szigetről figyelik, mi történik a nagyvilágban és erejüket kicsinyes, emberi féltékenységtől fűtött harcokban pocskolják el. Testvéreink nehéz óráit pedig szeretjük megpróbáltatásként és nekünk adott hiterősítő példaként kezelni. De jaj nekünk, ha meg nem látjuk benne Isten ítéletét. A fejsze már a fák gyökerére vettetett, s ahogyan az ítélet szele nem kímélte meg a választott népet s elsöpörte a föld színéről az aranytól és márványtól pompázó jeruzsálemi templomot, ahogyan elpusztult a keresztyén egyház Palesztinában, Előázsiában, Egyiptomban, Észak-Afrikában, úgy nincs nekünk sem csalhatatlan óvszerünk Isten haragja ellen.

Az idők jelei arra figyelmeztetnek, hogy „mint bölcs építőmesterek» fokozott hűséggel szolgáljunk. Evangélikus egyházunk tíz tálentomot kapott, hogy vele gazdálkodjék. Egyik egyházra sem bízott Isten annyi kincset, hogy aranyból, ezüsből és drágakövekből építhesse Isten gyülekezetének falait. Egyik sem ismeri olyan tisztán, hamisíthatatlanul az evangéliumot, Isten megmentő kegyelmének üdvösséges üzenetét, mint a mi egyházunk. De Isten ezt a kincset cserépedényekbe tette s a nagy örökség miatt sokat, többet is vár tőlünk, mint másoktól. Nem mindig tudtunk híven sáfárkodni és most is csak

emberi bölcsességgel keverve, gyarló, tökéletlen formában szóljuk az Igét, amikor pedig a haláltáncot járó világnak oly nagy szüksége van rá és olyan éhes rá, mint nem volt évszázadok óta. Azért hamarabb és többször kerültünk ítélet alá, mint más egyházak és mindig csak «szent mag» voltunk, mely ítéletből menekült meg. Azért vettetett a fejsze ma is első sorban a mi egyházunk fájának a gyökerére.

Ezt a helyzetet ismerte fel az a kicsiny gárda, mely a «Keresztyén Igazság»-ot megindította. Emberileg szinte reménytelen volt az elindulásunk. De Isten megáldotta a szolgálatot, melyet vállaltunk. Többet szolgálhattunk, mint remélni mertük, s most bizakodó hittel tekintünk az új esztendőre. De reménységünk most is egyedül Istenben van, aki elhívott minket erre a szolgálatra. Mert bennünk még sok a fogyatékoság. A mi kürtünk zengése sem oly tiszta és határozott, mint kellene lenni. Magyar evangélikus egyházunk a reá szakadt istenítélet alatt nemcsak csonkává lett, hanem szegénnyé is. Szegénnyé nemcsak anyagiakban, hanem szellemiekben is. Az a szellemi fölényünk, amelyet e hazában hosszú évtizedeken keresztül felmutathattunk s amelyre sokan közülünk még mindig szeretnek hivatkozni, hovatovább egészen szertefoszlik. Senki sem érzi ezt jobban, mint folyóiratunk kicsiny gárdája. Nehéz küzdelmet folytatunk a nemcsak egyházunkat szerető, hanem valóban az Evangéliumból táplálkozó híveinkért, hogy munkába állíthassuk őket. De ezek a nehézségek nem riaszthatnak vissza bennünket. Kell, hogy az Ige csontjainkba rekesztett tűzzé legyen, mely nem hagy pihenni, míg szolgálatunkat el nem végeztük, míg szolgálatunk fel nem emésztett minket.

Igy indulunk el az új esztendőre. Minden igyekezettel azon leszünk, hogy kimélyítsük mondanivalónkat. Segíteni akarunk mindenkinek, aki az Evangélium hangját hallani hajlandó, hogy az Ige eredeti, tiszta erejével érvényesüljön az élet minden területén. Küzdenünk kell, hogy magyar evangélikus egyházunkban az Ige hamisítatlanul szóljon meg, hogy mérhetetlen feszítő erejét le ne tompítsa semmiféle emberi bölcsesség, megalkuvás, vagy opportunizmus, vélt vagy valóságos «érdekek»

hangfogója. Tudjuk, hogy az igazságnak ez a szolgálata sokak szemében kelt «jogos» aggodalmakat. Mert mindenütt beleütközik emberi érdekekbe. Nekünk szemünket egyedül arra kell függeszteni, aki «az út, az igazság és az Élet».

Magyar evangélikus egyházunk a jelen tomboló viharában megtépetten, hiányos vértzetben, minden külső csín és ékesség nélkül állja a harcot. Nincsenek olyan kincsei, amelyeket a világ előtt kitergethetne. Nem hirdethet egyedül üdvözítő, új gazdasági rendet csoda-orvosszerűen egy minden ízében beteg, talán végső vonaglásban gyöttrődő világnak. Nem mutogathatja a «keresztény» állam csillogó ruháit az ámulva hitetlen világ előtt. Nem ajánlhat varázsszerként ható törvénytervezeteket a gyökerében megtámadott házasság és családi élet számára. Nem csillogtathatja meg azt a csábos reménységet a világ előtt, hogy ilyen vagy amolyan kegyesség követelésével e világ átváltozik Isten országává. Nem teheti egyiket sem, mert az igazsághoz van kötve. Tudja, hogy e világ minden berendezkedésével és minden intézményével állandóan a bűn hatalma alatt áll. Fölötte függ az ítélet kardja és csak Isten kegyelme, ha még mindeddig meg nem emésztettünk és továbbra is kegyelem lesz csak, ha társadalmi, gazdasági és állami berendezkedések utolsó ítéletet jelentő kaoszban össze nem omlanak.

Addig is azonban evangélikus egyházunk ajakán tisztán és hamisítatlanul kell megcsendülnie a megtérésre hívó Igének, mellyel Isten hívja ki az embert a bűn világából magához, egy új, általa teremtett világba. Jaj egyházunknak, ha ezt a szolgálatot nem végzi s ha *evel a szolgálattal* nem építi az egyszer vetett fundamentomra a neki adott talentomokkal az Isten gyülekezetének falait! Legyen azért igéje az egyetemes keresztyén igazság, melyben nem szólal meg más, mint csak a tiszta Evangélium üzenete! Adja Isten, hogy ez lehessen magyar evangélikus egyházunk új esztendeje!

Lic. Dr. Karner Károly

B I B L I A – Magyarázatokkal

Ezt a címet viseli a Magyar Bibliatársulat legújabb kiadványa. Ez a magyarázatos Biblia a Német Bibliatársulat engedélyével az 1992-ben kiadott „Stuttgarter Erklärungs-bibel” magyarázatainak fordításával készült.

A magyarázatok a Luther-fordítás szövegéhez íródtak, a magyar kiadás az 1990-ben megjelent újfordítású revideált Biblia szövegéhez alkalmazta azokat. Ezért nem mindenütt pontos, szószerinti fordításai a német szövegnek. Sok esetben a mi fordításunk fölsőlegessé tette a német szövegben szereplő magyarázatot. A német magyarázatokot neves teológusok készítették, akik a bibliakutatás legújabb eredményeit vették figyelembe. A fordítás és lektorálás munkáját 31 evangélikus, református, baptista teológiai tanár és lelkész végezte el 1993 és 1995 között, a nyomdai munka után most összefoglalóan jelenhetett meg ez a magyarázatos Biblia.

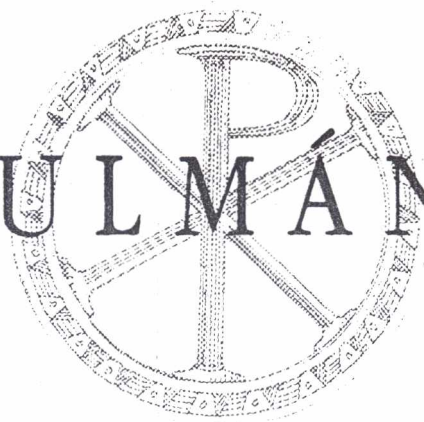
Az egyes bibliai könyvek rövid előszavai, a függelék tárgyi magyarázatai, valamint a mértékek, súlyok, pénzek, és a különböző jelzések és rövidítések felsorolása teszi teljessé a munkát.

Lelkészek és bibliaolvasó, a Bibliát alaposabban tanulmányozni akaró gyülekezeti tagok számára jó segítséget jelenthet ez a magyarázatos Biblia, és értékéhez képest viszonylag olcsón beszerezhető (2.500 Ft)

Muntag Andor

TANULMÁNYOK

A retorika teológiai használatának lehetőségei

Ezt a kis tanulmányt, köszönetnyilvánítás és részletes élménybeszámoló helyett, kérem, fogadják szeretettel mindazok, akik lehetővé tették létrejöttét.

Az 1995-ös és az 1996-os évek téli, illetve nyári szemesztereit a Bajor Evangélikus Egyház főiskoláján (Augustana-Hochschule-Neuendettelsau) tölthettem ösztöndíjasként. Ott kerültem kapcsolatba Dr. Peter L. Oesterreich tanár úrral, aki a Filozófia Tanszék professzora. Az ő retorika előadásai rendkívül mély hatást gyakoroltak rám. Vele szorosan együttműködve elkezdtem kutatni a retorika és a teológia kapcsolatát. Vizsgálódásaim során Dr. Wolfgang Stegemann professzor úr, az Újszövetségi Tanszék vezető tanára szintén nagy segítségemre volt az ide vonatkozó teológiai írások felkutatásában. E kutatási terület német nyelvterületen még viszonylag újnak mondható. A teljesség kedvéért azonban meg kell említeni, hogy a jelentősebb teológusok szinte kivétel nélkül foglalkoztak a két tudomány kapcsolatával.¹ Napjaink protestáns teológusai közül Gert Otto képviseli ezt az irányvonalat, ezért főként az ő írásaira támaszkodom.² A cikk alapját képezi továbbá a *Beziehungen zwischen Theologie und Rhetorik*, összefoglaló jellegű, szintén e témakört érintő írásom, amelyet Dr. Rolf Schieder kérésére vettem papírra.

„A világtapasztalás nyelvhez kötött. Még pontosabban fogalmazva, a retorika tárgyának ezen adottsága: reflexió, ami egyetlen teológiai gondolkodás számára sem elhagyható kiindulási pont.”

I.

Gert Otto: Beszéd az ember című írásából vett idézet legyen számunkra gondolatindító.

A retorika tárgya, a nyelv, valóban reflexió, amely a világban való létünknek, ember-létünknek legsajátosabb, legősibb bizonyítékai és adottságai

közé tartozik. A nyelv segítségével vagyunk képesek kifejezésre juttatni érzéseink, gondolataink sokaságát. A nyelv mindenkor szoros kapcsolatban áll környezetünkkel. A világban való tájékozódásunk előfeltételét képezi a tárgyak megnevezésétől kezdve, egészen a legbonyolultabb kommunikációs szintekig. A nyelv kultúrát teremt és megőrzi azt. A nyelv fontosságának hangsúlyozása azért is lényeges, mert számunkra annyira magától értődik és természetes az ember beszédképessége, hogy napjainkban mind kevesebb gondot fordítunk nyelvünk művelésére, a beszéd tanulására.

Teológusok, lelkészek számára szintén nem mellékes, miként vagyunk képesek Istenről alkotott gondolataink, vele kapcsolatos élményeink és tapasztalataink megszólaltatására, továbbadására az igehirdetésben és a tanításban. Nem könnyű Isten üzenetét megszólaltatni egy olyan világban, melynek retorikája az egyenlőség elvét tűzi zászlajára, hirdeti a radikális pluralizmust, az elvek egyenlő jogát, oly módon, hogy közben megszünteti az értékek és az erkölcs határait. Ebben a sokszínű és folyvást változó világban nehéz eligazodni. Az ember nehezen találja meg a helyét, könnyen eltéved. Pontosan ezért lehet segítségünkre, a világban való tájékozódásunk alapvető útjelzőjének, a nyelvnek ismételt felfedezése. Továbbá a retorikáé, amely biztosítja ennek szép rendben történő előterjesztését (dispositio).

A beszédművészet igazi lényegét azonban nem érthetjük meg egyetlen alkotóelemének kiemelésével, mert akkor hasonló tévedésbe esnénk, mint a retorika bírálói, akik számára gyakran nem több tanulható, és tanítható beszédtechnikánál.

A beszédművészet (ars rhetorica) alapvető értelme csak a retorika klasszikus öt nagy részművészetének (quinque artes)³ figyelembevételével látható meg. Elsősorban a gondolatok felfedezésének képessége és művészete (inventio), másodsorban a szabályok művészete (dispositio), harmadrészt a kifejezés művészete (elocutio),

Oesterreich az elocutio művészetét, — sajátos szó- és gondolat -alakzataival, valamint

¹ A terjedelmi korlátok miatt a felsorolás néhány példája csupán szemléltető jellegű.

Aurelius Augustinus, *De doctrina christiana*, IV. könyv

Aquinói Tamás, *Summa contra gentiles*

Karl Barth, *Die protestantische Theologie im 19. Jahrhundert, Ihre Vorgeschichte und ihre Geschichte*

² Otto, Gert, *Die Rede ist der Mensch, Drei Thesen zur Bedeutung der Rhetorik für die (Praktische) Theologie ZThK 89. Jahrgang 1992 heft 4 (Dezember 1992)*

Otto Gert, *Die Kunst Verantwortlich zu reden, Rhetorik-Ästhetik-Etik*, Chr. Kaiser, Güntersloher Verlaghaus, Güntersloh, 1994

³ Peter L. Oesterreich, *Philosophen als politische Lehrer, Beispiele öffentlichen Vernunftgebrauchs, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1994, S. 4, lábjegyzetében idézi (M. F. Quintilianus, Institutionis oratoriae libri XII/Ausbildung des Redners. Zwölf Bücher, hrsg. u. übers. v. H. Rahn, 2 Bde., Darmstadt 1972 u. 1975, III 3, 1)*

olyan kép (tropus) használatával, mint a metafora, a jelentéstartalom megfordítása (szynekdoche), a fogalomcsere (methonymie) és ironia, — hagyományos módon a retorika sajátos területeként értékeli.⁴

negyedszer az emlékeztetművészet (memória), és ötödször az előadás művészete (actio). Ezen alkotóelemek részenként is hangsúlyos, de egymással is harmonizáló egysége nyújt csak megfelelő retorika-képet.

Teológusaink az igehirdetés és tanítás során elválaszthatatlan kapcsolatba kerültek a beszéd művelésével és fontosságát szinte soha nem vonták kétségbe (itt gondoljunk csak reformátoraink oly gyakran hangsúlyozott nyelv teremtő szerepére⁵), ennek ellenére mégis meglepő, hogy a retorikához való viszonyuk különösen a 19. század vége óta sajátos feszültséget mutat. Néhány példa a kérdésben leginkább érintett gyakorlati teológusok megnyilatkozásaiból: „Eduard Thurneysen az 1921. évi, a prédikáció problémájához írt programszerű tanulmányában első alapszabályként írja elő az igehirdető számára: Ne legyen semmi ékesszólás, — mert az igehirdető beszéde nem egyéni dolog, tehát nem lenne szabad ügyvéd módjára beszélnie.”⁶ Majd később ebből következik a második szabály, amely óva int a hallgatóság úgynevezett szükségleteinek kielégítésétől. Vagy ötven évvel Thurneysen után Rudolf Bohren: a prédikáció valódi szépsége hasonlít annak az arcára, aki böjtöl, ám arca felkent. A szenvedéstől lesz fénylőbb, belülről nyer nagy fényességet. Nincs semmi, ami a retorika ellenében szólna, de a prédikáció szépsége más minőségű. Továbbá „Jörg Rothermund, aki szintén foglalkozott a két tudományterület kapcsolatával, egyrészt a teológiai és a retorikai kérdésfelvetéseket akarja egymásba olvasztani, de ezzel egyidejűleg a homiletikai gondolkodás folyamatában megkövetelt minden lépés teológiai megalapozását, ami egyértelműen a retorika teológia alá történő alárendelését eredményezi.”⁷

Miként a fenti példák is tanúsítják, a retorika és teológia közötti kapcsolat nem mentes feszültségektől. A látszat ellenére az ellentét nem a teológusok, Isten beszéde és az emberi beszéd megkülönböztetésének igényéből vezethető le, hanem más, a retorika általános megítéléséhez kötődő oka van. Ezért fontos kissé elidőzni a retorika fejlődéstörténetének néhány állomásán, és áttekinteni azokat a filozófiai (ellen)érveket, amelyek jelentősen hozzájárultak a beszédművészet-ről alkotott kedvezőtlen kép kialakulásához.

II.

„A retorika mint antifilozófia, ábrázolásának ideája és sémája, a szónokoknak a filozófusokkal vívott,

az ifjúság nevelésére vonatkozó igénye körüli harcából, a városállamokban egyidejűleg fejlődött ki. Ott a szó, a nagyobb tömegekre és a bírósági kollégiumokra beszéd által gyakorolt hatása, egy korszak ismertetőjelévé vált és az maradt.”⁸ Látható, hogy a retorika szerepét vitató megnyilatkozások nem új keletű jelenségek, hanem részét képezik egy már a gondolkodás kezdeteinél is meglévő, napjainkig tartó folyamatnak. E sorba illeszkedik Immanuel Kant Az ítélőerő kritikájában található gondolata is.

„A beszédalképzés,⁹ ha ez alatt a rábeszélés művészetét, azaz szép látszat általi rászedést (az oratoria művészeteként) és nem pusztán ékesszólást¹⁰ (eloquenciát és stílust) értünk, olyan dialektikát jelent, amely a költésztől csak annyit kölcsönzött, amennyi szükséges a szónok számára, hogy a megítélés előtti érzelmeket megnyerje; ezzel előnyt szerezzen és a szabadságot elvegye. Tehát alkalmazása nem tanácsolt sem a bíróságokon, sem a szószekeken.”¹¹ Ha a retorika általánosan kedvezőtlen megítélésének okát kívánjuk megállapítani, akkor ehhez az itt felsorakoztatott vélemények értelmezése kielégítő magyarázattal szolgálhat. A retorika és a filozófia párharca, úgy mint minden retorikaellenes megnyilvánulás, alapjában véve egy sereg félreértésből származó előítéleten nyugszik.

A retorika ugyanis nem azonos azzal a szofisztikával, amellyel az első pillanatban társítják. A beszéd művelésének kétségtelen létezik tanulható technikája, melynek segítségével javítható a közlés formája, és ezáltal a hallgatóságra gyakorolt hatása fokozható. Ám az így értelmezett beszédtechnika gyakran semmiféle kapcsolatban nem áll a tartalom minőségével, tehát indifferentis az etikai felelősségvállalás szempontjából. Precízebben fogalmazva: ilyenkor a szónok szubjektív etikája kényszerítő erővel hat a hallgatóságra, ezért a beszéd félrevezető jellegű. Azonban az ilyen manipulatív jellegű szóhasználat elsődlegesen a szofista érvelésmód sajátossága, és ez csupán a retorika egy korszakában volt uralkodó irányzat.

Az ilyen retorika joggal válthatja ki minden jóérzésű ember bírálatát. Szókratész például így fogalmazza meg evvel kapcsolatos fenntartásait: „Eszertint a többi művészettel szemben is hasonló helyzete van a szónoknak és a szónoklásnak. Hogy mi tulajdonképpen a dolgok természete, azt éppen nem kell tudnia; elég, ha a rábeszélésnek valami fortélyát kieszeli, hogy a tudatlanok előtt úgy lássék, mintha többet tudna a tudóknál.”¹²

Természetesen e megállapítás nem jelent mentességet az alól, hogy koronként jól képzett, de lelkiismeretlen szónokok ismételtlen visszaéljenek tudásukkal és így tovább rombolják a beszédművészet tekintélyét.

Közéletünk ilyen jellemző megnyilvánulásai közé tartoznak a politikai pártok szócstái és a

⁴ u.o. S. 9

⁵ R. Cruel, Geschichte der deutschen Predigt im Mittelalter, 1979 (Reprint 1966)

U. Schnell, Die homiletische Theorie Philipp Melanchthons, 1968

B. Stolt, Liebigkeit und Zier, Ungestüm und Donner. Martin Luther im Spiegel seiner Sprache (ZThK 86, 1989, 282–305)

B. Stolt, Docere, delectare und movere bei Luther (Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte 44, 1970, 433–474)

E. Herms, Das Evangelium für das Volk. Praxis und Theorie bei Luther (Lu J 57, 1990, 19–56)

⁶ Otto, Gert, Die Rede ist der Mensch, Drei Thesen zur Bedeutung der Rhetorik für die (Praktische) Theologie ZThK 89. Jahrgang 1992 heft 4 (Dezember 1992, 484–485)

⁷ u.o.: 484–485

⁸ U. o.: 487. o. 9. lánjegyzet; v. ö.: K. Dochorn, Macht und Wirkung der Rhetorik. Vier Aufsätze zur Ideengeschichte der Vormoderne, 1968 (s. Anm. 6), 49

⁹ Die Bredsamkeit

¹⁰ Wohlredenheit

¹¹ V. I. Kant, Werke in sechs Bänden, Hgr.: von Wilhelm Weischedel, Band: V, Kritik der Urteilskraft, Darmstadt. 1963, § 53, S. 430

¹² Platón összes művei, Első kötet Gorgiasz 459 c

választási programnyilatkozatok, melyekben átlátható módon nyilvánul meg az igazság és a hihetőség közötti retorikai differencia.¹³

Az ilyen jellegű retorika, még inkább ennek tanítása, heves ellenzékre talált a filozófusok körében. Félték attól, hogy ez a gátlástalan, morált nélkülöző magatartás megfertőzi majd az ifjúságot. A sors keserű tréfája, hogy pontosan e magatartást leginkább bíráló Szókratész ítelték el hasonló vádak miatt.¹⁴ Kant kritikai észrevételéhez fontos megjegyezni, hogy az ő retorika értelmezése sokkal differenciáltabb annál, amint az a későbbi felhasználása során, hatástörténetében megmutatkozott. Az ő bírálata csak a művészt, mesterként beszédgyakorlatra érvényes,¹⁵ amelyik a beszédkészség (die Beredsamkeit) kizárólagos meggyőzni akaró karakterét hangsúlyozza. A meggyőzésre irányuló törekvést, önmagában, megfelelő stílus és különösen tartalom nélkül nem lehet a retorikával azonosítani. A retorikaellenesség elterjedéséhez jelentősen hozzájárult Kant bírálata általánosítása. Ha a beszéd tudományát bármely oldalról bírálata éri, akkor fontos ezeket a félreértéseket is a szemünk előtt tartani.

Ellentétben az előző véleményekkel, léteznek nem kimondottan a retorikával foglalkozó, de a nyelviség szerepét implicit módon hangsúlyozó retorikai álláspontok is. H. G. Gadammer például így fogalmaz: „Az ember valamennyi világra vonatkozó ismerete nyelvi-
leg közvetített. A világban való legelső tájékozódásunk a beszéd tanulásával teljesedik ki. De nem csupán erről van szó. Végeredményben a világban való létünk (In-der-Welt-sein) nyelvisége artikulálja a tapasztalat egész birodalmát.”¹⁶

Végezetül e retorikatörténeti kitérő nem lehet teljes egy új harmonizációs törekvés ismertetése nélkül. Amint láttuk, a retorikaellenes megnyilvánulások nem a beszéd művészetének eredeti lényegét bírálták. Azonban a legújabb fundamentál-retorikai érdeklődés joggal mutat rá, hogy a retorika alapvető értelme csak a beszédművészet történetének kritikus áttekintéséből érthető meg. A fundamentál-retorika gondolata Peter L. Oesterreich nevéhez fűződik, aki a retorikai szellem fejlődésének történetét helyezi vizsgálódásának középpontjába. Oesterreich gondolatai joggal figyelmeztetnek arra, hogy az ember, a retorika minden mellőzése ellenére, beszélő lény (homo rhetoricus) maradt. Ezért a felesleges szembenállás helyett fontosabb lenne ismét felfedezni azt a beszédet, amely mesterkéltég nélkül jelen van a mindennapok beszédgyakorlataiban.¹⁷ Sőt hangsúlyozza, hogy a modern ember, bár ő maga egyre kevésbé kötődik az irracionális

fogalmak és kifejezések szóképleteihez, beszédében öntudatlanul mégis jelen vannak ezek, mivel a nyelv trópusainál és metaforáinál fogva kitorölhetetlenül magában hordozza e kategóriákat. Ezért a metafizikai gondolkodásmód általános megromlásával párhuzamosan megfigyelhető a nyelv és beszédtudomány szerepének fokozatos alábecsülése is.

III.

E filozófiai és retorikatörténeti kitérő után joggal vetődhet fel mindenkiben a kérdés, hogy az imént felsorolt ellentmondásos megnyilatkozások közül melyik nyelv-, illetve retorika-értelmezést tekintjük a teológia részéről elfogadhatatlannak, és melyik formálhat igényt a vele való együttműködésre. Oesterreich új elmélete azért megnyerő, mert a posztmodern beszéd és írásértelmezésekkel szemben egy olyan pozitív alternatívát talált, amely a retorikát, annak eredeti, morális és erkölcsi tartalmával együtt szemléli. Az általa felfedezett *retorikai differencia* segít elválasztani egymástól a beszéd önmagában létező igazságtartalmát és annak hihetőségét. Gondoljuk csak végig, mekkora jelentősége lehet egy ilyen beszéd- és retorika-értelmezésnek a keresztyén tanítás és igehirdetés szempontjából! Különösen akkor, ha ezek elsődleges forrására, a Szentírásra gondolunk. Ha ugyanis hitigazságaink közvetítését belső tartalmi relevancia nélkül, kizárólag a világ bölcsességének¹⁸ megfeleltetve képviseljük, akkor beszédünk ugyan könnyebbé és hihetőbbé válik, de közben könnyen elveszítheti eredeti lényegét és tartalmát. A tartalom mindig fontosabb, mint a megértetni akarás! Ugyanis, ha a keresztyén tanításban kizárólag a meggyőzés kerül előtérbe, akkor elkerülhetetlen módon a közvetítés válik hangsúlyossá. Ennek során az isteni szándék szövegben rejlő mondanivalójával szemben felértékelődik az emberi szerepvállalás.

Gert Otto tanulmányában a teológiai résztudományok számára is nagyon figyelemreméltó lehetőségként értékeli Oesterreich új retorika-értelmezését.¹⁹ Rámutat arra, hogy a gyakorlati teológián belül is léteznek olyan gondolatok, melyek az igehirdetés problémáinak retorikai megértésén fáradoznak.²⁰ Továbbá megállapítja, hogy a gyakorlati teológián kívül más teológiai szakokon belül a retorikai kérdésfelvetésekre történő hivatkozások egyre nagyobb gyakorisággal jelentkeznek. „*Ez érvényes az egyháztörténeti, és az exegetikai kutatásokra is, tehát jellemző módon azon teológiai szakokra, amelyek szövegekkel és azok eredeteinek interpretálásával foglalkoznak.*”²¹

Válaszkeresésünk során tegyünk egy kísérletet. Egyetlen példán keresztül vizsgáljuk meg, hogy mit jelenthet az egyházi beszédhelyzet (fundamentál)retorikai értelmezése az igehirdetésben és az azt megelőző előkészületben.

¹³ v. ö.: Oesterreich, u. o.: I.

¹⁴ Platon: Szókratész védőbeszéde, Platon összes művei, Első kötet 17–19

¹⁵ v. ö.: G. Otto: Die Rede ist der Mensch, Drei Thesen zur Bedeutung der Rhetorik für die (Praktische) Theologie ZThK 89. Jahrgang 1992 heft 4 (dezszer 1992), 489

¹⁶ (H. G. Gadammer) in Hist. Wörterbuch d. Philos. (J. Ritter) Bd. 3 (1974) 1071 (Filozófiai hermeneutika, Szöveggyűjtemény, 25. o.)

¹⁷ Oesterreich, P. L.: Fundamentalarhetorik. Untersuchung zu Person und Rede in der Öffentlichkeit, Hamburg 1990. Vorwort „a retorika látható, mindenütt jelenléte, a retorika jelenség gyorsuló tudományos reflexiójához vezetett. Maga a tradicionális retorikaellenes filozófia lezárult, — az apodiktikus ész ideál hihetőségi krízise nyomán — többé nem lehet a retorika kritikai vizsgálatát az ő saját körülményének tekinteni.”

¹⁸ I. Kor. 1,21 „...a világ a saját bölcsessége útján nem ismerte meg az Istent a maga bölcsességében...”

¹⁹ G. Otto: Die Rede ist der Mensch, Drei Thesen zur Bedeutung der Rhetorik für die (Praktische) Theologie ZThK 89. Jahrgang 1992 heft 4 (Dezszer 1992), 489

²⁰ E. Lange, Predigen als Beruf, 1976. — M. Josuttis, Rhetorik und Theologie in der Predigtarbeit. Homiletische Studien, 1985. — G. Otto Predigt als rhetorische Aufgabe. Homiletische Perspektiven, 1987.

²¹ G. Otto: Die Rede ist der Mensch, u. o.: 486

Először is textus alapos elemzése, exegézise hozzásegíti az igehirdetőt a szöveg jobb megértéséhez.²² Az igehirdetés alkalmával azonban ez az írott és elemzett szöveg a hallgatóság számára beszédként van jelen. Így minden további nélkül elemezhető retorikai módzerekkel is. Az igehirdetési alapige szövegének, illetve beszédének retorikai elemzése több előnnyel járna.

Elősorban közelebb vihetné az igehirdetőt a bibliai beszédek mondanivalójához, ha az adott beszédhelyzet elemzése során felismeri a beszéd jellegét. Sőt a beszéd típusok alapvető jellemzőinek ismerete tovább színesíthetné a róla szerzett ismeretünket.

Vizsgáljuk meg például Arisztotelész klasszikus hármas felosztását. A nyilvánosság előtt, ahol a beszéd létrejöhet, a következő kategóriákat találjuk meg:

1. kötött vagy ünnepi beszéd
2. bírósági vagy jogi beszéd, pld. védőbeszéd
3. politikai vagy tanácsadói beszéd.²³

A fent említett beszéd típusok kivétel nélkül megtalálhatók a Szentírásban, gondoljunk csak Péter apostol pünkösdi beszédére (ApCsel 1, 14–36), vagy Pál apostol védőbeszédeire (ApCsel 23, 1–11; 24, 10–21; 25, 8–12; 26, 1–32), valamint az apostoli konvent vitabeszédeire (ApCsel 15, 1–29).

Másodsorban azonban az igehirdetések során fontos tisztában lenni nemcsak az akkori, hanem a jelenlegi beszédhelyzet körülményeivel is. Ismerni kell a hallgatóság szókészletét és életvilágát, tehát azt az argumentációt, amely a mindennapok során körülveszi őt. A mai ember egy olyan posztmodern²⁴ állapotban él, ahol a nyilvánosság beszédgyakorlatai feltűnő párhuzamot mutatnak az antik világ²⁵ szofisztikus érvelésmódjával. Tehát kevésbé számít a beszéd minősége és tartalma, fontosabb az, hogy meggyőzően hangozzék.²⁶

Egy ilyen világban megnő a retorikai differencia. Tehát esetünkben az igehirdetőnek tekintetbe kell venni, hogy az igehirdetés valóság tartalma és a hallgatóság hit-készsége az, amely e beszédet hitelesnek ismeri el, nagyon messze állnak egymástól. Ezt a különbséget az igehirdetőnek a prédikáció során fel kell oldania úgy, hogy a beszéd meggyőző módon egyszerre ébresszen hitet és segítse megőrizni azt. Az igehirdetés a hallgatóság részéről történő elfogadását elősegítheti a prédikáció retorikai megalapozottsága, a beszéd határozott kritikai hangvétele és a beszéd cselekvés jellegének hangsúlyozása. Ez utóbbi megfigyelhető például a temetési igehirdetések kapcsán,

amikor a beszéd egyben vigasztalás is. A retorikai megalapozottság alatt a beszédművészet részegységeinek (quinque artes) arányos figyelembevételét kell érteni. Ahol az *inventio* jelentheti egyrészt az igehirdetési alapjául szolgáló szöveg egyediségének és gazdagságának felfedezését, másrészt azokat az *ötleteket, melyek az igehirdetési felkészülés során hozzásegítik az igehirdetőt a téma plasztikus kifejtéséhez*. A *dispositio* művészete segíti az inventio során feltárt gondolatok rendezett formában történő előterjesztését, ennek következtében a beszéd világos, áttekinthető felépítésű lesz. Az *eloquutio* a különböző beszéd- és gondolatalakzatok segítségével (pld. metafora, irónia) szemléltetés eszköze lehet. Az emlékezet művészete, memória az igehirdető esetében is az ékes-szólás kincseskamrája. Hasznos segítsége abban, hogy képes legyen áthidalni azt a kulturális és időbeli szakadékot, amely az igehirdetés alapját jelentő szöveg és a mai hallgatóság között található. Az *actio* pedig maga az igehirdetés, az alaposan előkészített munka előterjesztése, a maga teljes hang, gesztus és mimikai gazdagságával.

Az imént látott próbálkozás példái talán elegendő magyarázattal szolgálnak ahhoz, hogy felismerjük azt, amit egy helyesen értelmezett beszédművészet nyújthat a teológiai gondolkodás számára. Egy retorikai exegézis, az írott szöveg exegéziséhez hasonlóan a felkészülés során segítheti az igehirdetőt. A retorika ebben az esetben mint elemző módszer alkalmazható. Azonban túl az exegézis megértést és a befogadást elősegítő jellegén túl a retorika a feltárt ismeretanyag közlését is elősegíti. Tehát az elemzett írás, illetve beszéd tartalmának hiteles közvetítésében is meghatározó szerepet játszik a beszédművészet, eredeti fundamentál-retorikai értelmében. Ezért a retorika az igehirdető számára eszköz is lehet, mert ez esetben többé nem a hirdető személye, ékes beszéde válik hangsúlyossá, hanem a jól megértett beszéd hiteles továbbítása.

Szarka István

²² Az alapos exegézis magában foglalja: 1, a szöveg fordítását; 2, a szövegkritikát; 3, a szöveg elemzését; 4, a forráskritikai vizsgálatot; 5, a formatörténeti elemzést; 6, a fogalom és motiváció történeti áttekintést; 7, a vallástörténeti összehasonlítást; 8, a redakciótörténeti vizsgálatot; 9, a hermeneutikai 10, és a szociáltörténeti elemzést. v.ö.: Udo Schnelle, Georg Strecker: Einführung in die neutestamentliche Exegese, Göttingen 1989.

²³ v.ö.: Arisztotelész: Rhetorik, 1358 b 1359 a (Buch I. 3.)

²⁴ „A posztmodernen a radikális pluralizmus felfogását értjük, posztmodernizmuson pedig azt, ami ennek koncepcióját védelmezi. (...) A posztmodern alapvető tapasztalata az, hogy a legkülönbözőbb tudásformák, életmódok, cselekvési minták a legmesszebbmenőbb értelemben formálhatnak jogot a létezésre.” Wolfgang Iser: Unsere postmoderne Moderne, 1991 4. o., idézi Arno Anzenbacher: Bevezetés a filozófiába. 207–208

²⁵ Különösen a Kr. e. V. évszázad athéni demokráciájára jellemző.

²⁶ Az állítás igazolására elég, ha megfigyeljük a reklámok szövegeit, máris elegendő példa áll rendelkezésünkre.

Kommunikációs

Zavar

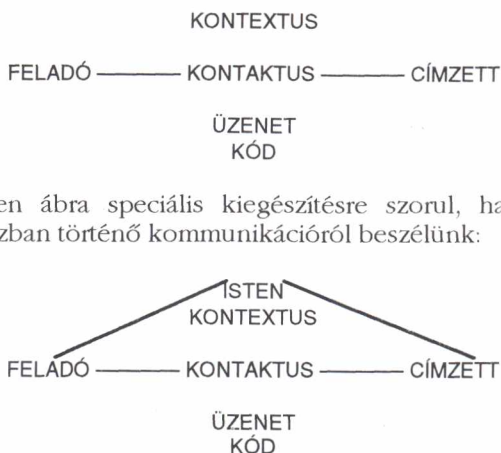
az igehirdető és az igehallgató között

0. „Van szemetek és mégsem látok, fületek is van, mégsem hallotok? /.../ Még mindig nem értitek?” (Mk. 8,18.21) — kérdezte Jézus a tanítványaitól, amikor azok azon tanakodtak, hogy mi lesz velük, hiszen nincsen kenyerük. Jézus ezen kijelentése és a szituáció arra utal, hogy a tanítványok, bár szentanúi voltak bizonyos eseményeknek és már jó ideje hallhatták Jézus beszédeit, még mindig nem értik, miről is beszél, sőt: lényegében azt nem értik, miért is van közöttük. Vagyis az az üzenet, amelyet Jézus a tanítványokhoz akart eljuttatni a szavakon és a tetteken keresztül, valamilyen oknál fogva nem jutott el hozzájuk. Ha kommunikáció-elméleti aspektusból nézzük ezt a szituációt, akkor arra a következtetésre jutunk, hogy Jézus és a tanítványai között kommunikációs zavar keletkezett.

Kommunikációs zavar — divat manapság erről a jelenségről beszélni, s bár mióta az emberek kommunikálnak egymással, azóta zavar is van ebben a folyamatban, úgy tűnik, ma ez általános társadalmi probléma. Nem értjük egymást, nem értjük a reklámokat (vagy legalábbis nem vesszük észre a rejtett üzeneteiket), nem értjük a minden évben kézhez kapott adóívek kitöltési útmutatóját, és sokszor nem tudunk eligazodni egy postai utalványon sem. Leginkább a hivatalos ügyintézéseinkkor lehet az az érzésünk, mintha nem ugyanazt a nyelvet beszélnénk a hivatalnokkal.

Fől kell tennünk a kérdést: az egyházi életben találkozunk-e a kommunikációs zavar problémájával? Vagyis: létezik-e az a jelenség, hogy nem jut el az emberekhez az egyház sajátos üzenete, vagyis az evangélium? Tapasztaljuk-e azt, hogy mondanivalónkkal nem érjük el a kívánt hatást? A válasz sajnos határozott igen. Nagyon is élő probléma ez az egyházi kommunikáció területén is, amelynek egyik bizonyítéka az egyházunkhoz tartozók csökkenő létszáma. A feladatunk az, hogy megkeressük ennek a zavarnak az okait, és megoldást találjunk azokra.

1.1. Előbb azonban azt kell tisztáznunk: mi a kommunikáció és mi a kommunikációs zavar? A kommunikáció legáltalánosabb definíciója ez: „az ÉN és a nem ÉN közötti kapcsolat, érintkezés” (Balázs, 1995) Roman Jakobson szerint minden beszédesemény, a kommunikáció bármely aktusa ábrázolható (Jakobson, 1972). Ez a képlet, amelyet ma már az általános és középiskolákban is tanítanak, nagyon leegyszerűsítve így ábrázolható:

(Ezen ábra speciális kiegészítésre szorul, ha az egyházban történő kommunikációról beszélünk:

Most azonban csak a feladó és a címzett közötti zavarforrásokról lesz szó, így nem szükséges a kiegészített ábrát használnunk.)

A kommunikációban résztvevő egyik fél, a feladó, közölni akar valamit a másik féllel, vagyis egy üzenetet akar eljuttatni a címzethez. Az üzenet a feladó gondolataiban fogalmazódik meg, tehát olyan formába kell öntenie azt, amely a másik ember számára is érthető. Ez a folyamat a kódolás, amely verbális üzenet esetében a gondolatnak a megfelelő rezgésekké való átalakítása. Ezt a feladó beszédszervei végzik el, vagyis kódolnak, és a címzett hallószervei dekódolnak. Az üzenet csak akkor érthető a címzett számára, ha azonos kódot, nyelvet használnak. Az üzenet eljutásának feltétele még a kommunikáló felek közötti kontaktus megléte, azaz a csatorna, amelyen az üzenet eljuthat a címzethez. Vagyis, ha valakivel közölni akarok valamit, akkor hallótávolságban kell lennem, különben nem hallja meg, amit mondok, vagyis nem működik a csatorna. Ha a kommunikációs feltételek közül bármelyik is hiányzik, vagy nem működik megfelelően, akkor az üzenet nem jut el a címzethez, vagy legalábbis nem érjük el vele a szándékolt hatást: a kommunikáció meghiúsul. Ez a jelenség a kommunikációs zavar (vö: Terestyéni, 1996). Amennyiben az üzenet eljut a címzethez és eléri a kívánt hatást, kommunikációs sikerrel beszélhetünk. Ez minden esetben „alkalomhoz, helyzethez illő, megfelelő, hatásos, stílusos megnyilatkozás, közlemény. A jó kommunikáció: hatékony, eredményes, sikeres”. (Balázs, 1995) A siker: jó kapcsolat a körülöttünk élő emberekkel, végső soron a világgal. Ez az, amire mindannyian törekszünk...

1.2. A Lelkipásztorban több cikk jelent már meg arról, mi az oka annak, hogy az igehirdetések nem jutnak el a címzettekhez (Andorka 1994, Frenkl 1995). Ezen vizsgálatok az egyház, a lelkész oldalán keresték a zavar okát, s bár minden folyamat mindig legalább kétoldalú, elsősorban valóban az üzenetet küldőnek kell az adott helyzethez, lehetőségekhez alkalmazkodnia. Az igehirdető akar üzenetet eljuttatni az igehallgatóhoz, neki kell megvizsgálni, fölmérni, milyen formában tudja ezt a leghatékonyabban megtenni. (Fontos probléma az alkalmazkodás mértéke, hiszen könnyen elveszhet az üzenet tartalma!)

A kommunikációs zavaroknak objektív és szubjektív okai lehetnek. (Balázs 1995)

Az objektív oldal zavarforrásai közül most csupán a társadalmi tényezőket említem (2.1.).

A szubjektív, vagyis a közlő-befogadó oldalról jövő zavarforrások lehetnek:

2.2. egyedi, pszichológiai–fiziológiai problémák (beszédzavar)

2.3. nem adekvát beszédmód

2.4. értelmezési nehézségek

2.1. A XX. század végén az életritmus hihetetlen mértékű fölgyorsulása figyelhető meg. Ennek egyik oka a technikai fejlődés: a közlekedési eszközök fejlődése következtében szubjektíve csökkennek az egyébként objektív távolságok, aminek következtében az ember látószöge is kiszélesedik. Így több lehetősége van, több munkája, több elfoglaltsága, tevékenysége is. A kommunikációs eszközök robbanásszerű fejlődésének eredménye például az is, hogy a világ másik felén történő eseményeket akár élőben is nézhetjük a műholdak és a televízió segítségével. Hihetetlenül nagy mennyiségű információáradat zúdul ránk percről percre és mi igyekszünk „semmiről nem lemaradni, mindenhol ott lenni, lépést tartani a világgal”. Ennek ellenére mégis kénytelenek vagyunk szelektálni az információk között. S hogy mi alapján tesszük ezt, az sokszor nem tudatos döntés kérdése: A pedagógusok között ismert jelenség, amikor egy gyermek elalszik a tanítási órán. A jelenséget vizsgálva a pszichológusok arra a megállapításra jutottak, hogy ennek egyik oka abban keresendő, hogy a gyermekek sokat nézik a televíziót, gyakran a külföldi adókon olyan klippeket, amelyekben gyors, villanásszerű vágások vannak. Tizedmásodpercenként változik a kép a televízióban, ehhez járul még a gyors, sokszor agresszív zene is. Ezek az impulzusok olyannyira fölemelik az ingerküszöböt, hogy a tanítási óra eseményei már nem érik el azt: a gyerek elalszik, mert minden lassúnak, unalmasnak tűnik. A felnőtteknél is megfigyelhető az a jelenség, hogy nem tudnak 40–50 percnél hosszabb ideig figyelni valamire, nyugtalanok lesznek, már valami mást csinálnának. Sokszor hallani, főleg nagyvárosi gyülekezetekben, hogy a hívek hosszúnak tartják az istentiszteletet, nehezen ülnek végig, hiszen hozzá vannak szokva a gyors tempóhoz, a rohanáshoz, a pergő életritmusához. Nehéz megállni, lenyugodni. Ennek persze nem az a megoldása, hogy nekünk is „turbósítanunk” kell az istentiszteletet vagy bármelyik más alkalmat, esetleg villódzó fényekben, agresszíven és üvöltve kellene beszélnünk, hanem el kell gondolkoznunk azon: hogyan lehetne **máshogyan** lekötni azoknak a gyermekeknek és felnőtteknek figyelmét, akik ilyen fölfokozott életritmusban élnek.

A gyerekeknél célszerű olyan kézműves foglalkozásokat szervezni, amelyek mind a kezek, mind az agy munkáját igénybe veszik, így jól lekötik az energiájukat. Megdöbbentő volt számomra az a németországi élményem, amikor teljesen kezelhetetlennek tűnő, agresszív, sokszor a szemtelenségig merész és semmivel nem törődő 15–18 éves fiatalok egy órán keresztül néma csöndben, teljes odaadással színezték különböző ún. mandala-

formákat, amelyek leginkább a gótikus templomok rózsaablakainak a rajzolatára emlékeztetnek. Ahogy elkezdtek a színezést, megnyugodtak, belemélyedtek a munkába (munkaterápia!). Ugyanilyen eredménye lehet más foglalkozásoknak, például a papírhajtogatásnak, az agyagozásnak, a szövésnek, a bőrzésnek stb. is. Ezek a foglalkozások a kommunikálni szándékozó felek közötti kontaktus létrejöttét is megkönnyítik. Ráadásul az ilyen jellegű elfoglaltságok egyrészt a siker látható, maradandó emlékét adják, másrészt pedig akár felnőttkori foglalkozást, munkát is biztosíthat az így megszerzett tudás.

Felnőtteknél is hasznos lehet az érdeklődésnek megfelelő különböző foglalkozások megszervezése, amelyek esetleg tudást, ismereteket is nyújtanak, nemcsak kikapcsolódást. Hiszen ha valakinek szüksége van bizonyos tudásra, azt valahol meg kell szereznie, és ha az egyház közreműködésével kap erre lehetőséget, akkor annak az a haszna is van, hogy azok az emberek több szállal is kötődnek az egyházhoz. Így az ún. „vasárnapi hívek” számát is csökkenteni lehetne. És a hitről is könnyebb úgy beszélgetni, hogy közvetlenebb kapcsolat van a beszélgetők között, vagy esetleg „hétköznapi” dolgok is összekötik őket. Lehet még nyugdíjasoknak, kismamáknak, családoknak is szervezni különböző foglalkozásokat. Az istentiszteletbe is érdemes aktívabban bekapcsolni a gyülekezetet (válaszolgatós liturgia), és nagyon fontos az is, hogy a lelkész is közeledjen az emberekhez: ne temetkezzen bele az Agendába, közvetlenebb beszédstílusban beszéljen, szólítsa meg többször a gyülekezetet, találjon alkalmat arra, hogy mindenkire legyen szava az istentisztelet előtt vagy után. Nagyon sokat számít a „**verbális érintés**” (Fülei-Szántó 1994), vagyis hogy az érdeklődésünk, törődésünk, szeretetünk szavakban is megnyilvánuljon.

Téves hiedelem, miszerint az egyház hermetikusan zárt világ, amelynek semmi köze a „másik” világhoz, mert így valóban elszigetelődünk és az emberek lassan kívül rekednek, hiszen híveink szükségszerűen szoros kapcsolatban vannak a „nemegyházi-világgal” (munkahely, baráti kör, esetleg család is). Nem jó, ha „tudathasadás-szerű” állapotba kerülnek azáltal, hogy a két különböző világot nem tudják összeegyeztetni, és ráadásul még mi sem segítünk nekik ebben. Nem a szekularizálódást propagálom ezzel, csupán szükségszerű gondolkodásra hívok, hiszen csak olyan emberekkel tudunk szót érteni (sikeres kommunikáció), akiknek ismerjük a gondolkodását, problémáját, akiknek élvezzük a bizalmát, mert így teremthető meg a kommunikáció egyik feltétele: a kapcsolat.

2.2. A szubjektív oldal zavarforrásai közül először a „feladó”, esetünkben a lelkész beszédzavarait említem. Sokan nem foglalkoznak beszédhibájukkal, rossz hangsúlyozásukkal, pedig ezek akár értelemzavaróak is lehetnek. Nagyon fontosnak tartom, hogy Isten szószólói, modern képpel élve: szövívői, törekedjenek a hibátlan, nyelvhelyességi és stilisztikai szempontból is kifogástalan beszédre a teológiai kifogástalanság mellett. Fontos ez egyrészt azért, mert a lelkész mindenképpen példaképként kell álljon hívei előtt, sokszor még az egész ország előtt is

(rádiós, televíziós istentisztelet-közvetítések), másrészt viszont az igényességhez a beszéddel szemben támasztott igényesség is hozzátartozik! A teológiai oktatásban szerepel ugyan a „retorika” tantárgy, amelyet azonban sajnos nem egészít ki beszédtechnikával (légzés-, artikulációs-, hangerő-, hangsúlygyakorlatok, nyelvművelés stb.) foglalkozó kurzus. A retorika a „meggyőzés” művészete, a nyelvművelés pedig olyan gyakorlati rutint ad, amely a mindennapi megszólalást teszi könnyebbé. Kiábrándító, amikor a szószékről önmagát kifejezni nem tudó, zavarban levő, szegényes szókinccsel rendelkező és beszédhibás lelkészek próbálnak elmondani valamit, amit azonban a hívek nem értenek meg. Sajnos társadalmi jelenség az is, hogy a különböző beszédhibákat már nem tekintik hibáknak (pöszesség, raccsolás, hadarás, váratlan hangszíncsúsztatás stb.) (Kassai 1991, Szende 1987, 1990), ez azonban nem jelenti azt, hogy azok nem zavaróak olyan emberek esetében, akiknek a beszéd „munkaeszköz”.

2.3. Még mindig a „hogyan” témakörhöz tartozik a beszédhelyzetnek megfelelő, adekvát beszédmód kérdése. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a különböző iskolázottságú, műveltségű, eltérő szociális helyzetben, más településformákon (falú-város) élők mind más beszédmódot igényelnek és értenek meg, hiszen gyakran egészen különböző életet élnek. Különbözik az időbeosztásuk, az életritmusuk, tevékenységszerkezetük, az emberi kapcsolataik rendszere, máshogyan ünnepelnek, más milyenek a rítusaik, más-más stílusban, eltérő szókinccsel beszélnek, másfajta jelképeket ismernek és használnak. (Kapitány 1995) Ezeket mind figyelembe kell venni, ha kapcsolatot akarunk kialakítani ezekkel az emberekkel, ha sikeresen akarjuk megszólítani őket.

2.4. Az az üzenet, amelyet el akarunk juttatni az emberekhez, adott és lényegében változatlan, tulajdonképpen a Jn. 3,16. tömören összefoglalja: „Úgy szerette Isten a világot, hogy az ő egyszülött fiát adta, hogy aki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen”. És adott az a teológiai szakszókinccs is, amelyet fölhasználva beszélünk az embereknek Isten evangéliumáról. Vannak olyan kulcsszavak (bűn, pláne eredendő bűn, kegyelem, megváltás, Isten országa stb.), amelyek értelmével és egzakt teológiai jelentésével a teológiával foglalkozók tisztában vannak, de az ilyen műveltséggel nem rendelkezőknek nem sokat mondanak, vagy nem azt, amit mondaniuk kellene. Ezért fontos, hogy ne használjuk magyarázat nélkül ezeket a kifejezéseket, mert ha nem kapcsolódik tartalom, mondanivaló az emberek gondolataiban ezekhez, akkor kiürülnek, közhellyé válnak, vagyis semmilyen hatást nem gyakorolnak a hallgatókra, vagy egészen máshogyan értik, amit mondunk, mint ahogyan mi szeretnénk.

Értelmezési zavart, félreértést okozhat az ismerethiány is, amelyre most csak egyetlen példával utalok: Egy lelkész panaszkodott, hogy a gyülekezetébe tartozókkal sehogyan sem tudja megtalálni a kapcsolatot, sőt, úgy érzi, hogy az emberek semmiféle hajlandóságot nem mutatnak arra, hogy segítsenek neki bármiben. A kérdésekre, hogy próbált-e már erről beszélgetni velük, csak legyintett, hogy semmi

értelme, és elmondott egy esetet: A gyülekezet temetőjének a gondozása nem volt megoldva, a lelkésznek gyakran kellett kijárnia a füvet lenyírni. Az arra járók azzal bosszantották őt (illetve ezt csak ő vette direkt bosszantásnak), hogy „értelmes beszéd” vagy segítség helyett ilyesfélét mondtak neki: „Vágja, Nagytiszteletű úr?”. Ő pedig ezen még jobban fölbosszantotta magát, hiszen „látják, hogy mit csinál, miért kell erre rákérdezni?”. Azt nem tudhatjuk, hogy a valóságban milyen indulat vezette ezeket az embereket, azt viszont igen, hogy az ilyen, ún. köszönéspótló kifejezések a kapcsolatteremtést szolgálják a magyar nyelvben (kapcsolatra utaló, fatikus elemek, Balázs 1993), ugyanúgy, mint bármelyik köszönés. Tévedést, félreértést eredményez, ha valaki értelmetlen dologként értelmezi ezen eszközök használatát, miközben az alkalmazó épp azért teszi ezt, hogy elindítson egy beszélgetést, amely során például azt is lehet tisztázni, hogy miért a lelkésznek kell a temetőben a füvet kaszálni. De ha már a kapcsolatfelvétel is megghiúsul, a félreértések tisztázására soha nem kerülhet sor. És az sem elképzelhetetlen, hogy a gyülekezet tagjai is úgy értelmezik a lelkész viselkedését, hogy visszautasít minden közeledést.

3. Jelen tanulmányt elgondolkodtatónak szántam. A benne leírtakkal lehet egyetérteni, egyet nem érteni, azokat lehet elfogadni vagy elutasítani. A kommunikációs zavar jelensége azonban ettől függetlenül aktuális probléma mind a társadalom egészét, mind az egyház kommunikációs kísérleteit tekintve. És ha eleget akarunk tenni Isten parancsának, vagyis ha el akarjuk juttatni az emberekhez Isten ígését, akkor választ kell találnunk arra a kérdésre is, hogy mi a sikeres kommunikáció titka.

Sánta Anikó

Felhasznált irodalom

- ANDORKA RUDOLF: 1994 Mit vár egy evangélikus értelmiségi a prédikációtól?
In: Lelkipásztor, 1994/349–351
- BALÁZS GÉZA: 1993 Kapcsolatra utaló (fatikus) elemek a magyar nyelvben.
Nyelvtudományi Értekezések 137. Akadémia, Budapest 1995
- ommunikációs zavarok mindennapi nyelvhasználatunkban, előadás az ELTE Fonetikai Tanszékén, kézirat, megjelenés alatt
- FRENKL RÓBERT: 1995 Figyeljünk az igehallgatóra.
In: Lelkipásztor, 1995/81–86
- FÜLEI-SZÁNTÓ ENDRE: 1994A verbális érintés.
Linguistica, Series C, Relationes, 7. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest
- JAKOBSON, ROMAN: 1972 Nyelvészet és poétika.
In: Hang-jel-vers. Budapest, 229–76
- KAPITÁNY GÁBOR—KAPITÁNY ÁGNES: 1995 *Kejtjelek*
2. Kossuth, Budapest
- KASSAI ILONA: 1991 Hol tart a magánhangzók időtartamának ingadozása?
Magyar Nyelvőr 1991/69–80
- SZENDE TAMÁS: 1987 Megértjük-e egymást? Korunk kommunikációs zavarai.
Gondolat 1990 „Laitási folyamatok” a köznyelvben. In: Balogh Lajos—Kontra Miklós (szerk.): Élőnyelvi tanulmányok, MTANyelvtudományi Intézete, 182–6
- TERESTYÉNI TAMÁS: 1996 Kommunikációs zavarok a magyar társadalomban. In: Jel-kép, 1996/53–78

A szelídek és béketeremtők öröklik a földet

(Béküljünk meg a természeti és művi környezettel)

Tekintettel arra, hogy tanulmányunk közvetlen pedagógiai, továbbá társadalmi célt is szolgál, indokoltnak látszik annak rögzítése, hogy a megbékélésnek pszichológiai, hitbéli és nagypolitikai tartalmat tulajdonítunk, és pedig egyidejűleg, „simul” elven.

Ugyanakkor kizárjuk a tárgyalásból a sokszázezer éves emberi történet igen nagy hányadát, mert a rég-múlt időszakára már csupán a kérdés feltevését is illetlennek tartjuk, nemhogy valóság tartalom nélkül, csupán jelenkori hangulati elemek befolyása alatt, tárgyalni gondolnánk a korai béke lehetőségéről. Mert a természet végtelen szorításában élő ember elsősorban a köznapian értelmezett egyéni és kiscsoportos túlélésre gondolhatott csupán, érdemi megbékélésre azonban nem.

Az is belátható, hogy még 2500 évvel ezelőtt sem lehetett volna kedvező és általános feltételeket találni vagy teremteni a megbékélésre. Még kevésbé gondolhattak volna a Gilgames korszak vagy annak szellemi előtörténete idején élték az ilyen megoldásra. A nagy vizekkel való hadakozás vagy annak eleven őstudatával élés idején a környezeti adottságokkal meg kellett verekedni, sőt számos adottságot el kellett vetni, a természet adott megjelenési formáját módosítani kellett, sőt egyes esetekben a veszélyessé váló élő és élettelen környezeti elemeket, ha csak mód volt is rá, le kellett győzni.

A 25 éves matuzsálemek korának nehézségeit el nem hallgatva, szólni kell a már távoli múltban is felvállalt gondozói, vigyázói magatartásformákról. A Tigris és az Eufrátesz folyók körzetében élők felismerték légyen azt is, hogy viszonylag kiegyensúlyozott viszonyok teremthetők megfelelő felvigyázói, kertészi magatartással. Az előrehaladt mezőgazdasági kultúra, a saját idejében korszerű települési rendszerek, védelmet jelentő városok módot nyújtottak arra, hogy a természettel csaknem — noha átmeneti — békés kapcsolatot teremtsenek.

Tudomásul kell venni azonban, hogy még mind a mai napig — tisztességes gondolkodási készség mellett — nem általánosítható a kölcsönös kiegyezés környezeti politikája Bangladesben, ahol a köznapi realitás a természeti eredetű szökőárrakkal szembeni csaknem teljes kiszolgáltatottság. Ugyanígy Hollandiában is árnyalt megfogalmazás szükséges a természetadta tenger és az ember kapcsolatára nézve. A tengert, mint fékentartandó természeti adottságot kell kezelni és egy pillanatra sem szabad a gátakat őrizetlenül hagyni.

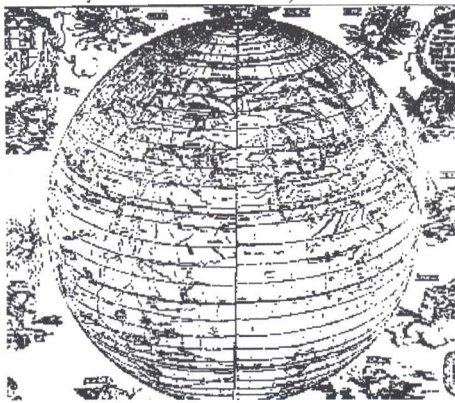
Az eddig tárgyalt és szellemtörténetileg is értelmezhető korokra összességében a természet pusztító te-

vékenységének a csaknem tehetetlen szemlélete volt a jellemzőbb, semmint radikális átalakítása, módosítása vagy legyőzése. Az egyenlőtlen viszonyok mára megváltoztak, sőt egyes esetekben az ellenkező véglet felé deformálódtak.

Az afrikai óriási sivatagok kialakulása, de még a tízezer évvel ezelőtt indult sivatagterjeszkedés sem az ember műve. Nincs a háttérben sem ipari, sem túlnépesedési ok. A durva módosulásokkal még tehetetlenül kellett szembenéznie a tassziliai embereknek, ebben a megváltoztathatatlan helyzetben kellett értelmezniük önmagukat és kellett adottságaikat messze meghaladó képzelettel kifejezni és lefesteni, sziklarajzokon megörökíteni legnemesebb vágyaikat, reményeiket és egyensúlybiztosító képzeteiket. Gazdag állatvilágot, a vízi lények bőséges jelenlétét. Mindhiába. Akkor kizárólag a természet diktálta a visszavonulást. Amennyiben pedig a természeti adottságokat, különösen pedig azok átalakulását kézi vezérlésű hiedelmi, vallási rendszerként fogták volna fel, akkor ez ügyben a Mindenhatóval kellett viaskodni vagy éppen őt kérlelni a kedvező megoldásokra. Ám a nagyszerű szekér, a csodálatos úrhajós, a végtelen dinamika szükségszerűen ilyen egyszerűsítve vagy csak így értelmezendő? A későbbi sumér szövegek, majd a zsoldárok sokkal inkább a fenségesség, az isteni jószándék és az emberi méltóság együttesét képviselték. A szellemtörténeti előrelépés rögzítéseként is.

A technikai, gondolkodásbeli és hitbéli fejlődés nyomán azonban az őstermeszlet által csaknem mindig fenyegetettségben élő ember tényleges, immáron kisléptékű rendszerben is természetbefolyásolóvá, sőt egyes esetekben átalakítóvá is vált. Nos, e helyzetet szemlélhetjük az ember diadalittas győzelmeként vagy végzetes szegyenként és átokként is. Sem a panhümán felfogás, sem a vulgárregionalizmus, a korlátnélkülinek vélt szabadság és az ökonervatív szemlélet nem jó tanácsadók a környezetügyi kérdések kezelésénél.

Ezen átalakulásban az a reménykeltő, hogy immáron sok tekintetben egyenrangú felek közötti egyensúlykeresésre nyílik lehetőség, először a kozmikus történet során. Így most lehet először felvetni a tisztas kibékülés, a megalapozott kiengesztelődés, a szabályozott adottságok közötti megbékélés lehetőségét. Teljességgel új és valóban jövőbemutató lehetőséggel találkozott az emberiség, de maga a teremtett, természeti világ is. Most azonos erőviszonyok közötti tárgyalás kezdődhet, és pedig a föld jövője — bennünket érintően, pontosabb fogalmazásban — örökölhetősége tárgyában. Tehát nyíltan elvetjük a méregzöld természetrajongást, valamint a csaknem vad emberel-

lenességet és a kialakult valós erőviszonyok közötti őszinte béketeremtést szorgalmazzuk. Ebben a felfogásban annak sem adunk teret, hogy az ember képtelen beleszólni sorsa irányításába.

Az érdemi lehetőségek megtalálása, majd kihasználása komoly feladat a valós megoldáskeresésben.

Nagy veszedelmet jelent a jelenkori társadalomirányításban, hogy a kimondottan humán érdeklődésűek, ilyen foglalkozásúak, írók, történészek — de ide kell sorolni a pénzvilág számos képviselőjét is — érdeklődésüknél és képzettségüknel fogva jobb kifejezőerővel bírnak, mint társaik. Helyzetíró és beszédképességük alapján könnyen előfordul, hogy ők irányítják a világot. Ám adottságaikhoz alkalmazkodva viszonylag könnyen jutnak el odáig, hogy kijelentsék: nem úgy alakultak a dolgok, ahogy reméltük. Legyen ez termelési mutató vagy éppen az infláció nagysága.

A mérnökök, különösen is a környezetmérnökök módosítani, átalakítani akar mindent, néha valóban fantázia szerinti léptékekkel. Kész kikeresni a hibákat, és elvégezni a javítás nehéz műveleteit. Ezenközben azonban hajlamos arra, hogy elszakadjon a humán relációktól és kevésbé vegye figyelembe az emberi tényezőket. Ezért a szélsőségekre hajló technokraták szűkreszabott vezetési stílusa sem kívánatos.

A generalista, általános és átfogó megoldásokat az emberi és fizikai környezetben egyaránt otthonos, kellő híranyaggal, tájékozottsággal rendelkező, majd átalakításra és fejlesztésre képes emberek tudják legjobb hatásokkal rendezni. Így a széleslátókörű, valamint realista kivitelezési képességű emberek együttese alkalmas a természettel kötendő béke kialakítására is.

Valójában az erős emberek képesek tartós (sustainable) visszafogottságra, a károk leküzdésére, a szükséges feltételrendszerek mértéktartó kialakítására és a tárgyalásalapú megoldások kikeresésére. Így a békekötésre is.

Szelíd, szolid (erős, tartós) emberek kellene. Békések, barátságosak, toleránsok. Mértéktartók és józanok. Tudják, mire van szükségük, de azt is, hogy mire képes a környezetük, a természetes és mesterséges környezet együttesen. Készek megőrizni a társadalom számára a fejlődéséhez szükséges kedvező viszonyokat. Tehát nem a legősibb vagy akár ősi, hanem a jelenkor számára kedvező viszonyokat. Nem hódol be a pillanatnyi társadalmi elvárásoknak, hanem a társadalmat, jövőbeni érdekeit is figyelve szemléli. Gazdasági kifejezéssel élve, örökségi távlatokban gondolkodik. Mindezt azért így teszi, mert mélyelemzés alapján tudja, hogy csak a szelídeknek van módja, lehetősége örökül nyújtani, kapni a földet, a gait.

A szellemi szintű kifejtés nagy támaszt talál az 1995/1996. sz. Törvény a környezetvédelemről című országos törvényben, amelynek bevezetésében — az óriási felelősségvállalás megalapozásául szintén a jövőendő generációk érdekeinek a figyelembevétele is szerepel.

A szelídek, a tudatos béketeremtők kiszámíthatók, szolidak és stabilak, mozdíthatatlanok. Nem szaladgálnak minden ok nélkül, nem hőzöngenek csupán jeligék hangoztatásával, de nem is adnak helyt mindenféle

látszatmagyarázatnak, de még a fenyegetéseknek sem.

Tudomásul veszik kellő megértéssel, hogy az erdőben járó cserkészek, vadászok és időszakos munkások röviden intézik el dolgukat. Ismerik a természet regenerációt és számolnak a kisterhelésű térségek öntisztító képességével, adottságával.

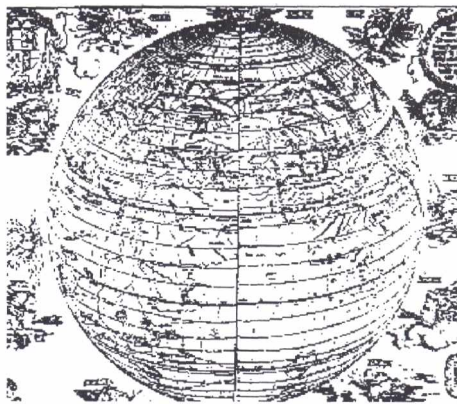
Ám semmiféle magyarázkodást nem fogadnak el, ha meg akarják egyesek haladni a megengedhető terheléssűrűséget. Megértést javasolnak az egyedi, kellemetlen, de nem veszélyes szennyezések felléptekor, azonban elviszik problémáikat egészen a törvényhozásig is. Így van ez akkor is, amidőn a lakosság tömegeit érintik a repülőter környékén fellépő zajterhelések, rádiófrekvenciás zavarok vagy éppen elektromágneses sugárhatások.

Néhányan úgy gondolják, hogy a természettel kapcsolatos viták és harcok kérdését a keleti bölcséletek visszavonulást, határok közé simulást sugalmazó tanításával lehet megoldani. Nem lebecsülve a bennük rejlő gondolati gazdagságot, meg kell mutatni, hogy ezen javaslatok felszínes, keményebb kifejezéssel látszatmegoldásokat szolgálnak csupán. A kiváló Lao Ce nagyszerű írásában, a Tao Te King esetében is ez a helyzet. Ha nem nyúlunk bele az események menetébe, valóban nem keletkeznek további helyi vagy globális váló örvénylések, rotációk. Lehet-e azonban korszerű városrendezési tervezés és irányítás nélkül kezelni az éppen e térségben keletkezett és éppen születő óriásvárosok kérdéseit a belenyúló, de békés szándékú rendezés nélkül? Semmiképpen. Nem lehet mintegy belesimulni a természetbe, ha a népesség nagysága meghaladja a sokezer éves szintet. Határozott, kompromisszumkész egyensúlyteremtésre van szükség.

Fel kell tárnunk azonban azokat a nehézségeket is, amelyek a tisztaszándékú, de sok esetben naiv létmegoldás helyességét vagy legalábbis tiszteletét sugalmazzák keresztény–keresztény közösségekben. Okos dolognak látszik így az is, ha a Hegyi Beszéd gyönyörűsége szellemiséget sugárzó szövegét, amely azonban a tisztaemlékű Assisi Ferencnél a templompadló–szállodaágy keveredéséhez is vezethetett — mélyebb szöveg és tartalmi elemzésnek vetjük alá és az eredményeket tudatosan és határozottan összesítjük. Ekkor rendkívüli meglepődésünkre, örömünkre — egyesek nyugtalansága ellenére is — világos beszédet találunk földünk, a gaia örökölhetőségének a feltételeiről.

A szelídek, a vadkapitalizmus elvetői, a vulgár-liberalizmus mások taposását elfogadhatónak feltüntető gondolkodását elítélők, a kizsákmányolás lényeg szerinti durvaságait megvetők, ők azok, akik a tényleges, valós megismételhető örökösödési eljárás, a sustainability emberei. Ennek érdekében nyitottak a fejlődés és a fejlesztés szerinti eljárásokra, azonban határozottan állást foglalnak ezen életfüggvények meredekségét illetően: addig, de csupán addig engedhető vagy éppen szervezendő a növekedés, amíg az a szelíd és békés megoldások keretei között hajtható végre.

Csupán a békés összeegyeztetéstől lehet remélni, hogy a tízévekben (40, 60) kifejezhető nyersolaj- és földgáztartalékok és a százéves nagyságrendű kő-

szénkészletek keretei között fenntartható a lét és örökölhető a föld.

Kiegészítésként tudatosítani szabad és kell azt a tény, hogy a szelídség és béketeremtés nem azonos a mulyasággal. Szelíden és békésen, de leleplezik az álszent és veszélyes megoldásokat. Ha a dohányipari profitkeresők az Amerikából Európába telepítése során békés hangot ütnek meg a rákos gyilkosságok előkészítésére, akkor szolidan, de kimondjuk, hogy nem kérünk a halál békéjéből. A mások „kellemes légkör”-ben történő lassú likvidálása sem megengedett. Mi azt mondjuk egyénileg, de tömeges gyűjtőhelyeken is, hogy az ön és máspusztítókra mindig úgy nézzenek, mint akik citromba haraptak, vagy tekintetük legyen a tüskés kaktuszhoz hasonló. Sőt. Legyen élő valóság — törvényes eszközökkel — a legkeményebb tiltó tekintet, mozdulat és kivezető cselekvés. A cigaretta sohasem lesz a föld örökölhetőségével, fenntarthatóságával

foglalkozók számára békepipa, hanem sokkal inkább harci bárd.

Az értelmes, a szelíd ember és emberiség azonban kész és képes a természettel a valódi béke megkötésére.

Fokozatosan lehet felismerni, hogy valódi eredményeket inkább összefogással, tárgyalásos alapon, semmint feszültségek között lehet elérni a legfelsőbb vezetés szintjén is.

Tisztázni kellett azt is, hogy a környezetügy, mint átfogó valóság integrálja a technikai feladatokat, a természeti és épített környezet területén ellátandó munkákat. Példamutató törvény született e tekintetben, a kiegyezés és egyensúlykeresés elvének megfelelően.

Hasonló módon kell gondolkodni a nemkormányzati szervek és a kormányzat viszonylatában is. A vezetésnek segítenie kell a különbözőségekből eredő ellentétek feloldását és együttes előrehaladást kell biztosítani e tekintetben is.

Dr. Széchezy Béla József

KÉT ÚJ JUNG-FORDÍTÁS

Németországban doktorált és kiváló lélektani képzettséget is szerzett pasztorálpszichológiai szupervizor Hézszer Gábor írja századunk legmélyebbre látó pszichológusáról: „Jungot a vallás mint a psziché egyik alapvető funkciója foglalkoztatja, mint psycho-logus kutató. Felismerései, megállapításai pszichológiaiak és nem teo-logiaiak. Ez a különbségtétel vallásértelmezése megértésének alapfeltétele.” (A pásztori pszichológia gyakorlati kézikönyve, Budapest 1990. 28. o.) A lélektanban is járatos és „mellesleg kiegyensúlyozott, őszinte kegyességéről is ismert Adolf Köberle teológiai professzor pedig azt írta róla: „Azoknak a teológiai elégtelenségeknek és szépséghibáknak, amelyek Jung pszichológiájához tapadnak, mindazonáltal nem szabad oda vezetniük, hogy a keresztyén egyház elzárkózik életműve elől. Hiszen Jung lélektanából olyan belátások nyerhetők, amelyek rendkívül jelentősek a keresztyén egyház megújulása szempontjából.” (Christliches Denken, 1962) Egyéb- iránt soproni Teológiánkra az első Jung-köteteket 1942-ben az áldott emlékű Podmaniczky Pál, „Podi bácsi” hozatta. Érdekes, ő nem vetített bele démonokat Jung személyébe és életművébe — mert józan hitű és egészséges lelkű volt. Junghoz magam sem hittanra „iratkoztam be”, de számos felismerés személyileg is megdöbbentett, mert találva éreztem magam, s lélektanilag tisztázódnak akartam, s folyamatosan akarok mind máig, mert ezzel sem lehet tökéletesen elboldogulni holtunk napjáig. Isten és ember előtti felelősséggel vállalom kellett és kell az ezzel kapcsolatos, menthetetlenül rám eső, „hálásnak” nemigen nevezhető szolgálatot egyházban s hazában egyaránt. Nem kedvtelésből vagy szeszélyből teszem. Hogy aztán ki mennyire tanul abból, amiből kellene — lelke rajta.

Novemberben két fordításkötetem is jelent meg a Kossuth Kiadónál: *Gondolatok a jóról és a rosszról*, 140 oldal, 698 Ft; *Gondolatok a vallásról és a kereszténységről*, 90 oldal, 548 Ft, mindkettő elegáns kötésű, zsebformátumnál kissé nagyobb. A Kiadó

megtisztelő hozzájárulásával kiegészítő vagy kiigazító megjegyzést is fűzhettem a szöveghez, ahol azt kivételesen indokoltnak ítéltam. Jung olvasásához különben aligha nélkülözhető szem előtt tartanunk a korabeli társadalmi és egyházi kontextust: Jung harcolt az uralkodó és felfuvalkodott racionalizmussal, s ami az egyházakban irritálta, abban is lehetett annyi-amennyi — olykor talán nem is kevés — igaza. Jung személyes motivációi közül alighanem elsőnek vehető a lelkész apjával szembeni ambivalenciája, és hogy korának egyházával körülbelül úgy volt, mint József Attila, aki „a görög-keleti vallásban nyugalmat nem lelt, csak papot”. A nem kellően tisztázott, tudattalan *apa-problematika* egyébként a lelkészi „populációban” nagyon valószínűen jóval gyakoribb a nagy átlagnál, hiszen lelki atyák vagyunk, ebbe pedig „a pincéből” hatalmasan beleszól egykori (s jelenlegi?) apaélményeink összessége, mikor milyen előjellel.

Most már csak pár idézettel szolgálok a két könyvből, melyekhez szellemi étvágyat és jó „emésztést” kívánok...

Mindig is olvasni fogják az evangéliumot, magam is újra meg újra előveszem. Ugyanis sokkal több haszonnal olvasható, ha valamelyest belelátunk a saját lelkünkbe. Ám aki a saját szívét nem ismeri, annak a szeme vak, ezért ajánlom én folyton némi lélektan alkalmazását, hogy még jobban tudjanak megérteni épp olyan dolgokat, mint az evangélium.

Krisztus szemlélteti mélymagunk archetípusát. Az isteni vagy mennyei jelleg teljességét jeleníti meg. (...) Krisztus az igazi imago Dei, akinek hasonlóságára lett teremtve a mi belső emberünk láthatatlanul, testetlenül és halhatatlanul.

Ami rossz a jóban s ami jó a rosszban, az sajna! kitoröhlhetetlen tény. Ezért a lélektan éppoly kevésbé hibáztatható, mint a tetvekért az állattan. Csak tud róla.

Dr. Bodrog Miklós

K I T E K I N T É S

D. DR. NAGY GYULA:

EGYHÁZI VILÁGHÍRADÓ

— 1996 november —

Az új, 1997. esztendő küszöbén a világ egyházait két nagy kérdéskör foglalkoztatja. Erről tanúskodnak az alább közölt, az öt kontinensről érkezett egyházi hírek. Egyfelől minden egyház foglalkozik a keresztyén egység és az ökumenikus közeledés kérdéseivel, különös tekintettel az egyre közeledő évezredfordulóra, Krisztus Urunk születése 2000. ünnepére. Teológusok és egyházi tanácskozások egyre inkább úgy látják: a nagy keresztyén évforduló legméltóbb megünneplése az lenne, ha a világ egyházai együtt ünnepelnének egy Jeruzsálemben összehívandó nagy ökumenikus zsinaton, amely egyúttal erős lelki elkötelezés lenne a látható egységre és az egymással való további kiengesztelődésre, megbékülésre.

A másik közös, egyetemes ügy a világ egyházaiban az egyházak és a keresztyének helyi és világméretű felelőssége a szegényekért, éhezőkért, elnyomottakért és szenvedőkért, a mai világ igazságosabb nemzetközi rendjéért. Erre figyelmeztetett a legutóbbi nagy világelelmzési ENSZ-konferencia is Rómában. Legyen újévi és ökumenikus imaheti imádságaink lényeges tartalma, hogy mint egyházak és hívő keresztyének mindenütt a világon, mindkét vonatkozásban előbbre léphessünk majd Isten kegyelmének új esztendejében.

(Az ökumenikus hírnagy lezárása: 1996. november 30.)

I. Egyházi Világhíradó

EGYHÁZAK VILÁGTANÁCSA

Az ENSZ világ-statisztikája szerint ma több mint 800 millió ember nélkülözi az élethez legszükségesebb élelmiszereket, és éheznek, főleg a világ déli felében.

Az ENSZ újabb világelelmzési nemzetközi konferenciája november közepén ült össze Rómában azzal a céllal, hogy a világ államai és kormányai által elfogadott döntéseket hozzon, amelyek segítségével az éhező ember-milliók számát a felére lehetne csökkenteni 2015-ig a világon.

A megnyitó ülésen II. János Pál pápa fölhívta a világ nagyszámú jelenlevő vezetőjét és kormányait, hogy radikális rendszabályokkal, így a legszegényebb fejlődő országok óriási méretű adósságai-

nak törlesztésével és a világ élelmiszerkészleteinek igazságosabb elosztásával, változtassanak a jelenlegi tűrhetetlen helyzetben. „A gazdagság és a szegénység közötti nagy ellentét *nem tűrhető tovább a világban*” — mondotta. Ugyanakkor azonban erős kritikával illette az egyes államok mesterséges születés-szabályozási gyakorlatát is, ami tiltakozást váltott ki számos résztvevő részéről.

A római katolikus egyház a Vatikán-állam képviselőjével egyetlen egyházként vehetett hivatalosan részt ezen a konferencián. A világ többi egyháza csak külső megfigyelőként lehetett jelen Rómában. Az *Egyházak Világtanácsa* 330 tagegyháza képviselőjében nyilatkozatot juttatott el a világ államainak delegátusaihoz. Ebben megállapítja: bár a világ élelmiszer-termelése az elmúlt két évtizedben 15 százalékkal csökkentette az éhezők számát és egyharmadával nö-

velte az átlagéletkort a világ országaiban, „az éhezés és a rossztápláltság súlyos kérdéseit *a megnövelt élelmiszer-termelés egy-magában nem oldja meg*”. Szükség van ezen felül a még igazságosabb világpiacon elosztásra és a szegény országokat jobban segítő világgereskedelmi rendre is. Az EVT arra is fölhívta a figyelmet, hogy a világelelmzési csúcskonferencia jószándékú határozatai is csak „ajánlások”, tehát nem kötelező erejűek a kormányok számára. Ezért a legnagyobb erkölcsi felelősség hárul rájuk a határozatok végrehajtása területén.

ENI — epd-w

A világ számos egyháza és nemzetközi szervezeteik sok év óta sürgetnek gyökeres lépéseket a nemzetközi pénzügyi (IMF, Világbank) és a jómódú államok részéről *a legszegényebb országok mérhetetlen és kifizethetetlen adósság-*

terheinek enyhítésére, illetve törlésére.

Kétségtelen, az egyháznak ez a föllépése jelentősen segítette azt, hogy a legutóbbi években már a nemzetközi pénzügyi szervezetek is elfogadták a legszegényebb népek esetében az adósságok könnyítését. A *Világbank* egyik vezetője szerint „néhány nemkormánysszervezet (NGO) nagyon erőteljesen beavatkozott ebbe a folyamatba... Nem azt mondom, a NGO-k kényszerítettek volna minket arra, hogy változtassunk, de jelentős szerepük volt ilyen vonatkozásban”.

Nyilván az egyházak ilyen irányú, évtizedek óta egyre erősödő kritikájának is szerepe van abban, hogy a *Világbank* nemrégiben bejelentette: a jövő évben *meghívja a világ legfontosabb vallásainak vezetőit Washingtonba*, hogy közösen vitassanak meg spirituális és kulturális kérdéseket a *Világbank* hivatalos képviselőivel.

ENI

LUTHERÁNUS VILÁGSZÖVETSÉG

Dr. Ishmael Noko, az evangélikus világszervezet főtájkára, *erős kritikát gyakorolt az ENSZ Biztonsági Tanácsának magatartására, a közép-afrikai Zaire állam területén történt véres etnikai ellentétek újabb kiéleződése ügyében*. Dr. Noko, aki maga is afrikai származású, kifogásolta nyilatkozatában, hogy az ENSZ nem tett hatékonyabb lépéseket béketeremtő erőik és békéltető tanácsadók kiküldésével a Ruanda–Burundi államokban kitört, milliók halálához és meneküléséhez vezető súlyos konfliktusban. Javasolta, hogy egyfelől *afrikai vezetőket kérjenek föl a békeközvetítésre*, mint például Nelson Mandelát Dél-Afrikából vagy Julius Nyerere volt tanzániai elnököt; másfelől *tiltsák meg a külföldi fegyverszállításokat a véres konfliktus résztvevőinek*.

Az Egyházak Világtanácsa ugyancsak fölhívást küldött tag-egyházainak, hogy támogassák Nyerere volt elnök béketeremtő, közvetítő erőfeszítéseit Közép-Afrikában.

ENI – Iwi de

A Lutheránus Világszövetség Tanácsa meghosszabbította a

Kína-tanulmányi programot 2000-ig, a világ legnépesebb országában élő keresztyének helyzetének, hitének és egyházi életének tanulmányozására a jövő évi világgyűlés után is.

A Teológiai és Tanulmányi Osztálynak ez a nemzetközi tanulmányi programja 1994-ben indult, főleg az 1997-ben összeülő IX. Evangélikus Világgyűlés előkészítése céljával, hogy megismertesse az ott élő keresztyén kisebbség életét, és fölhívja a világ evangélikus egyházait a velük való testvéri közösségre. Egyébként a LVSZ már a hetvenes években is indított ilyen tanulmányi programot a kínai keresztyénség egyházi életének és tapasztalatainak megismerésére.

Iwi de

VATIKÁN

Cassidy vatikáni kardinális, a Keresztyén Egység Pápai Tanácsának elnöke, a vatikáni rádióban nyilatkozott a római katolikus és evangélikus dialógus-bizottságban *a megigazulás centrális teológiai tanítása kérdésében létrejött meg-egyezés jelentőségéről*. Méltatta az eddig elért teológiai közeledést is, főleg Németországban és Skandináviában a két egyház között. „Ha ez a közös nyilatkozat elfogadásra kerül, ez pozitív hatást gyakorol majd arra a dialógusra is, amely a reformáció más egyházaival folyamatban van” — mondta.

H. A. Raem, aki a Vatikán és a Lutheránus Világszövetség közötti kapcsolatokért felelős a pápai Egység Tanácsban, a finn *Kotimaa* egyházi lapnak kijelentette, hogy a közös nyilatkozatot még 2000 előtt föltétlenül ratifikálni kell mindkét egyház részéről. Lehetségesnek tartja, hogy a végleges elfogadás a két egyház közös liturgikus ünnepén történik majd, amelyen a pápa is részt venne. Először azonban a közös dokumentum végleges szövegét kell elfogadni a Vatikán, illetve a Lutheránus Világszövetség tagegyházai részéről.

ENI

II. A világ egyházai

NÉMETORSZÁG

Az Evangelische Kirche in Deutschland, a 28 millió evangéli-

kus, református és uniált egyházatgot számláló 24 tartományi egyház szövetsége, november elején tartotta idei zsinati ülését Borkum szigetén. Az egyházparlament elnöke, *Klaus Engelhardt* püspök, megnyitó beszédében részletesen foglalkozott a nyugati és keleti német tartományi egyházak közti különbségek fokozatos kiegyenlítődéssel. Hangsúlyozta, hogy a modern szociális államban a nélkülözök, szenvedők és magukra maradtak iránti irgalmasság ugyan az állam alkotmányos kötelessége, de elengedhetetlen, hogy az egyházak imádságaikkal, szavukkal és cselekedeteikkel *„az irgalmasság ügyvédei”* legyenek a társadalomban.

R. Frieling, a neves ökumenikus evangélikus teológus, felszólalásában azt indítványozta, hogy a *„kétezredik szent évet”* valamennyi keresztyén egyház együtt ünnepelje meg *egy ökumenikus lelkipásztori zsinaton*, lehetőleg Jeruzsálemben. Ezen az egyházak közösen, egységben teygenek hitvallást Jézus Krisztusról, a világ Megváltójáról és Szabadítójáról a világ országai, népei előtt.

epd-w

Október 31-én ünnepi istentiszteleten nyitották meg Wittenberg vártemplomában az *1997-es Melanchthon-émlékévet*. Ötszáz éve született Melanchthon Fülöp, az első nagy evangélikus teológus, dogmatika-professzor Wittenbergben, az Ágostai Hitvallás és számos más alapvető reformatori irat írásba foglalója és „Németország tanítómestere” (1497–1560).

Peter Beier rajnavidéki püspök, az „Unió Evangélikus Egyházának” (EKV) elnöke, arra emlékeztetett az ünnepi alkalmon, hogy mind az egyház, mind az állam állandóan reformációra szorul. Az egyház egyik elengedhetetlen föladata, hogy a szegények, a gyengék és az elnémítottak mellé álljon a mai világban — mondta igehirdetésében, Melanchthon életművére emlékeztetve.

epd-w

A Genfi Ökumenikus Sajtószolgálat (ENI) jelentése szerint a jövedelmi adó 1999-re tervbe vett csökkentése *súlyos pénzügyi gondokat jelenthet* a két nagy egyház

számára Németországban. A *Süddeutsche Zeitung* (München) jelentése szerint a protestáns és római katolikus egyházak számára a tervezett adócsökkentés a jelenleg mintegy 8 milliárd márkát kitevő és az állami jövedelmi adóból levont egyházi adó több mint egy-negyedével való csökkenését jelentené. Az egyházi adó ugyanis, amelyet az állam a többi adóval együtt szed, az egyháztagok állami adójának egy meghatározott százaléka. Ezért a jövedelmi adó csökkentése automatikusan maga után vonná az egyházi adó csökkenését is. Ugyanakkor az egyházi adónak az állam által történő begyűjtését indokolja az a tény, hogy az egyházak szolgáltatának „jelentősége van az egész társadalom számára” — írja a neves német politikai napilap.

ENI

Az Evangelische Partnerhilfe (Evangélikus testvéri Segély) 1993-ban a Közép-, Kelet- és Dél-Európában élő, nehéz anyagi helyzetben levő protestáns kisebbségi egyházak lelkészeinek és egyházi munkatársainak támogatására jött létre. Az elmúlt négy évben ez a szervezet mintegy 32 millió márkával támogatta az ott élő 35 kisebbségi egyházat, a legégetőbb szükség szerint. Erről nyilatkozott *K. H. Schmale* berlini egyházfőtanácsos. A segélyakció a német tartományi egyházak támogatását gyűjti össze évenként. Ez a segítségnyújtás a kisebbségi egyházaknak az idei évben is növekedett, a német egyházi bevételek ezidei csökkenése ellenére — mondta.

epd-w

Szívinfarktus következtében november 10-én váratlanul elhunyt 61 éves korában *Peter Beier* egyházi elnök, a német protestantizmus egyik legismertebb vezetője. Beier elnök közismert személyisége volt az európai protestáns egyházak szorosabb összefogását sürgető egyházi mozgalomnak és nemrég, Budapesten részt vett az ezt előkészíteni kívánó európai egyházi konferencián. 1994-ben megválasztották a Leuenbergi Konkordia protestáns egyház szövetségének elnökévé is. Jelentős szerepet játszott a német egyházi békemozgalomban és az igazságosabb társadalmi rendet követelő megmozdulásokban.

ENI

Október végével nyugalomba vonult Dr. *Karlheinz Schmale* evangélikus egyházfőtanácsos. A neves egyházi vezető, aki egyházunk tiszteletbeli teológiai doktora is, hosszú időn át Dél-Afrika evangélikus egyházaiban végezte szolgálatát. 1977 óta az Egyesült Német Evangélikus Egyház berlini hivatalát vezette. Közismert volt a közép- és kelet-európai kisebbségi egyházak iránti segítő szolgálatáról. Jelentős szerepe volt a nyolcvanas évek végén Teológiai Akadémiánk új épületének felépítésére szervezett német evangélikus segélyakcióban és más egyházi intézményeink támogatásában. Nyugalma éveire Isten kegyelmét, áldását kívánjuk!

lwi d — MLB

SVÉDORSZÁG

Gunnar Wemann uppsalai érsek január végén nyugalomba vonul. A Svéd Evangélikus Egyház új érsekének megválasztása során a legtöbb szavazat *K. G. Hammar* lundi püspökre esett. További szavazatokat kaptak még *Jonas Jonson*, *Straengnaes* püspöke, és *Eskil Frank*, uppsalai teológiai rektor. A három jelölt közül a svéd kormány nevezi majd ki a Svéd Egyház új lelki vezetőjét.

lwi de

FINNORSZÁG

Folyamatban van a *finn liturgikus rend reformja*. Az ennek előkészítésével megbízott testület előterjesztette javaslatait, amelyek többek között nagyobb szerepet kívánnak adni a gyülekezeti tagoknak is az istentiszteleti életben és választást tennének lehetővé a gyülekezetek számára többféle istentiszteleti rend között.

A legutóbbi tíz év során a Finn Evangélikus Egyház új bibliafordítást és új egyházi énekeskönyvet vezetett be. Az évezred-fordulóra a Finn Egyház az egyház tanításáról szóló kötetet kíván kiadni.

lwi de

Az LVSZ Ökumenikus Intézete (Strasbourg) Finnországba (Hvittorp) hívott össze egy nemzetközi konzultációt a keresztség ökumenikus jelentőségéről. A részt-

vevők egyetértettek abban, hogy a keresztség kölcsönös elismerésének és összekötő erejének döntő szerepe van a látható keresztyén egység keresésében. Ezért tovább kell tanulmányozni a még meglévő különbségeket, amelyek a keresztségi cselekmény minden egyház által történő elismerését akadályozzák. Az Ökumenikus Intézet megjelenteti a konzultáció teljes anyagát.

lwi de

HOLLANDIA

Mint a „*Trouw*” napilap hírt ad róla, az 1996. évben legkevesebb 200 európai misszionáriust gyilkoltak meg katonák, lázadók és banditák a „harmadik világ” országai-ban. Ez a szám kifejezetten csak a misszionáriusokra vonatkozik; nincsenek hozzászámítva az egyházi karitatív szervezetek munkatársai. A legtöbb igehirdető misszionárius Afrikában, közelebbről Algériában, Ruandában, Burundi-ban és Sierra Leone államban halt mártírhalált.

epd-w

LENGYELORSZÁG

A demokratikus Baloldali Szövetség, az egyik lengyel kormánypárt képviselője új javaslatokat tett közzé az egyházi adórendszer ügyében. *R. Zajec* javaslata szerint az egyházak tagjainak a többi adó mellett egy külön egyházi adót kellene fizetniük jövedelmük arányában, amelyet az állam szedne be és továbbítana az egyházaknak. Eddig az egyházak anyagi hátterét a keresztesítés, esketés és temetés alkalmával, valamint ezen kívül fizetett önkéntes adományok alkották.

A javaslatot mind *T. Gocłowski* római katolikus érsek, mind *Bazil* ortodox metropolita elutasította. Indoklásuk szerint egy újabb „egyházi adó” kötelező bevezetése az egyháztagok számára az eddigi állami adók mellett a nehéz anyagi helyzetben levő egyháztagokat valószínűleg az egyházból való kilépésre készítené. A kisebbségi protestáns egyházak képviselői szintén úgy látják: az egyház bejelentett tagjainak jelentős csökkenésére vezetne a kötelező, külön egyházi adó bevezetése.

ENI

SZLOVÁKIA

Október 10–12. között tartotta egyetemes zsinati ülését a Szlovákiai Evangélikus Egyház. Ezen *Dr. Julius Filo* vezető püspök arról tett jelentést, hogy a lelkészek száma 275, és az elmúlt évben 21 új lelkésszel nőtt. Az istentiszteleteken való részvétel sajnálatosan stagnál; az egyháztagnak mindössze 15 százaléka vesz rendszeresen részt az egyházi életben. A zsinat elhatározta egy egyházi sajtószolgálat megindítását, homiletikai „lelkési körök” megszervezését az esperes-ségekben és a hitoktatás tanácsadó irodájának föllállítását.

MLB

OROSZORSZÁG

Október közepén tartotta ülését Moszkvában az *Európai Oroszország Evangélikus Egyházkerülete*, amely része a volt Szovjetunió területén megalakult Evangélikus Egyháznak (ELKRAS). Jelen volt a tanácskozáson *dr. Ishmael Noko* LVSZ-főtájtár is. *D. Georg Kretschmar* püspök az evangélikus egyház többévszázados múltjáról szólt Oroszországban. *Lushkov* moszkvai polgármester üdvözlő beszédében ugyanerről emlékezett meg és méltatta az evangélikus egyház hozzájárulását Oroszország lelki újjáépítéséhez. Az egyházkerületnek csaknem 200, jórészt német eredetű gyülekezete van a több mint 4 millió négyzetkilométerre terjedő egyházkerületben.

MLB

II. Alexy moszkvai pátriárka elfogadta a Szent Szinódus nevében annak a kanonizációs bizottságnak a jelentését, amely megvizsgálta és döntésre javasolja az *utolsó, meggyilkolt orosz cár, II. Miklós és családja* szentté avatását. A végső döntést ebben a kérdésben a jövő év során egy különleges Tanácsnak kell meghoznia, amelynek tagjai az összes püspökök, valamint a papság és a laikusok választott képviselői. A szentté avatási javaslat támogatói szerint az bünbánati aktus lenne a kommunista forradalom áldozatait és helyreállítaná Oroszország egyháztörténetének kontinuitását.

ENI

INDONÉZIA

Kelet-Jávában október folyamán hat városban 20 római katolikus és protestáns templomot gyújtott föl egy 4 ezer főnyi fanatizált, mohamedán tömeg. Az egyik pünkösdistá templomban halálra égett a lelkész és családja, valamint az egyik egyházi alkalmazott. A legutóbbi öt évben több mint 200 keresztyén templomot gyújtottak föl vagy romboltak le Indonéziában.

Indonézia lakosságának 85 százaléka, 200 millió ember, az iszlám követője. A lakosságnak mindössze 10 százaléka keresztyén. Az Ulemák Tanács vezetője, a legmagasabb rangú mohamedán testület feje ugyan elítélte a kelet-jávai eseményeket, de a kormány az indonéziai keresztyén vezetők szerint nem akadályozta meg a sorozatos támadásokat.

ENI

DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG

Az Igazság és Kiengesztelődés Bizottsága nemrég tartott ülésén kiderült, hogy azt a bombamerényletet, amely 1988-ban lerombolta a Délafrikai Egyházak Tanácsa központját Johannesburgban, maga *B. W. Botha*, Dél-Afrika akkori elnöke rendelte el. Abban az időben a Dél-afrikai Egyházak Tanácsa volt az apartheid-rendszer és az azt fenntartó kormányzat egyik legerősebb ellenfele. „A bombamerénylet azonban csak az Egyházak Tanácsa épületét rombolhatta le, amelyben dolgoztunk; de nem pusztíthatta el a szívünket, nem némíthatta el az igazságot” — jelentette ki nyilatkozatában a Dél-afrikai Egyházak Tanácsa.

ENI

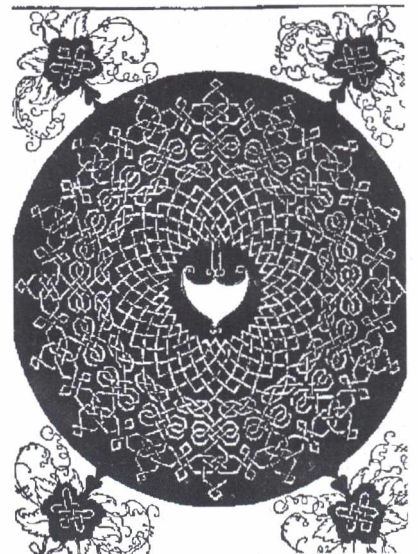
AUSZTRÁLIA

Az *Ausztráliai Evangélikus Egyház* (Lutheran Church of Australia — LCA) az elmúlt évtizedekben hosszú időn át elzárkózott minden ökumenikus kapcsolattól. Sőt távol tartotta magát az evangélikus egyházak világszervezetétől, a Lutheránus Világszövetségtől is. A nyolcvanas évek során azonban örvendetes változás következett be

az evangélikus világszaládhoz való viszonyában. Hat évvel ezelőtt pedig „társult egyházként” tagja lett a Lutheránus Világszövetségnek is.

A LCA hivatalos lapjában szeptemberben érdekes cikk jelent meg, amelyet *Lance Steicke*, az ausztrál evangélikus egyház elnöke írt ezzel a címmel: „A LCA és az ökumenizmus”. Ebben először az ökumenikus kapcsolatok két téves formájától határolja el magát. Egyfelől a hideg távolságtartástól, a más egyházak iránti gyanakvástól és ellenséges magatartástól. Másfelől veszélyesnek tartja azt a fölszínes „ökumenizmust” is, amely csupán érzelmi alapokon áll és semmibe vesz minden különbséget, így a téves, Szentírás-ellenes tanítások lehetőségét is. „A múltban — írja a cikkben — féltünk evangélikus identitásunk elvesztésétől. Ez a félelem még ma is létezik. De éppen evangélikus identitásunk és hitünk megvallása miatt kellene találkoznunk másokkal”. Sürgeti a szorosabb kapcsolatokat más egyházakkal és a velük folytatott egyházi-teológiai dialógust, elsősorban Ausztráliában és Délkelet-Ázsiában.

Ugyanakkor úgy tekinti egyházát, mint amely máris teljes értelemben tagja a Lutheránus Világszövetség világméretű nagy családjának. „Meggyőződéssel vallom a LVSZ-tagságot; nem veszem figyelembe a 'társult' jelzőt és teljes tagként tekintem magunkat” — jelentette ki a LCA elnöke az Amerikai Evangélikus Egyház (ELCA) chicagói központjában tett látogatásakor.

Minőségi ugrást az ökumenében

Gondolatok az EVT Hit és Egyházszervezeti Bizottságának üléséről

Az Egyházak Világtanácsa Hit és Egyházszervezeti Bizottságának (Faith&Order) plenáris ülését 1996. augusztus 10–24. között tartották Tanzániában, a Kilimandzsáró lábánál fekvő Moshiban, a nemrég átadott Uhuru (=szabadság) evangélikus konferencia-központban. A legutóbbi Faith and Order világgyűlésre 1993-ban Santiago del Compostela-ban (Spanyolország) került sor, teljes bizottsági ülésre pedig 1989-ben Budapesten. A jó ellátás és az afrikai vendégismeret sokat tett az ülés sikeréért. Az időjárás is elviselhető, sőt kellemes volt, néhány fokkal hívősebb mint más éveken. A kb. 120 résztvevő között még egy magyar volt: Kállay László lelkész, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület ökumenikus titkára.

A résztvevők számára nagy megtiszteltetést jelentett, hogy a vendéglátó ország helyzetéről első, sőt a legelső kézből értesülhettek. A megnyitón beszédet mondott Benjamin William Mkapa, a Tanzániai Egyesült Köztársaság 1995 októberében megválasztott elnöke.¹ Az 58 éves politikus Ugandában és az USA-ban végezte tanulmányait, több országban volt nagykövet és több kormányban is miniszter. Elmondotta, hogy igen jónak tartja a helyszín kiválasztását, és reméli, hogy a résztvevők lelkikben sokat gazdagodva térnek haza. Az EVT az egységet keresi a különböző felekezetek között. Tanzánia az az ország Afrikában, amely talán a kontinens minden más országánál jobban megmutatta, hogy lehetséges a nemzeti egység a különböző törzsek (több mint száz), kultúrák és vallások között. Tanzániában teljes vallásszabadság van, vallási pártok szervezése azonban tilos, hiszen ennek beláthatatlan következményei lennének. A 945 ezer négyzetkilométernyi, igen változatos, természeti szépségekben remdkívrül gazdag ország népe a legszegényebbek közé tartozik. Szűkös lehetőségeikhez képest mégis igen sokat tettek a burundi és ruandai menekültekért.

Igaz, hogy az országban, különösen is Julius Nyerere hosszú elnöksége idején az egalitáriánus, kollektivisták elvek uralkodtak — sikerült elkerülni a máshol oly jellemző belvillongásokat — de ma már egyre növekszik az individualizmus. „Nem tartom tisztességesnek az olyan jogi rendszert, amely valamely egyén érdekét védi és támogatja a közösség rovására.” (Magyarországon torkig vagyunk a „jogos, de nem etikus” és a „nem etikus, de jogszerű” ügyletekkel.) Jézus azt tanította — emlékeztetett az elnök — hogy szeressük felebarátunkat mint önmagunkat. Így mondta el a törvénytudó kérdésére az irgalmas samaritánus példázatát, mennyivel jobb lenne a mai „világfalu”, ha minden nemzet a „jósomszédi”, vagy „jó felebaráti” (good neighbourly) kapcsolatokat építené.

Az eladósodás terhe elviselhetetlen malomkő Afrika nyakán — figyelmeztetett Mkapa. Tanzánia külső adóssága 7 milliárd dollár. Ha az ország összes valuta-bevételt az utolsó centig ennek visszafizetésére költенék, 12 évig tartana. „Hagyjuk, hogy gyermekeink gyógyítható vagy elkerülhető betegségekben haljanak meg, ne járjanak iskolába, az emberek szennyezett vizet

igyanak — csak azért, hogy visszafizessük ezt az adósságot?” Érdemes a jelenlegi magyar kormány szemléletével összehasonlítaniunk...

Az ülés elején fontos téma volt az ökumenikus dokumentumok fogadtatásának, hatásának (reception), kérdése. Mennyire teszi magukévá a tagegyházak a kinyilvánított elveket? Itt meg kell jegyeznünk, hogy ebben a bizottságban a római katolikus egyház és a pünkösdi(sta) egyházak is teljes jogú tagok. Mennyire valóságos az ökumené célja, a — látható — egység? Konrad Raiser főtitkár ezzel kapcsolatban két fontos tényre hívta fel a résztvevők figyelmét:

1. Az EVT protestáns tagegyházai között tényleges és részben kinyilvánított egység van.

2. Európában az ortodoxok (különösen is az orosz, a bolgár és a görög egyház) elidegenedtek az ökumenétől. Nem véletlen, hogy sok ortodox egyház nem jött el. Európában a legmélyebb a szakadék a keleti és a nyugati egyházak között.

Az előbbieken hozzátette, hogy a tagegyházak egymás közötti viszonya igazán fontos, nem pedig az EVT-hez, hiszen a szervezet csak eszköz.

Itt az ideje — ez már a saját megfogalmazásom — a minőségi ugrásnak az ökumenében. Nagyon jó, hogy a különböző egyházak képviselői beszélő, sőt baráti viszonyban lehetnek. Látnunk kell, hogy sokkal fontosabb az, ami összeköt bennünket, mint ami elválaszt.² Ugyanakkor — Lukás Vischer szavaival, amelyeket ezen az ülésen is elmondhatott volna, sőt igazán itt kellett volna mondania:

„Az egység felé haladáshoz ... a közös teológiai gondolkodáson túl egy sor feltételnek kell teljesülnie. Az egység felé tett lépés sohasem egyszerűen egy teológiai dokumentum átültetése, hanem szükségszerűen az egyes egyházak életéből kell kiindulnia. Ahhoz, hogy valódi közeledés legyen, bizonyos történelmi konstellációkra és megfelelő szellemi-lelki kezdeményezésekre van szükség. Ha nincsenek ilyenek, akkor a legjobb teológiai munka is csak keveset változtat az egyházak szétszakadozottságán.”³

A Hit és Egyházszervezeti Osztály valóban tesz is lépéseket ebbe az irányba, ezek hatása azonban igen-igen korlátozott. Hiszen a Limai Dokumentumnak is a „hivatal” (Ministry, Amt) részével kapcsolatban mutatkoztak meg leginkább a problémák. Wolfgang A. Bienert marburgi professzor beszámolójában azt javasolja, hogy az egyes kérdésekkel kell közelebbre foglalkozni, például az „episzkopé” jelentősége, a „hatalom-megosztás” az egyházban (a nők és a laikusok helyzete), állam és egyház viszonya a tagegyházak életében. A pápaság szerepe is alaposabb megfontolást érdemelne, különös tekintettel az „Ut unum sint” enciklikára.⁴ Hadd tegyem hozzá, hogy az ökumenében — ahogyan az emberi társadalomban általában — nincs „haladás törvénye”, nem lehet kiszámítani, hogy valóban sor kerül-e áttörésre, és ha igen, mikor. Viszont a „megbékélt különbözőség” is csak akkor tartható fenn, ha túl akarunk lépni rajta. Az ökumenére is ugyanaz érvényes,

mint a szeretetre: ha nem növekszik, akkor fogy...

Nagyon tanulságos volt, amikor egyik nap csoportmegbeszélésre kiadtak egy munkapapírt „Közös perspektívák ekkleziológiáról és etikáról”⁵ címmel. Hamar feltűnt, hogy egyetlen szóval sem utal rá, mi a bűn. Az utolsó pontot — bár elég nehéz — megpróbálom hűen visszaadni:

„8. Közös etikai elkötelezettségük által az egyházak segítenek magának az ökumenikus mozgalomnak újjáépítésében. Közös etikai elkötelezettségre vezető munkájuk kínálja az egyházak egymás iránti elkötelezettségének mértékét: a közös cselekvés iránti elkötelezettséget, ahol csak lehetséges, és amikor ez nem lehetséges, azt, hogy imádságban és átgondolásban (reflection) együtt legyenek, amíg a közös cselekvésüket akadályozó különbségek megoldhatók lesznek.” A (német nyelvű) munkacsoport (német, orosz, brazil, bolgár és magyar) tagjai teljesen egyetértettek Aloys Klein professzorral, a vatikáni Keresztény Egységítőkorság korábbi munkatársával, az LVSZ–Vatikán dialógus-bizottság korábbi tagjaival, a paderborni katolikus ökumenikus intézet igazgatójával, hogy az ilyen lekerekített, ugyanakkor naiv (de annál bonyolultabb), felszínes, mint mondotta, amerikai(as) megfogalmazásokat kerülni kell.

Az ökumenikus dokumentumokra is ugyanaz érvényes, mint a politikaiakra: konszenzus, pontosabban kompromisszumok eredményei. Ha magyarázzuk, kommentáljuk őket (lásd az elhíresült 1201-es Európánáncsi ajánlást), akkor hamar vége lehet az egyetértésnek.

Ennek ellenében és reménybeli kiküszöbölésére született meg az év elején „Az egy hit megvallása felé — tanulmányi útmutató”, amely minden eddiginél jobban kívánja tudatosítani a hit közös tartalmát. Három részből áll. Az első a hit megvallásával és a hitvallások szerepével foglalkozik. A második a hit alapvető kijelentéseivel a Niceai Hitvallás alapján. A harmadik pedig mai problémákkal, és a végén kérdéseket is feltesz. Teljes egyetértés lehet a 19. pontról: „Semmilyen kifejezés sem képes arra, hogy tökéletesen visszaadja a hit tartalmát.”⁶

Nagyon szépen, a vágyakat és a valóságot finoman elegyítve nyilatkozik a harmadik hitágazatban az egyház egységéről: „Hirdetjük, hogy az egyház egy. Az egység Isten ajándéka, hiszen az egyház Krisztus teste (1 Kor 12,12). Az egység Isten elhívása is, hiszen a keresztyénség szétszakadozott. Bár az egyházakat bűn és szakadás osztja meg, hiszik és ünneplik a valódi, még ha tökéletlen egységet is, és keresik a látható egység teljességét.”⁷

Nagyon örültem, amikor John Radano amerikai professor, a vatikáni Keresztény Egységítőkorság munkatársa, az LVSZ–Vatikán dialógus-bizottság tagja felhívta a figyelmet arra, hogy nem volt vita a feltámadásról (Jézus és a halottaké), pedig lehetett volna. Ugyanígy Máriáról sem, erre egyesek rögtön megjegyezték, hogy „a kettő nem azonos kategória”. Nézzük tehát, hogy Jézus feltámadásáról mi minden áll(t) vitán felül:

„56. Az a hitvallás, hogy Jézus feltámadt a halottak közül, a keresztyén hit és igehirdetés veleje. A feltámadás, amely megtört a halál hatalmát, és elindítja az egész teremtettség megújulását. A feltámadás biztosítja számunkra az élő Krisztus maradandó jelenlétét, akivel már most találkozhatunk a hitben, és aki országának még be kell teljesednie (1 Pt 1,3).”

„57. A keresztyének 'az Írás szerint' (1Kor 15,4) tanúsítják Jézus feltámadását, ezzel elismerik Isten üdvtervének folyamatosságát a teremtés kezdetétől. ...Isten állandó hűsége Krisztus életében, halálában és feltámadásában nyilvánul meg.”

„58. Krisztus az ő feltámadása és mennybemenetele által gyakorolja mindenképpen feletti uralmát, az Atyával, a Szentlélekben.” ...

„59. A Szentlélek vezetésével, akinek temploma, várják a keresztyének Isten ajándékának, az új életnek beteljesedését, amelyet Krisztus, a megfeszített Úr feltámadásával kaptunk ajándékba...”⁸

A kérdések között semmi sem utal arra, hogyan próbálták Húsvétot (félre)magyarázni. Arra viszont igen, hogy „a nyelvi képek: a mennyből jött, mennybemenetel olyan korból származnak, amikor másképp látták a mindenséget, mint ahogyan a természettudomány ma érti. Hogyan magyarázza ezeket a képeket?”⁹ Jézus feltámadása, a második számú „alapsoda”¹⁰ tehát nem volt kérdés a közös hit megvallása felé vezető kalauz összeállítóinak. Az első számú, a vele együtt is említett teremtés azonban igen: „Van-e tudományos jelentőségük a bibliai teremtéstörténeteknek? Ha nincs, mi a céljuk? Mit mondanak ezek a szövegek az emberi autonómiáról és felelősségről?”¹¹

Mindezek általam kiválasztott, és valószínűleg csak kevés résztvevőnek feltűnt adalékok az EVT nagyszabású tanulmányi munkájához az ökumenikus hermeneutikáról. A Bizottság már a hatvanas években foglalkozott a kérdéssel, hiszen a különbségek nagyon gyakran a Szentírás (és persze a hagyomány) eltérő értelmezéséből adódnak. A legutóbbi, canberrai nagygyűlés (1991) is elfogadott egy nyilatkozatot „Koinonia — a hermeneutikai kulcs az egyház egységének megértéséhez”. Az 1993-as Hit és Egyházszervezet Világkonferencia témája: „A koinonia felé hittel, léttel és bizonyágtétellel” volt. Mindezekre Raiser főtitkár „Az egység hermeneutikája” című előadása hívta fel a résztvevők figyelmét. A világkonferencia óta erről készült tanulmány szerint: „A koinoniát és ezzel az egyház egységét úgy lehet és helyes értenünk, mint a közös hitvallás, a követésben való cselekvés és az Isten országa közös keresésének hermeneutikai közösségét”¹²

Az egyház egysége, szentsége, katolicitása és apostolisága „hermeneutikai négyszöget” alkot. A főtitkár szerint az ökumenikus megbeszélések, különösen is a dialógusok fő hiányossága, hogy túlzottan az egységre és a hagyományra/apostoliságra koncentrálnak, de a katolicitást és leginkább a szentséget elhanyagolják. ez is oka lehet a recepció hiányának.¹³ — Az általam előbb említett példák a hagyomány/apostoliság mellett leginkább a szentséghez tartoznak.

Végül hadd említsek egy kis adalékot arról, hogy látszólag apró dolgok kapcsán mennyire nyilvánvalóak lehetnek a különbségek. Például a feminista teológia az egyik oldalon, a másikon pedig Bishoy damiettai kopt metropolita megjegyzése a zárónyilatkozat egy mondatával kapcsolatban: (az ökumené) „...a kölcsönös megértés folyamata lett az egyházak, nők és férfiak, bolygók különböző részein élő emberek között”.¹⁴ A bibliai rendben — szólalt fel a metropolita — a férfi van előbb. Ha a Faith & Order a „ladies first” elvet érvényesíti, akkor mennyire biblikus? — A dokumentum-tervezeteket főleg angolszász és német, túlnyomórészt többé-kevésbé liberális pro-

testánsok fogalmazzák, így az üléseken sorra jönnek az ortodoxok kifogásai.

*

„Két advent között”, azaz ködös, borús, barátságatlan, de mégis adventi időben írtam e beszámólót. Az országgal, csodálatos tájaival, lakóival, állatvilágával kapcsolatos élményekre nem tértem ki. Az ökumené és az egyes egyházak legégetőbb kérdése a hamis bíró és az özvegyasszony példázatának figyelmeztetése: „De amikor az Emberfia eljön, vajon talál-e hitet a földön? (Lk 18,9).”¹⁵ Az egy, szent, katolikus és apostoli egyházban megvallott hitet?

Jegyzetek

- 1/ Address by the President of the United Republic of Tanzania, His Excellency Benjamin William Mkapa, to the World Council of Churches Faith and Order Plenary Commission Meeting, Moshi, August 11 1996 1-5. o. kézirát
- 2/ Reinhard Frieling: Ökumenikus perspektívák ma (ford. Sz. P.) Teológiai Szemle, 1996/3 140-150. o.
- 3/ Lukas Vischer: A teológia és a teológiai képzés szerepe az egoizmus legyőzésében, kézirát, a Teológiai Szemlében hamarosan megjelenik. Vischer 1965-79 között a Hit és Egyházszerkezeti Osztály igazgatója volt. Az előadást augusztus végén a Societas Oecumenica strasbourggi ülésén tartotta.
- 4/ Wolfgang Bienert: Zwischenbilanz — Eindrücke von der Tagung der Plenarkommission von Glauben und Kirchenverfassung in Moshi/Tansania, Ökumenische Rundschau 4, 1996, 491-499 o., 495 o.
- 5/ Common Perspectives on Ecclesiology and Ethics — Provisional Text 2. o.
- 6/ Auf dem Weg zur Gemeinschaft im einen Glauben — Ein Studienführer für Diskussionsgruppen (Towards Sharing the One Faith — A Study Guide for Discussion Groups) Faith and Order Paper No. 173) 6. o.
- 7/ l. m. 17. o. (66/a)
- 8/ l. m. 14. o.
- 9/ l. m. 15. o.
- 10/ Az „Urwunder” kifejezés: Walter Künneth: Theologie der Auferstehung, 1982, Brunnen Verlag, Giessen 74kk, magyarra nem igazán lehet lefordítani.
- 11/ Ld. 6/ jegyzet, 12. o.
- 12/ V. ö. Konrad Raiser: Hermeneutik der Einheit — Vortrag bei der Sitzung der Plenarkommission für Glauben und Kirchenverfassung, Moshi, Tansania, 15. August 1996 In: Ld. 4/ jegyzet, 401-415. o. 403. o.
- 13/ l. m. 413-414. o. A „négyyszög”: Anton Houtepen: Ökumenische Hermeneutik. Auf der Suche nach Kriterien der Kohärenz im Christentum, Ökumenische Rundschau 3, 1990 279 kk, 280. o.
- 14/ Second Draft of a Message from the Plenary Commission to the Churches, kézirát, 8.
- 15/ V. ö. Gál Ferenc: Amikor az Emberfia eljön, talál-e hitet a földön, in: Úton a teljesség felé, Szent István Társulat, Budapest, 1977 231-242. o. A „hermeneutikai négyyszög” is csak azt jelentheti, hogy „Az egyház jövője, illetőleg a jövő egyházának élete ... mindenképpen a hittől függ. A nehézségek és a kérdések is ide vezethetők vissza, illetve ide kell őket visszavezetni. A hit 'hallásból fakad', tehát kell lennie hitelképes igehirdetésnek, tanúskodásnak. Ha ez az emberi igyekezet alkalmatlannak vagy elégtelennek bizonyul, akkor a hit továbbadása hiányos. Ezért az egyháznak mindig meg kell kérdeznie befelé, hogy módszerei megfelelnek-e a kor igényének, illetőleg meg tudnak-e birkózni az ember természetéből fakadó nehézségekkel. Másrészt azonban tudjuk, hogy a hit kegyelmi adomány és megvilágosítás is.” (232-233 o.)

Áhítat

az EVT Hit és Egyházszerkezeti Bizottságának ülésén, 1996. augusztus 21-én, Lk 10,17-20 alapján

Kedves Testvérek a Krisztusban!

Milyen csodálatos mondat ez: „nevetek fel van írva a mennyben”! Nem én írom fel a saját nevem, nem úgy iratkozunk fel a mennybe, mint itt valamilyen

programra. Nagyon jól tudjuk mind az Ó-, mind az Újszövetségből, hogy valaki név szerinti ismerete nem azt jelentette: eggyel több embernek köszönünk. A név szerinti ismeret teljes elfogadást és/vagy teljes hatalmat jelentett. Ezt a történetet a név mindkét jelentése keretezi: „Uram, még az ördögök is engedelmeskedtek nekünk a te nevedre!” és: „...nevetek fel van írva a mennyben”. Hadd tegyek annyi személyes vallomást, hogy nem én választottam a mai napra ezt az igét⁺, de többször is el kellett gondolkodnom rajta ebben az évben. Nehéz megmondani, hogy milyen fontos üzenete van számunkra. Ezért ne kezdjünk elvont vitát arról, hol van a menny, „elhelyezhető-e” valahol. A legfontosabb, az egyetlen igazán fontos, hogy a nevünk fel legyen írva — a Jelenések könyvének szavaival — az élet könyvébe. Az én nevem, e gyűlés minden résztvevőjének neve. Az enyém, a mi nevünk a nagy Névért, hiszen nincs más név — nem kell utána kérdőjel⁺⁺. Lehetek-e én ama 72 egyike? Ez nem pusztán hermeneutikai probléma, hanem élet és halál kérdése.

Annak idején a 12 vagy a 72 egy „felekezethez” tartozott, és mindegyikük a Mestertől kapott hatalommal munkálkodott. Mégpedig igen sikeresen, akkor is, ha voltak különbségek a meggyógyítottak, vagy a kiűzött ördögök számában. Azt is gondolhatják egyesek, lehetséges, hogy a 72 egyike-másika hajlamos volt rá, hogy sikereivel dicsekedjék, bár igénk ezt kifejezetten nem mondja. Az igazán fontos azonban az, hogy kettesével mentek. Tudjuk, hogy két tanú egybehangzó vallomását igaznak fogadták el, és további nyomozásra nem volt szükség. Így volt ez a 72 egyetlen „felekezetében” is. Az ökumenikus mozgalom célját így is megfogalmazhatjuk: hadd valósuljon újra bármelyik kettő közös, egybehangzó bizonyágtétele! A világ ma sem sokkal barátságosabb irántunk, igénk szavaival: vannak kígyók és skorpiók. Ezen kívül az egyik pár tanítványnak az a meggyőződése, hogy a másik pár kevesebb hatalmat kapott. A keresztyének sohasem feledhetik, hogy minden hatalom a nagy Névtől származik.

Végül hadd említsem, hogy Magyarországnak tegnap nemzeti/állami ünnepe volt: első királyunk, (szent⁺⁺⁺) István születésnapja, aki 1000-ben koronát kapott a pápától. Magyarországot a keresztyén Európa részévé tette, így születésnapján az államalapítást ünnepeljük. Hazánk ma — Európa más részeihez hasonlóan — távolról sem nevezhető keresztyén országnak, mégha a többség meg is van keresztelve. Nagy szükség van tehát hazánkban és az egész világon bármelyik kettő, bármelyik két tanítvány és tanítványi közösség egybehangzó tanúskodására. A nevek Nevének tanúsítására. A dokumentumok dokumentuma, az élet könyve pedig egyedül az Ő kezében van.

+ A napi áhítatok liturgiáját egy-egy delegátus állította össze előre. Eredetileg Gerőfi Gyuláné volt delegálva, ő azonban nem tudott részt venni.

++ Utalás Paul F. Knitter már máshol is idézett No other name? A Critical Survey of Christian Attitudes Toward World Religions, Orbis Books, Mayknoll, New York, 1985 c. nagyhatású és igencsak vitatható könyvére.

+++ A „szentel” a katolikus résztvevőkre tekintettel említettem.

Dr. Szentpétery Péter

F I G Y E L Ő

A korszellem szuggesziói¹

(Előadásom szövegét Dr. Bodrog Miklósnak, tisztelt ex-tanáromnak ajánlom szolgatársi üdvözléssel)

„**L**egbölcsebb az idő, mert mindenre rátalál.” Thálész görög bölcselethez ezzel a mondatával indítja egyik könyvét Szilágyi János György, melyben a műtárgyhamisítás kérdésével foglalkozik. Hogy mi igazi, és mi hamis, ez minden kor alapkérdése, nemcsak a műtárgyakkal, hanem a szellemi irányzatokkal kapcsolatban is. Persze idővel minden hamisítás lelepleződik, de ha kortársként kell egy kortárs szellemi irányzatról vagy lelkiségről képet, véleményt alkotni, akkor igen nehéz helyzetben találjuk magunkat. Mert van valami, ami elhomályosítja látásunkat, amit magunkba szívunk és úgy hat ránk, hogy hatásáról legfeljebb elméletileg tudunk: ez a *korszellem*.

Egy kortársnak beszélni a korszellemről: lehet ugyan, de minden lehetséges témaválasztás közül ez van leginkább kitéve a tévedés lehetőségének. Ahogy George Kubler írja „Az idő formái” című munkájában: „A múltat mindig tisztábban látjuk, mint a jelen. Gyakran túlságosan is bonyolultnak véljük a jelen viszonyait, pedig ugyanezek a viszonyok tisztán kirajzolódnak valamely múltbeli mintán. A jelen mindig bonyolult és zavaros mozaikként áll előttünk, amely csak akkor válik tisztává és világossá, ha elmerült a történelmi múltban.”

Akár elégedettek vagyunk saját korunkkal, akár aggasztónak vagy kétségbeejtőnek találjuk, óvatosnak kell lennünk. A jelen mindig homályosabb, mint a múlt. Saját korunk értékítéletei, vagy rosszabb esetben előítéletei úgy interiorizálódnak, válnak sajátunkká, hogy észre sem vesszük: a folyamatot nem tudjuk tetten érni.

A szuggesztió bizonyos korokban lehet olyan erős, hogy csak rendkívül gyanakvó és tájékozott, a történelmi távlatokat átlátó intellektuális apparátus segítségével lehet ellenállni neki. Horckheimer és Adorno fogalmazza meg úgy századunkban az intellektuális erőfeszítés, a gondolkodás és bölcsélet értelmét, mint ellenállni a szuggesztióknak. Wittgenstein pedig azzal a

hasonlattal él, hogy az a bölcsélet, ami megmutatja a légynek a kivezető utat az üvegből. Azaz a hamis, továbbjutást, processziót nyújtani képtelen alternatívák látszatából való szabadulást. Tapasztalataink alapján nincs okunk azt feltételezni, hogy bárkinek is megadatik valami különb lehetőség az intellektuális erőfeszítésen túl.

Most megkísérlem leírni ennek a szuggesztióknak a tartalmát, a teljesség igénye nélkül. Hiszen lehetne írni az állandósuló időhiány-érzetünkről, az önmegvalósítás mai mítoszairól, a csend felszámolásáról a mai otthonokban és még sok mindenről, én mindössze három általános jellemzőt szeretnék megragadni.

A TECHNIKA TÚLBECSÜLÉSE

„*Habár lehetséges az, hogy egy szemétdombon a világ összes madara lakmározzon, azért a szemétdomb mégis a háziyükké.*”
(Csontváry K. Tivadar)

Közhely, hogy nem lehet egy kultúrát a technicizáltságra, műszerezettségre építeni, mégis mintha technikai eszközök általános használatba kerülésétől várnánk a megoldást. A Pannonhalmi Gimnázium idején évről-évre Magyar Bálint közművelődési miniszter az Internet kiépülését a könyvnyomtatás feltalálásához hasonlította és rendkívüli jelentőséget tulajdonított neki az oktatás jövője szempontjából. A párhuzam talán nem túlzás, mégis a reformáció korában senkinek nem jutott volna eszébe az, hogy a könyvnyomtatás feltalálására alapozza az oktatás reformját, vagy hogy a könyvnyomtatástól várja az oktatásügy megoldását.

Jean Baudrillard, az egyik Roland Barthes-tanítvány a „Tárgyak rendszere” című művében felhívja a figyelmet arra, hogy egyre több az olyan használati tárgy, amelyre már nincs is szavunk. Annyi új gép jelenik meg, hogy a nyelv már nem képes követni a változásokat.

¹ Elhangzott a Pesti Egyházmegye LMK ülésén.

Allen Ginsberg a hatvanas évek beat költője a Bábel tornyának képét alkalmazza már évtizedekkel ezelőtt a technikai fejlődés irányára.

De egy másik hasonlattal élve, olyanok vagyunk, mint az a karaván, amelynek bennszülött hordárai nem hajlandók továbbmenni, mert úgy érzik, túl gyorsan tették meg az utat, és lemaradt a lelkük. Más kultúrát és hagyományanyagot őrző kisebbség a kívüllők tisztánlátásával mondhatja ki alapvetően technikai beállítottságú kultúránk visszasságait.

Lame Deer a bennszülött sioux vezető, a vele készült interjúban nyilatkozott így: „*A fehér ember úgy fél attól a világtól, amit megalkotott magának, hogy se látni, se érezni, se szagolni, se hallani nem akarja... (Ti fehérék) skatulyákban éltek, kizártatok belőlük a nyár melegét és a tél fagyát, testeteknek semmi szaga, hi-fi lármával tele a fületek, ahelyett, hogy a természet neszeire figyelnétek. Színészeket bámultok a tévében, akik nem létező élményekben részesítenek, mivel valódi, saját élményeitek már régen nincsenek. Eszitek az ízetlen ételeket... hát így éltek ti, és ez nem jó. A ti felfogásotok szerint ilyen a háború: ültök a repülőgépben, magasan a felhők fölött, megnyomtok egy gombot, ledobjátok a bombákat, és nem nézitek meg, mi történik a felhők alatt.*”

Az USA indián rezervátumaiban ismert ez a vicc: Mi az a kulturális elnyomás? Válasz: Egy felső középszálybeli fehér gyerek egy villanegyedben, kétszintes lakásban, színes TV-vel.

Ez persze csak az érem egyik oldala. Tekintsük meg a másik oldalt is. Azt, hogy a technika, eredeti szándékát tekintve segíteni, könnyíteni akarja az életet. A hitélet és a technika kapcsolatára nézve érdemes végiggondolni azt, hogy a középkori katedrálisok az akkori technika legújabb vívmányait használták és demonstrálták. Tehát abban az időben nem ragadtak le egy bizonyos technikai színvonalnál. Ha ennek tükrében tekintünk most használatban lévő templomainkra, az bizony más szemléletmódot tükröz. Ha belépünk egy átlagosnak tekinthető evangélikus templomba, mintha legalább száz-kétszáz évet visszalépnénk az időben. A zenei kíséretet szolgáltató egyetlen eszköz a nyekergő harmónium. Az énekszámok kírására szolgáló tábla születte darabjairól alaposan lekopott a festék. Az oltárkép — ha van — jó esetben muzeális érték, rosszabb esetben gyenge, középszerű munka, amit bár restaurálni kellene, de nem érdemes. Még a világítástechnika és a hangosítás terén állunk a legjobban: csak néhány évtizeddel vagyunk lemaradva.

Az összbenyomást tekintve egyházunk templomai — egy kívülálló számára, aki nincs tisztában a tárgyak történetével és azzal, hogy a hozzájuk erős érzelmekkel való ragaszkodásnak milyen mély lelki indítékai vannak — azt a benyomást keltik, hogy az evangélikus egyház elkötelezte magát a századforduló értékei iránt, hiszen úgy tűnik nem kíván megválni annak a kornak a tárgyaitól, technikai berendezéseitől.

Természetesen lehet pénzhiányra hivatkozni, de ezzel nem háríthatjuk el magunkról azt a benyomást, amit — akár tudunk róla, akár nem — keltünk az embereken.

Mit szólnánk, ha valaki azzal az ötlettel állna elő — lehetne az illető akár laikus, akár lelkészi elem, hogy a régi oltárképeket helyezzük el egy múzeumban, hogy helyüket átadhassák az új, korszerű technikáknak és

alkotásoknak. Komolyabb felmérés nélkül el tudjuk képzelni a lelkészi kar többségének reakcióját erre a felvetésre. Ha viszont a múzeum-jelleg mellett döntünk (testületileg), akkor egyrészt ne panaszkodjunk, hogy „középkori figurának” tartanak bennünket, másrészt felvetődik a progresszivitás kérdése. Vajon mennyire lennének büszkék ránk a korai keresztyének, akik koruk nagy újtói voltak és gyökeresen szakítottak a múlt sémáival?

A TELJESÍTMÉNY TULÉRTÉKELÉSE

Egyre fokozódó ütemben válnak immár nemcsak egyének, hanem az általuk irányított intézmények is szemléletmódjukban teljesítmény-centrikussá. Tekintsük először a szellemi élet központjait, az egyetemeket. Ma akár az Egyesült Államokban, akár Nyugat-Európa egynemely országában könnyen lehetetlen helyzetbe kerülhet egy egyetemi tanár, ha a diákok nem az ő óráit látogatják, ha nem tud néhány évre visszamenőleg publikációkat felmutatni. Bérezését tekintve is komoly hátrányokat szenvedhet el, de állását is elvesztheti. Holott a polgári Európában egy egyetem türelmes, toleráns intézmény volt és az egyetemi tanári státusz biztos megélhetést és a nyugodt, elmélyült alkotáshoz a legalkalmasabb körülményeket biztosította.

1820-as években kezdett Schopenhauer tanítani a berlini egyetemen. Tizenkét éven át (!) alig tudja megtartani az óráit, mert szinte mindenki Hegel óráit látogatta. Pedig ekkor már elkészült egyik alapműve, „A világ, mint akarat és képzet”. Ez a mű csak 1850-ben robbant be a köztudatba. Feltehetjük a kérdést: Vajon mi lenne Schopenhauerrel ma?

Egy olyan korban, melyben a gyorsan felmutatható teljesítmény a leginkább preferált, bizonyos értékek vagy meg sem születhetnek, vagy a köztudatba jutás, az aprópénzre váltás lehetőségéig el sem juthatnak.

Andrej Rubljov ikonfestő szerzetes élete legtermékenyebbnek tekinthető időszakában, érett férfikorában egyáltalán nem alkotott, jóllehet ez az alkotástól való távolmaradása alapvetően hozzájárult későbbi, újraéledt teljesítményének minőségéhez.

Egyre inkább kitörlődik a köztudatból az, hogy a passzív időszakok, az alkotásra, teljesítmény-felmutatásra való esetleges képtelenség olyan minőség vajdása lehet, ami e nélkül a minimálisan, vagy egyáltalán nem prosperáló időszak nélkül nem jöhetne létre, nem születhetne meg.

A teljesítmény túlértékelésének szuggesztíója a lelkészi munkát, illetve a róla alkotott felfogást is kezdte. Ennek eredményeként kollegiális köreinkben már megjelent a menedzser-image. Néha már magunk is elhisszük, hogy a legfőbb dolgunk: „nyüzsögni a gyülekezetben”. (Gémes István szolgatársunk fogalmazott ilyen figyelemreméltó pontossággal az egyik LMK-ülésen.) A barthiánus lelkészkép és a „modern” közötti konfliktust rendkívül szellemesen mutatja be John Updike „Rabbit run”, magyar fordításban „Nyúlcipő” című regényében, mikor Kruppenbach, a lutheránus lelkész a fejére olvassa Eccles-nek, az episzkopális lelkésznek az elveszett báránka körüli nyüzsögését: „Maga azt hiszi az a feladat, hogy ingyen orvos legyen, ide-oda futkározzon, békéltessen, mindent elsimítson? Én nem hiszem, hogy ez a feladat. A maga szerepe a hitbéli példamutatás. Ebből származik

vigas, a hitből, nem pedig abból, hogy valaki nyüzsg és mindenbe beleártja magát”. Barth kritikáját, amivel a korszellemnek engedményeket tevő lelkészi

„Az embereknek semmi szükségük arra, hogy mindennapi életük ügyes-bajos dolgaiban segítsünk. Gondoskodnak ők ezokról tanácsaink nélkül is, és nagyobb bölcsességgel, mint feltételezzük róluk. De tudván tudják, hogy mindennapi életüket és mindazon kérdéseket, amelyek benne közrejátszanak befolyásolja egy nagy MIÉRT? MITŐL? E kérdések kérdésére nem tudnak válaszolni, de vannak olyan naivak, hogy feltételezzék, mások tudnak. Ránk bízzák rendhagyó szakmánkat, felküldenek a szószékre, hogy beszéljünk nekik Istenről, és válaszoljunk végső kérdésekre. Napnál világosabb, nem arra van szükségük, hogy segítsünk nekik élniük, hanem hogy segítsünk nekik meghalniuk. Mert a halál árnyékában élnek életüket.”

TÖBBSZÓLAMÚSÁG VAGY PLURALIZMUS

Ma sokak számára a felekezetek és vallások egyfajta kínálatot jelentenek. Ez jellegzetesen a posztmodern kor szuggesztíója, hogy úgy bánnak különböző vallások szent könyveivel, mint a szakácskönyvekkel, amiből ki-ki saját ízlése szerint válogathat és megsütögetheti a maga kis pecsenyéjét. Ez a hozzáállás pedig feltételezi, hogy végeredményben összhang van a vallások között. Holott inkább azt mondhatjuk el a mai vallási közéletéről: *mintha* összhang lenne. Valójában disszonáns hangzat ez, mely csak annak bántja a fülét, aki már hallott harmonikusabbat is. Túlterhelt lett ez a többszólamúság.

Pluralizmus: ez a kortárs szemlélet szóhasználata. Többnyire kiegészül a másság tiszteletének elvárásával, és azzal a szólammal, hogy minden meggyőződést tisztelni kell. Ám vannak „tisztelhetetlen meggyőződések” mind politikai, mind vallási értelemben. (Bodrog Miklós használta ezt a kifejezést egyik előadásában.)

A *tisztelhető* és a *tisztelhetetlen* ellentétpárja általános etikai normákra, illetve egy, a kultúránkban általánosnak tekinthető normarendszerre hivatkozik (még annak ellenére is, hogy a tisztelet megadásának terén sem állunk manapság túl jól), szemben a „destruktív”-

feladat-meghatározást illeti, érdemes pontosan, nem csak Updike paródiába illő megfogalmazásban felidézni.

megjelölés támadó jellegével, amit a közelmúltban sokszor használtak.

A tisztelhető vallások és felekezetek között elképzelhető egy konstruktív együttélés, miként már volt rá példa Európa történetében, pld. a középkori Spanyolország, vagy az újkori Erdély esetében. Ennek szabályai kell hogy legyenek, és azonosak a mindenkori, együttélésre vonatkozó szabályokkal.

Külön problémát jelentenek azok a vallásos, vagy vallásos jellegű képződmények, amelyek önnön létrejöttüket kapcsolatba hozzák egy új „világkorszak” születésével, esetleg annak előhírnökeként exponálják magukat. Ebben a leosztásban a hosszú időn keresztül meghatározó intézmények, egyháztetek a régi korszak (saeculum, aión) képviselői és megtestesítői, akik szükségszerűen a háttérbe szorulnak, majd pedig eltűnnek, hogy átadják helyüket a Vízöntőt, annak új szellemét képviselő új formációknak.

Ezzel az elgondolással szemben érvként a csillagjósáslásból és az azzal kevert mitológiából kölcsönzött fogalmak kritikája állítható, valamint az, hogy amit újnak mondanak, vagy hisznek, az egyáltalán nem új keletű. Megéri a fáradságot a New Age bizonyos irányzatainak, valamint az ún. szellemtudományok a gnoszticizmussal való összehasonlító elemzése. Hiszen ezeket az előbb említett szellemi formációkat — kisebb fenntartásokkal — a technika korában újraéledt gnózisnak kell tekintenünk. Nagyrészt az egyházi tanítóhivatal elsorvadása, majd elsorvasztása eredményeként Európát újra eláraszthatja a gnoszticizmus, mely reprodukálja magát ebben az agyontechicizált neobarokkos eklektikában. A jelen helyzetben az egyházi tanítóhivatal megerősítésén kívül Paul Tillich felismerése adhat nekünk kellő higadtságot a korszellem szuggesztíói közepette:

„Az új nem e régiből keletkezik, nem a legjobb változatú régi dolog jelenti majd az újat, mert a régi meghal. Nem a régi teremti az újat. Ami újat teremt, az, ami a régi mögött és az új mögött van: az örökkévalóság.”

Nagy Zoltán

Dietrich Bonhoeffer esti imádsága a fogságban

Uram, Istenem

köszönöm neked, hogy elhoztad a mai nap végét.

Köszönöm, hogy megengeded, hogy a test és a lélek nyugalomra térjen.

A te kezed volt fölöttem, őrzött és védelmezett engem.

Bocsásd meg e nap minden kishitűségét és igazságtalanságát, és segíts, hogy én is megbocsássak mindazoknak, akik velem igazságtalanul cselekedtek.

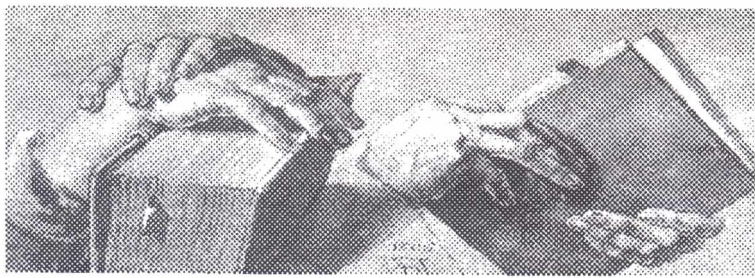
Engedj békességben a te oltalmad alatt aludnom, és védj meg engem a sötétség támadásaitól.

Neked ajánlom az enyéimet, neked ajánlom ezt a házat,

neked ajánlom testemet és lelkemet.

Istenem, legyen áldott a te szent neved. Amen.

K Ö N Y V A J Á N L Ó

Wiczián Dezső: Luther mint professzor

A Magyarországi Luther Szövetség egyik legszebb ajándéka — a Magyar Luther Könyvek sorozatában — Luther halála évfordulója évében ez a könyv. Kettős tartozást is lerő egyszerre. Egyrészt tartozunk a Luther kutatásnak is a könyv újra megjelentetésével, másrészt tartozunk kedves professzorunknak, dr. Wiczián Dezsőnek is azzal, hogy könyvét újra kezünkbe vegyük.

„Jelen tanulmány a Magyar Kir. Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karához benyújtott doktori értekezésnek készült. Ez a körülmény magyarázza meg a tárgynak szűkebb körre való korlátozottságát...” — írja a szerző. Szűkítés a „professzor” meghatározás? Bizonyos, hogy Wiczián Dezső Luthernek csak az egyetemi, tanító munkájával foglalkozik. De nem itt rejlik reformátori munkájának szíve is? A téma megjelölését én nem szűkítésnek, hanem lényegretörésnek látom.

Kedvcsinálási szándékkal hadd emeljem ki a disszertáció néhány, általam fontosnak ítélt csomópontját.

A professzori munka keretei. Talán nem árt egyszer együttlítani, mit is adott elő Luther.

1508–10 között már Aristoteles etikájáról, Petrus Lombardus Sententiájáról, és egy bibliai könyvről (nem tudjuk melyikről), tartott előadást.

1512-ben nyerte el a teológiai doktori címet. Innen:

1513. Zsoltárok

1515. Római levél

1516. Galata levél

1517. Zsidókhöz írt levél

1518–21. Újra Zsoltárok

Előző szakaszban szerzetesi körben is előadott egy-egy bibliai könyvet, írást.

Wormsi útja és wartburgi tartózkodása megszakítást jelent, de indul a Biblia fordítása!

1524–25. Kispróféták

1526. Prédikátor

1527. Ézsaiás

Pestisjárvány, az egyetem Jénába költözik, Luther marad:

1527–28. I. Ján. Tit. Filem. I. Tim.

1530. Ézs. és Énekek Éneke

1531. Galata levél

1532. Válogatott zsoltárok, majd szünet, és:

1535–1545. Genezis

„...adja Isten, hogy mások jobban végezzék el, én nem tudom jobban, gyöngye vagyok, könyörögjetelem értem Istenhez, hogy könnyű és boldog végórát adjon nekem (1545. nov. 17.!).”

Sok ez, vagy kevés? Lehet róla vitatkozni, de hozzá kell tenni a disputációkat (szemináriumok?) és a rengeteg könyvet, írást, amiről Wiczián Dezső nem szól, de ezek is professzori, tanító munkájához tartoztak.

Professzori munkájának tartalma: írásmagyarázata, fontosabb az előzőnél. Munkája kezdetén az akkori

írásmagyarázat képviselője: minden igehelynek négyféle értelme van: a literális, az allegorikus, a tropológikus és az anagógikus értelem. „Isten munkája” pl. az egyik zsolttárban jelenti: teremtését és a törvényadást, a hitből való igazság munkálását, az egyházat és az üdvösséget is. 1517 óta változik tanítása, innen a „Biblia egyértelműségét”, és a betű szerinti értelmet emeli ki. Ez persze nála nem egyszerűen „történetkritikai módszer”. Mert: „sensus literalis et spiritualis coincidunt” — írja. S most jön egy nagy lépés, ez a „coincidens” értelme: Krisztus. „A Szentírás tartalmi egysége Krisztus.” Mondhatjuk: a négyféle értelem egy nagy folyamba ömlik. Így lesz nála a Biblia emberi szó, de Istennek Krisztust meghirdető szava is egyszerre. S ebben a sorban lesz világossá, amit sokszor önállóan emlegetünk, ahogy a szentírási könyveket is nézte és értékelte: „was Christum treibt!”. S ezután még jött egy „lépés”, ha szabad annak nevezni: a Szentírásnak ezt a tartalmát igazán a Lélek magyarázza. „Az ige közvetíti („vehiculum!”) a Lelket” — „a Szentlélekhez csak az Ige által jutunk.” Ez az, amit később pneumatológikus magyarázatnak neveztek nála. Itt harca már kétfrontos. A spiritualistákkal szemben a betű szerinti értelmet, a humanistákkal szemben a mélyebb értelmet hangsúlyozza, mert „spiritus sanctus non est scepticus”.

Így lesz aztán egyszerre fontos a grammatikus, krisztológikus és pneumatológikus értelem és magyarázat egyszerre, sőt talán szabad mondani: egy és ugyanaz. Ehhez már csak annyit, hogy Luthernél az írásmagyarázat és igehirdetés még nem különült el úgy, mint ma. Mint ahogy neki a Biblia nemcsak „Lesebuch”, hanem „Hörebuch” is, ezért a tanúk is (nemcsak az elsők) a Lélek eszközei!

Reformátorrá érlelődése professzori munkájában megint egy fontos kérdés Wiczián Dezső könyvében. S nemcsak arra szeretnék utalni, amiről részletesen tárgyal, hogy nagyjából mikorra teendő a „toronyélmény”. A szerző szerint a Római levél (és Galata) mellett nagyon fontos ebben a kérdésben a „Héberékhez írt levél” tanulmányozása is, előadása is. Úgy tűnik, ez a levél segítette igazán a teológiájának szívét: krisztológiáját kifejlődni és erősödni. Mert Luthernél — és megint nagyon fontos — minden a krisztológiában rejtőzik és gyökeredzik. Ezzel függ össze a sokat emlegetett fiducia is, amiről éppen a Héberékhez írt levéllel kapcsolatban írja: „ez a hit dicsősége, nem tudni, hová mégy, mit teszel, mit szenvedsz, hanem mindenben foglyul ejtve csupán Isten szavát kell követni és inkább vezetettetni, hajtatni, mintsem hajszoelni” — s nem ebben rejlik Luther reformátori műve is?

A könyv szerzője a Luther kutatás mellé egy — a jövő esztendőre készülve — ma is aktuális feladatot ad: „A Luther kutatást ki kell egészíteni az eddig elhanyagolt Melanchthon kutatással — írásmagyarázati szempontból is — ... ez a kérdés magyar szempontból is fontos... a magyarországi reformáció kezdeteinek főproblémája...”

Luther, illetve Melanchthon hatásának kérdése." Magával Lutherrel kapcsolatban pedig Wiczián Dezső „Luther-reneszánszról” ír. Ma hogyan is vagyunk ezzel? Pedig Luther, a professzor a mai nemzedéket is tanítani tudná. Ezért is érdemes Wiczián Dezső alapos, problémákat feltáró, igazán Wiczián Dezső „doktori”, 1930-ban megjelent, de ma is frissen ható tanulmányát hatalmas bibliográfiájával és jegyzeteivel együtt elővenni és végigolvasni.

Sólyom Jenő: Luther és Magyarország

A Magyarországi Luther Szövetség jól döntött, amikor ezzel a könyvvel, annak újrakiadásával megajándékozott bennünket. Köszönjük két volt professzorunknak, két Luther-témával foglalkozó disszertációját, amelyek nemcsak példa-, hanem forrásértékűek is. S ha Wiczián Dezső a reformáció lényegét, Luther professzori munkáját kutatta, Sólyom Jenő ezt „közelebb” hozza hozzánk, hiszen a reformátor és hazánk kapcsolatáról van írásában szó, úgy is lehet mondani: a magyarországi reformáció történetéről ír.

„Kivonatolás” helyett, „étvágygerjesztőül” legyen szabad önkényesen néhány általam fontosnak ítélt csomópontot kiemelni. Bocsnát a kifejezésért, úgy érzem, hogy ahol a könyv a „leglutheribb” — ott a „legsólyomibb” is — és ez nem véletlen!

A reformáció indulása hazánkban. Amikor erre gondolunk, sokunknak eszébe juthat Bod Péter gyönyörű mondata a Magyar Athenas-ból: „Legelső volt ez a Dévai Mátyás, aki a reformációnak hajnalán az Isten beszédének lámpását egész Magyarországon elhordozta...” Ez a mondat igaz, de csak akkor, ha a szolgákra gondolunk, pontosabban azokra, akiket Sólyom Jenő könyvének egy fontos fejezetében így jelöl: A tanítványok. S alaposan feldolgozza őket, sok hamis véleménytől megtisztítva életüket és szolgálatukat. Azokról ír, akik vagy személyes kapcsolatban voltak Lutherrel, vagy Wittenbergben tanultak. Így beszél — kimutatva hűséges lutheranizmusát — Dévairól is.

De a kezdet nem ez volt. A reformáció hazánkban nem nevekkal kezdődött, hanem névtelennel, Luther iratainak olvasásával, először persze ott, ahol németül is tudtak. A kezdet tehát az „olvasás”, a „témává létele”, és csak aztán a „tanítás” („dogmatizálás”) megváltozása. S az írások terjedése, az itt is ott is megbeszélés és a szó felemelése olyan erős lehetett mindjárt 1517 után, hogy jöttek az „ellenintézkedések”. S mi csak ezekből tudjuk igazán, hogyan terjedhetett a reformáció hazánkban. Ez volt a kezdet. A magyarországi reformáció (szemben az istváni állam- és egyházalapítással) mai szóval „alulról”, a népből indult. Ez volt „legelső”, „hajnalban”! Érdemes ezt tudni és ezen elgondolkozni.

A reformáció változásai hazánkban. Csábító lenne legalább most a személyekkel foglalkozni. Dehát ezt megteheti mindenki. Viszont éppen velük kapcsolatos kérdések: nem változtattak-e irányt? Volt közöttük ilyen is. Heltai Gáspár életútját, alakulását jól ismerjük. De miért vetődik fel, vetődött fel a változás kérdése? Vagy miért olvassuk kissé lenézően olykor: „megmaradt a lutheri fokon”? Sólyom Jenő, a maga módján, szelíden, mégis határozottan ír erről a súlyos kérdésről is. Két „égető” kérdése volt a reformáció korának hazánkban (másutt is): az úrvacsora és a keresztség kérdése. S ebből a két „kiemeltnek tűnő” kérdésből született meg a „szakramentalizmus” és az „anabaptizmus”. Sólyom Jenő így ír erről:

„Figyelembe kell venni, hogy nyilvánvalóan Jézus

Krisztus tanításának megértéséhez nem vezethet út az úrvacsorát szerző igéjén keresztül, mert a krisztusi tanítás kapuja ez az ige: térjetek meg. Egészen bizonyosan megtorpan Jézus úrvacsorai rendelésénél, aki itt kezdi akaratának megismerését. Az pedig, aki a keresztyén egyház hatalmas területű tanításának megismerésére a keresztség-szerző parancs taglalásából indul ki, egyhamar rajongóvá, keresztségisméltóvá lesz. Végzetes útra tévedt a XVI. század közepétől kezdve igen sok jeles magyar evangélikus teológus, amikor az úrvacsora (vagy keresztség) tanítást tette a teológia központi kérdésévé.”

Nem figyelemreméltó, ma is aktuális tanítása ez volt egyháztörténeti professzorunknak? Nem igazít el ma is? Még azt is megjegyzi: Luther számára az üdvösségkérdés volt a kiindulás és a centrum is. Ezért lett döntő számára a Krisztus-kérdés, és minden innen ágazott el. — „A helyes keresztyén tanítás középpontja az üdvösségkérdése... Luther teológiájában mindenkor megmaradt az üdvösség és kárhozat, bűn és kegyelem, lét és nemlét feszültsége. Ez mentette meg a lutheri teológiát... hiánya viszont magyarázatát adja annak, ami a svájci reformátorokat és utódaikat jellemzi.” Sapieni sat!

Luther és a magyarországi reformáció. Voltaképpen ez a főtéma. A könyv végigjárja a kapcsolatok útját és színeit, kezdve a királyi udvarnál (Mária királyné). Ilyen alaposan másutt nem található a török kérdés, amiben Luthert vádolták, de ami jelzi, hogy Luther mennyire komolyan vette, gondolta, és mélyen a szívében viselte a török miatt szenvedő Magyarországot. Ebbe a sorba tartozik a tanítványok sora és feldolgozása is. Idetartozik a névtelen tanítvány, akiről olvassuk: „ungarus consuluit Lutherum”. A beszélgetésből, de a könyvből is érdekes, hogy nálunk a szentek kérdése, Mária „oltalma” legalább olyan feszítő kérdés volt, mint a búcsú. És idetartozik az a 166 magyar diák, akiket a könyv felsorol, akik 1522 és 1546 között, tehát kezdettől Luther haláláig Wittenbergben tanultak. 24 év alatt 166 diák, szinte évi 7 hallgató, ma is nagy szám, hát még a 16. században!

De itt is érdemes Sólyom professzorra figyelni. Mert igaz, „a magyarországi reformáció sorsát Luther a lehetőségek szerint figyelemmel kísérte... ha kellett tanított, irányított”. Érdekes lenne levelezését is felidézni, ami hazánkba irányult. Ugyanakkor Sólyom Jenő joggal mutat rá és figyelmeztet, nálunk „nem annyira Luther személye áll az érdeklődés középpontjában, mint inkább maga a keresztyénség megújulása. Míg Németországban sokszor szól a lelkesedés a bátor németnek, addig nálunk Isten igéjének szeretete a bűnösök kútfeje.” S ehhez hozzátehetjük, amire volt professzorunk tanít és joggal mutat rá, hogy Luther magyarországi tanítványai sem szolgaián másolták és fordították Luthert (persze sok fordítás is volt!), mint inkább alkalmazták a nála tanult evangéliumot hazánk helyzetére, önállóan gondolták a reformációt itthon.

Befejezésül: a hazai reformáció megértése nélkül sem a múlt, sem a jelen nem érthető, de a jövőbe vezető út sem. Ezért ajánlom szeretettel nemcsak a teológiai hallgatóknak, de lelkészársaimnak is a könyvet. Hálások lehetünk a magyarországi reformáció izgalmas történetéért, és megköszönhetjük a könyv újrakiadását is. De szeretettel emlékezhetünk professzorunkra, sőt tanulhatunk is tőle, aki 1933-ban adta ki könyvét disszertációként, de fejtegetései ma is izgalmasak, frissebb és időszerűbb tanítást történetünkről és annak lényegéről bizony ma sem sokat olvashatunk.

A z elmúló század végén Benczúr László lelkész önéletrajzi írásában emlékeket idéz fel. Célul tűzte annak a folyamatnak bemutatását, hogyan lett „másképpen gondolkodóvá”. Ennek összefoglalásaként választotta az ősi latin mondat második felét: „Változnak az idők és mi is változunk”. Nála az utóbbit nem fordulatként, hanem egyenes vonalú fejlődésként értelmezném.

Könyve fontos számunkra, mert a múltnak nem fordíthatunk hátat. Meghatároz bennünket. Nem csupán az idősebb nemzedékeket, hanem a fiatalokat is, akár érdekli őket a múlt, akár nem.

A mű jelentőségét fokozza, hogy a szerző három püspök titkára is volt. Így helyzete nemcsak áttekinthetőre ad módot, hanem az események mélyének és hátterének feltárására is. A közelmúlt egyháztörténetét nem alulnézetben vizsgálja, hanem felülről látja. Önéletrajzának formája ritka műfaj: önmagával folytat beszélgetést, nyolcvan évesen, szellemi és emlékező képességének teljes birtokában. A kérdező és a válaszoló egy személy. Mégis az interjúk stílusának megfelelően néha élesen kérdez. Az önéletrajzok kísértése sem üti fel a fejét. A szerző visszatekintésében nem használ szűrőt és sminket. Kortársa lévén ezt ellenőrizni tudom.

Az olvasó számára világossá válhat, hogy alapmeggyőződése egy életen át nem változott. Ezt sehol nem hangsúlyozza, a lapok forgatása közben magától értetőddé válik. Gondolkozásában és magatartásában a döntő vonások kezdettől végig azonosak. Önmagával való azonossága mindvégig megmarad. Szükséges ezt hangsúlyoznom, nehogy könyvének olvasói rosszul értelmezzék a háromszor is előforduló „tévedtem” kifejezést.

A „tévedtem” önvallomás egyházpolitikai síkon a három püspökkel való viszonyával kapcsolatos. Összefüggésben van lelki alkataival, melynek valóság-hű leírását Luther Kis Kátéjában a 8. parancs magyarázatában így olvasunk: „felebarátunkat... inkább mentjük, jót mondjunk róla és mindent javára magyarázunk”.

Ez a lelkület pályájának nehéz szakaszait borús felhővel vonja be. Ennek ellenére tárgyilagos a véleménye mindegyik püspökről.

Dezséry Lászlóval kezdettől fogva igen meleg barátságban élt, de azért megállapítja: „Dezséry személye és élete ellentmondásossága miatt” nehéz lenne egyháztörténeti szerepét megírni. Dezséry „mindig kérdés volt önmaga számára. Ezt egy rövid levelével is dokumentálhatom”. 1956-ban „az új egyházvezetés kétségbe vonta [püspök] tisztének jogszerűségét és törvényes eljárást kívántak számadásra hívni az egyházban végzett tevékenységéért. Úgy érezte, nemcsak cserbenhagyták, hanem kiközösítették”. Dezséry 1967-ben írja meg neki: „Lacikám, most véletlenül megfogalmazva találtam, amit mondani akartam 'lelki válságomról'. Ma nem állom, hogy ne írjam meg Ne-

ked. József Attila a fogalmazó” A költő sorait idézem: „...kuporogva csak várom a csodát, / hogy jöjjön el már az, aki megbocsát / és meg is mondja szépen, micsodát / bocsát meg nekem e farkasveremben”. — Dezséry László halála előtt egy-két nappal a következőket mondotta: „...Két dolgot igyekeztem mindig komolyan venni: a bűnök bocsánatát és a test feltámadását”.

A szerző önéletrajzában leghosszabban *Ordass Lajossal* foglalkozik. 1937-ben segédlelkészként Ceglédre kerül Ordass (akkor még: Wolf) Lajos mellé. Igehirdető szolgálatában nehézségekkel küzd. Ordass melléje áll, bátorítja. Egy időre felmenti a szászéki szolgálatától, míg újra meg nem bátorodott. 1941-től a kelenföldi gyülekezetben egyetértésben együtt dolgoztak.

A kettőjük közötti eltérő egyházpolitikai látásmód 1946 elején lett nyilvánvaló. Három kérdésben ütköztek össze: az egyház bűnbánata a zsidókérdésben, a Berggrav-„utánzás” és az egyház prófétai szolgálata. 1956 dec. 14-én, a forradalom után, Benczúr László

kifejtette Ordass Lajos előtt, hogy nem ragaszkodik püspöki titkári munkaköréhez. Szívesen folytatná szolgálatát egyetemi lelkészként. „Ordass Lajos megjegyezte: csak úgy tudná elképzelni működésemet, ha előzően revízió alá venném nézeteimet. Erre megmondtam, mennyire fájlalom egyet nem értésünket, de hamis, meggyőződés nélküli önkritikám nem vinné előre barátságunkat.” Ordass Lajos az Önéletrajzi írásokban ezt a megjegyzést írta: „Benczúr László eltántorodott”. Benczúr László továbbra is értékelőleg nyilatkozik volt főnökéről és barátjáról.

A leghosszabb időt *Káldy Zoltán* püspök mellett töltötte. Ennek a szolgálatának vége így történt: „Káldy püspökkel konfliktusom támadt, mert a lelkészek iránt tanúsított, sokszor goromba stílusát kifogásoltam. Ezért távoznom kellett a püspöki hivatalban betöltött munkakörömből... Káldy diakóniai teológiájával, annak helyes értelmezésével azonban továbbra is egyetértettem, csupán annak mechanikus szajkózásától iszonyodtam.” Káldy püspök szolgálatát „az adott helyzetben” nélkülözhetetlennek tartotta.

Benczúr László gondolkodása és magatartása szorosán összefügg hitével és teológiájával. E fejlődésnek rajza külön gazdagsága könyvének, átíveli a 20. század protestáns teológiájának hosszmetéjét. Helyhiány miatt csak vezérszavakban, távirati stílusban vázolhatom. Középkor: a liberális teológus Szelényi Ödön kitűnő — magam is ezt tanultam — gimnázium VII–VIII. osztályos tankönyve: Az evangélikus keresztyénség világnézete. — Másodéves teológiai hallgató korában a Diákszövetség tahi tábora: a református Victor János, Karácsony Sándor és az evangélikus Mátyás Zoltán, Schulek Tibor előadásai. — Sopron: Wiczian Dezső: Luther iratai. Karner Károly:

Változnak az idők...

Benczúr László: „...et nos mutamur...”

Interjú önmagammal 1995 végén.

A szerző magánkiadása.

Budapest 1996. 59. 1.

Máté evangéliumának magyarázata. Túróczy Zoltán Íme című prédikációs kötete. Ő „a két világháború közötti időben egyházunk legáldottabb embere. Döntő mértékben járult hozzá az akkori fiatal lelkésznevezettek hivatástudatának elmélyítéséhez. Evangelizáló igehirdetésével nemcsak modell volt. Tartalmában gazdagította, tendenciájában határozottá tette igehirdetői szolgálatunkat. 'Agitatívan fejtse ki mondanivalóját!' — biztatott egyszer. Szavának térítő ereje volt. Nemcsak szívhez szólóan beszélt. A megrendült embert a maga teljességében szólította meg a kegyelem jó hírével, az evangéliummal.” — Kolozsvári tanulmányi félév. Tavasz Sándor: dialektikus teológia. Járosi Andor, a felejtetetlen készítő révén Niebergall, Barth, Bultmann. Reményik Sándor költő, útravalóként lelkében elvitt sorok: „Ahogy lehet”, „Megalkuvások hőse”, „Most bátran gyáva lenni merj!” Járosi megerősítette abban, ami egész életén át kíséri: „A zsidókérdés kereszténységünk és magyarságunk kérdése”. — Bá-

zel: Barth. „Tanítványa voltam, követője lettem”. — Ugyancsak Svájc: Bossey, az Ökumenikus Intézetben. Az ökumenikus távlat a sajátjává lett. — 1949 nyarán Mátraszentistván: 6 fiatal lelkész eszmecseréje. Aktuális hitvallás készítésén fáradoztunk.

Könyvének végén egyetértően idézi Andorka Rudolfot, a folyamatban levő zsinat társelnökét a múlt jelentőségével kapcsolatban: „Támaszkodnunk kell mindarra, ami jó és rossz a múltban történt”.

Benczúr László befejező soraiból kiemelem: „Jézus Krisztus a világ reménysége, azért személye reménységünk, mert ismeri a mögötte baktatókat. Megfordul és így szól: Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és meg vagytok terhelve. Jőzanabb és megértőbb értékelésre jutunk, ha figyelembe vesszük, hogy ez a hívó szó elhangzott, nyilván nem egyszer, Ordass Lajos, Túróczy Zoltán és Dezséry László felé is, hogy csak az 1956 előtti legmarkánsabb egyházi vezetőinket említsem.”

Dr. h. c. Vörcös Imre

Dietrich Bonhoeffer reggeli imádsága a fogságban

Istenem, hozzád kiáltok a nap kezdetén. Segíts imádkoznom és összeszednem gondolataimat tehozzád; magamtól ezt nem tudom megtenni.

Bennem sötétség van, de nálad van a világosság; én egymagam vagyok, de te nem hagysz magamra engem; én csüggedő vagyok, de nálad van a segítség; én nyugtalan vagyok, de nálad van a békesség; bennem keserűség van, de nálad van a türelem; én nem értem a te utaidat, de te ismered az én utaimat.

Mennyei Atyám, dicséret és köszönet neked az éjszaka nyugalmáért, dicséret és köszönet neked az új napért. Dicséret és köszönet neked ajándékaidért és hűségédért az eddigi életemben. Sok jóval ajándékoztál meg, segíts, hogy a rosszat is elfogadjam a te kezedből. Nem akarsz többet rámhelyezni, mint amennyit el tudok hordozni. Te megcselekszed, hogy minden gyermekeid javát szolgálja.

Uram, mindazért, amit csak ez a nap is hoz, a te neved legyen áldott! Ámen.

Köszönet az új napért

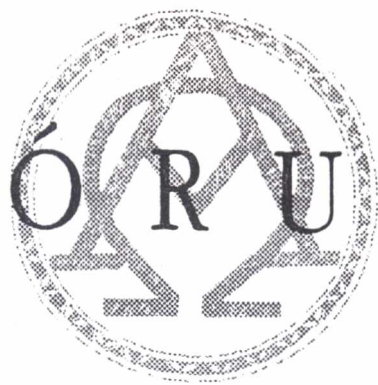
Jó reggelt, Istenem. Örülök a mai napnak. Örülök, hogy élek. Ezt el akarom mondani neked.

Nem mindenkinek ilyen ez a mai nap. Ezért adj nekem ragyogó szemeket, segítőkész kezeket, figyelmes füleket, meleg szavakat, előzékeny csendben maradást, érzékeny tekintetet mindarra, ami a sorok között húzódik meg, és másokra is áttérjedő vidámságot.

Ajándékozz meg engem arra való világos emlékezéssel, hogy ma jól érzem magam; hogy emlékezzek erre, ha egyszer magam leszek nyomorult. Mindannyian fény és sötétség között tartunk tefeléd.

Jó reggelt, Istenem. Örülök, hogy élek. Köszönöm a mai napot. Ámen.

PROTESTÁNSOK EGYHÁZ NÉLKÜL?

Bevezetés helyett

Baj van a világgal, baj van az emberekkel, baj van az egyházzal. Azt hiszem, ez egyértelmű tény — tapasztalat, de nem egyértelmű az, hogy teljes hozzáállással szembeülünk-e a ténnyel és le is vonjuk a következtetéseket. Ezért fontos, hogy időnként emlékeztessen valaki a valóságra, akár úgy is, hogy ellenkezést kiváltva felráz minket. Ne utasítsuk el a kiáltó szót a pusztában — még akkor sem, ha mi már Másnak a „más hangú” szavát is ismerjük.

Az európai evangélikusság az elmúlt esztendő (1996) végén tükröt kapott kezébe a Bajor Evangélikus Egyház püspökétől, Hermann von Loewenichtől. Hogy ez a tükör valóság-hű képet mutat vagy görbe tükörként kihangsúlyozza az amúgyis takargatni való vonásokat, nem tudom. Ki-ki maga ítélje meg. Az egyik legjelentősebb protestáns folyóiratban a „Lutherische Monatshefte”-ben, novemberben látott napvilágot az a cikk, amely ezt a címet viseli: „Protestanten ohne Kirche” (S bár a magyar olvasó vacillál, hogy a „Kirche”-t egyháznak vagy templomnak fordítsa, hadd szabadítsam fel a témáról velem együtt tépelődőket: mindkettő helyes: Protestánsok egyház és templom nélkül...)

Ismertetés helyett

A cikk szerzője visszaül E. Stammler 60-as években hasonló címmel megjelent könyvére, mely célul tűzte maga elé, hogy a protestánsokat kihozza az „otthonalanságuk” helyzetéből. Harminchat év eltelt — teszi hozzá a bajor püspök — s a helyzet még jobban kiéleződött, ma már a „hit egyház nélkül” korszakát éljük. Közismert tényekre hivatkozva elemzi, hogy mennyire szétvált a hit és az egyház ügye, s erről egyházon belül és kívül egyaránt tudnak s beszélnek. A különbség a mai és a 60-as évekbeli szituáció között az, hogy többen kilépnek az egyházból, másrészt azonban növekszik, sőt látványosan emelkedik a válásos igény — vagy a teljes emberi, a lelket érintő, értelem-, és természetfeletti dolgok iránt. Vallásosság az a javából, csak más értelemben.

Mit csinálunk rosszul, hogy ez az igény nem nálunk, az egyházon belül jelentkezik: — teszi fel a kérdést a püspök. Mit tudunk tenni és mit tehetünk?

A kommunikáció korszakában meg kell találnunk azokat a lehetőségeket, kommunikációs formákat, amelyekkel elérhetünk embereket. Jóllehet a statisztikai adatok beszédesnek tűnnek, azért nem minden titkot árulnak el — az egyház méreteiről sem. Az egyház kisebbségi helyzete egyértelmű (a Bajor Ev. Egyház is kisebbségben és szórványhelyzetben él!). Az

egyház jelenlegi helyzete és gondja azonban nem a tömegvonzásban illetve a tömegvonzás hiányában gyökerezik. Az egyháztól való elidegenedés okát önmagunkban kell keresnünk. Talán túl kevés a személyes kapcsolatunk, talán nem értjük meg igazán híveink életformáját, életét magát.

Hiányoznak a társadalom, a gazdaság, bankélet, a jogászvilág, a kultúrvilág vezető pozícióiban levő emberek, művészek, értelmiségiek. Nyitnunk kell a „kultúrprotestánsok” felé — akkor is, ha a „kultúrprotestáns” kifejezés egyházainkban hosszú időn át negatív csengésű volt. Ma kötelességünk a kulturális területen élők és mozgók felé nyitni.

Jelentős azoknak az egyháztagjainknak a száma, akiknek egészen más az Isten-képük, mint ami dogmatikáinkban megtalálható. Ennek hátterében talán éppen az egyházzal kapcsolatos jogos vagy alaptalan rossz élmények húzódnak meg. Ismerjük vagy meg akarjuk ismerni az ő Isten-képüket, hogy azután kapcsolatba kerülhessünk velük?

Az „egyház nélküli protestánsok” közül sokan életük egy sajátos helyzetében, vagy fázisában vannak. Az idő, a körülmények, a család, a hivatás vagy betegségek — olyan gátló tényezők, amikről az egyháznak nem szabad megfélekednie.

Végül azt a tényt sem szabad figyelmen kívül hagyni — figyelmeztet von Loewenich —, hogy vannak emberek, akik egyszerűen visszahúzódnak. Talán azért, mert abban a gyülekezetben, ahova helyileg tartoznak, nem érzik otthon magukat. (Nem érzik megszólítottnak magukat vagy a gyülekezet kegyességi formáját nem tudják magukévá tenni.) Különös megfigyelni, hogy igen kritikus az egyházhoz való kapcsolata a 20–40 év közöttieknek. Kötődésük (ha van) élettrajzi megalapozottságú, a fontos élet-állomásokon kerülnek kapcsolatba az egyházzal: Esküvő, születés, felnőtté válás, halál stb. pontok, ahol az élet megváltozik vagy új irányt vesz. Az egyháztól eltávolodók javarésze ebből a korosztályból kerül ki. Teljesen elszakadnak, vagy csak a távolból támogatók (fizetők) közé számlálhatnak.

Milyen következtetéseket kell mindebből az egyháznak levonnia? — kérdezi a püspök. Mire indítja az egyház nélküli protestánsok léte a protestáns egyházat?

Komolyabban kell vennünk, hogy sokakat úgy kell elfogadnunk, ahogy vannak, amilyenek. Ez az „elfogadás” jelenthet egy fajta minimális kontaktust.

Döntő fontosságú bevetési terület a kazuálék. Ha sokan azért tartják az egyháztagságukat, hogy életük döntő pontjain az egyház szolgálataiban legyen részük, akkor az egyháznak halálosan komolyan kell

vennie ezeket a szolgálatokat: itt lehet elérni, megszólítani, meghívni embereket.

Érdekes jelenség, hogy nem egyházban élő emberek egy-egy templomhoz ragaszkodnak. Ahol felnőttek vagy esküdtek, ott akarják a gyermekeiket kereszteltetni. Egy épület, ami emlékeket hordoz, aminek kisugárzása van, ami stabil pontot jelent (s „kívülállóként” is érzékenyen reagálnak változtatásra, átalakításra, átépítésre).

Egyháztól eltávolodott emberek megszólításához fel kell építeni egyfajta lelki kompetenciát. Ezért a központi templomokban — az elsősorban egyházi év orientálságú istentiszteletek mellett — rendszeresen téma-orientált alkalmakat is kell kínálni; olyanokat, amelyek a 20 és 40 év közötti korosztály élettapasztalataihoz kapcsolódnak (szerelem, halál, szerencse, csőd, siker, igazság, hazugság, gazdagság, szegénység...). Speciális istentiszteletek, amikre korosztályokat invitálnánk.

Újra kérdés a „vallásos piacon” a meditáció különböző formája. Bár más egyházaknak e területen sok évszázados tapasztalati előnyük van, a protestantizmus is megszólíthatja az ezen az oldalon fogékony embereket.

Sokan azt kérdezik: mit kapok én az egyháztól, miért érdemes az egyházzal kapcsolatot tartanom. Ebből a gondolkodásból kimozdítva kellene megérteni az embereket: az egyház az igaz(i) emberség helye: az egyház a valódi, végső kérdések gondozója; az egyház az emberi összetartozás hosszú távú lehetősége, a segítőkészség elosztó központja...

Az egyháznak — figyelve az emberekre — meg kell találni a helyét, hol hivatásával s küldetésével igazán szolgálni tud — Jézus lelkületével, Jézus útján járva, hitben élve, hitet ébresztve — bíztat Hermann von Loewenich.

Vitaindító gyanánt

Nehéz egy magvas cikk mondanivalóját úgy átadni, hogy ne azzal fejezzem be: jó lenne, ha minél többen olvasnák eredetiben Hermann von Loewenich püspök elgondolkodtató iratát. Bizonyára sok minden megindít minket, s az is biztos, hogy sok mindent nem úgy élünk meg, mint ő, egy, s más netán ellenkezést is kivált belőlünk. A cipő azonban, amiben járunk, közös. A kérdés ugyanaz: hogyan tudunk az ezredforduló táján Európa közepén korszerű és hiteles keresztény életet élni, hogy tudunk úgy Jézus mellé szegődni, hogy mások is próbálkozzanak az Élet Útjával.

1989 után döntő változást hittünk és reméltünk az egyház életében is. Divatba jöttünk, s miután ez a csoda is három napig tartott, ki is mentünk a divatból. Nem tódulnak tömegek az egyházba, de sokan hallgatnak szekták szavára. Nem járta át a társadalmat a keresztény etika vezérgondolatainak sora, de egyre többen kísérleteznek ősi keleti életformákkal néha ideológiai, néha pedig egészségügyi okokból. Nem lett keresztény a korábban materializmust hirdető társadalom, de egyre többen élnek a gyakorlati materializmus. Folytathatnám.

Annyira megváltozott a helyzet, hogy az egyház sem élhet a régi módon!!! Egyházi kérdések sora izgatja a belső köröket, de alig lépünk valamit a szociális szolgálatok felé. Testvériség elvét hirdelve idegenkedünk a templomba lépő cigányoktól. Egyházi épületek ügye foglalkoztatja a papi közvéleményt, de

egyetlen épületünk sem emelkedik — legalább ideiglenesen — hajléktalanok fölé. Kerületek számáról tartunk véget nem érő vitát, meghallgatunk minden véleményt, de nem halljuk meg sokak lelki-szellemi segélykiáltását. Hiányolunk embereket a templomból, az egyházi „laikus” munkatársak közül, de nem találjuk meg a kommunikáció útját hozzájuk. Nyűgödünk a kevés és igénytelen nyilvánosságon, s nem kezdünk gyökeresen újat egy átütő, missziói sajtóért. Elfoglaljuk magunkat a napi gondokkal (tudom több is van, mint az elviselhető), de nem tervezünk merészen álmódva: milyen lesz és legyen a Magyar Evangélikus Egyház 2025-ben.

A helyzet annyira megváltozott, hogy nem élhetünk, nem dolgozhatunk, nem szolgálhatunk úgy, ahogyan eddig tettük. Az egyháznak új utat kell találnia. Ez nem az „eddig minden rossz volt” gondolata. Éppen ellenkezőleg. Ez a tegnap-ma-mindörökké ugyanaz Úrnak szolgálata: a múltat feldolgozva és komolyan véve, a jelent örömmel megélve mindent a jövőért tenni: az egyház csak jövőorientált lehet. Különben nem egyház!!!

Ezért nem szabad beszűkülünk, s csak magunkkal foglalkoznunk. Csak egyet tehetünk; másokért élünk, s a jövőért hozunk áldozatot. Ez pedig alapvető nyitást jelent, egyértelműen missziói magatartást. Régi formák komolyanvétele, de alapvetően új formák megtalálását. Nem sopánkodást a csökkenő vagy stagnáló istentisztelet-látogatáson, hanem új légkörű, otthonos, érdekes, sodró istentiszteletek kialakítását és gyakorlását. Nem elkeseredést, hogy nem érdekel senkit a bibliaóra műfaja, hanem új formák és izgalmas (néha meghökkentő) témák meghirdetését, amelyre fel kell, hogy kapják az emberek a fejüket. Nem kesergést azon, hogy hozzánk csak a „vízszintes keresztények” jönnek (keresztelés, temetés...), hanem valóban mindent megtenni azért, hogy az a családi alkalom, esemény, ünnep emlékezetes legyen, s vele kapcsolatban személyes kapcsolat alakuljon ki (amit tovább ápolunk!). Nem megszokásból kell felmennünk a szószékre és elmagyarázni a Bibliát szinte nem ismerőknek az alapinformációkat, hanem szenvedéllyel megszólaltatni az egyedül izgalmas, mindenki számára létfontosságú témát, az Isten szeretetét. Nem kötelesség-szerűen kell letudnunk konferenciákat, értekezleteket, hanem tűzzel és fantáziával kézbe venni ügyeket, amik arra érdemesek és elejteni üres, lényegtelen dolgokat.

Az a tény tehát, hogy az egyháztól távolodnak emberek, nem szabad, hogy lebénítson: ellenkezőleg! Fel kell, hogy villanyozzon: mit lehetne jobban, másként, hatékonyabban, emberszabásúbban csinálni. Az Isten akarata nem változott (...hogyan minden ember üdvözüljön), az életünk alapja ugyanaz (...mégis szeretet az Isten), az ÉLET egyetlen lehetősége ma sem más (...Istenre találni, s engedni, hogy Isten megtaláljon), de a kor megváltozott, az eszközök teljesen mások, a gondolkodásmód gyökeresen átalakult, az utak máshol és máshogy járhatóak — ezt kell komolyan vennünk. „Emberek, keresztények, netán protestánsok egyház nélkül” — igen vannak! Felkiáltójelként, sőt felkiáltójel-erdőként azért élnek körülöttünk, hogy mi Isten szolgálói és küldöttei végre felébredjünk, lendületbe jöjjünk, és tegyük dolgunkat: korszerűen, Krisztusszerűen.

ifj. Hafenschér Károly

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

HATVANAD VASÁRNAPJA

Zsid 2,1-4

Exegézis:

1. vers: a Zsidó levél írója az alapigénket megelőző szakaszban ószövetségi zsoltárverseket idézve hasonlítja össze Krisztust az angyalokkal. Megállapítása ez: Krisztus méltósága nagyobb az angyalokénál. „Ezért tehát még jobban kell figyelni” arra is, amit Ő mond, amit Tőle hallunk. Vigyázni kell arra, hogy „el ne sodródjunk”. A „proszekhein” szó a hajósnyelvből is ismeretes kifejezés. Ebben az értelemben azt jelenti: a lehető legerősebben tartani, mármint a vitorlát a szélben. Ennek alapján a mondat értelme így hangzik: „Csónakunknak a lehető legerősebben kell a jó irányba tartani, hogy nehogy az áradat elsodorja azt”. (R. Gyllenberg)

De a hallgató veszélye nem korlátozódik arra, hogy esetleg kimarad az ígért ajándékból vagy előnyökből, hanem elsodródik, ami könnyen vezethet hajótöréshez életében. „Hogyan menekülünk meg?” (3. vers)

2. vers: Az ószövetségi és a kezdeti keresztyén gondolkodás szerint a hirdetett mondandóban (az ígében) a hirdető teljes tekintélye jelen van. Minél tekintélyesebb a beszélő, annál inkább elvárható, hogy a hallgatók befogadják beszédét. Így volt ez a törvény esetében is, amely az angyalokon keresztül adatott. Az ósz-i hagyomány szerint a Sinai-hegynél a kinyilatkoztatást angyalok közvetítették Mózesnek. Így említi ezt István is az ő védőbeszédében (ApCsel 7,53), valamint Pál is így ír minderről Gal 3,19-ben. Akik nem vették komolyan mindezt, azoknak engedetlenségét keményen büntették.

3. vers: Még inkább kötelez bennünket az az örömhír, amit az Úr maga jelentett ki nekünk. Mivel Krisztus nagyobb az angyaloknál, így az általa hozott kinyilatkoztatást is jobban kell értékelni. Ennek a még fontosabb üzenetnek az elutasítása — vagy egyszerűen csak az, hogy nem törődöm mindezzel —, még nagyobb veszélyt rejt magában, mint a törvénynek való engedetlenség. Itt az üdvösségről van szó.

3.b-4. vers: Az üdvösség örömezenetét Krisztus maga hirdette először, aki tökéletesen igazolta magát és küldetését. Akik pedig mindezt folytatták, azok

szem- és fültanúk voltak. Ezért bizonyágtételük hitel érdemel. De nem csak ezért, hanem azért is, mert maga az Isten tett bizonyágot velük együtt a Szentlélek különböző ajándékaival, jelekkel és csodákkal.

Gondolatok:

Egy kislány segített a nagytakarításnál édesanyjának, s közben egy öreg szekrény alján egy gyönyörű régi könyvet talált. Kibetűzte a címét. Ez állt a fedőlapján arany betűkkel: Biblia. — Anya, — szölt a kislány — a Biblia nem az Isten könyve? — De bizony az — felelte édesanyja. — Nem kellene akkor visszaadnunk az Istennek? Hiszen mi úgysem használjuk?!

Ez a kis történet egy gyerekeknek szóló áhíthatos könyvből való, de azt gondolom, hogy valójában nekünk, felnőtteknek szól. A ma emberének, aki talán minden eddigi élt elődjét felülmúló érdektelenséget mutat az üdvösség ígértét hordozó isteni Ige, valamint az igehirdetés iránt.

— Nem törődöm vele! Nem érdekel! Mert van más, ami fontosabb. Ezek a mai válaszok. „Keressétek először Isten országát...” — mondja Jézus és felszólítása összecseng az alapige intésével (1. vers). Ez kellene, hogy az első legyen. Mert csak ez ment meg az elsodródástól, életünk végső zátonyra futásától. Csak így tudok az áradattal szemben is megmaradni.

Az igehirdetés vasárnapján először nekünk, igehirdetőknek kell átgondolnunk mindazt, hogy mire hivatunk el, és mi az, ami ránk bízott. Mert a törvény az angyalok által adatott, az evangélium Krisztus által, később az apostolok hirdették. Most pedig itt vagyunk mi. Nem volt túl nagy merészség Istentől, hogy mindezt a kincset ránk bízta? Meg tudjuk-e szólaltatni azt úgy, hogy az embereket indítsa? Tudjuk-e erővel (az angyalok által hirdetett ige „erős volt” /2. vers/, Jézus beszéde megdöbbenetette hallgatóit, „mert úgy tanított, mint akinek hatalma van” /Mt 7,29/), érdekesen, magával ragadóan hirdetni az igét? Hogy ne az „áradat” sodorja el a hallgatót, de megértse: itt az Élet (a „menekülés” 3. vers) ígéjét hallja.

Igehirdetési vázlat:

1. Valami elkezdődött. Kérdés: mi lesz belőle?
2. Rajtunk is múlik. Figyeljünk, nehogy elsodródjunk.
3. A menekülés útja.

Baranyay Csaba

ÖTVENED VASÁRNAPJA

Felszólítás mögé rejtett ígélet

Jak 1,5–8

Általános megjegyzések a levéllel kapcsolatban:

1. A teológusok többnyire egyetértenek abban, hogy a szerzőként megnevezett Jakab az „Úr testvére”, aki mintegy 20 éven át volt a jeruzsálemi gyülekezet tekintélyes vezetője, a hatvanas években elszenvedett vértanúhaláláig. A másik számításba jöhető személy — Zebedeus fia — ugyanis már a negyvenes évek elején, az elsők közt lett az üldözés áldozata.

2. Az irat nem a szó szoros értelmében vett levél, inkább általánosságban megfogalmazott tanításokat tartalmaz. Ha ezek után beszélhetünk egyáltalán címzettekéről, azok Palesztinában és Szíriában élő zsidó-keresztények lehettek. Nem szól konkrétumokról — mint pl. Pál levelei —, és ismeretlenek előtte a pogány-keresztény környezetben fölvetődő etikai problémák is.

3. Stílusa rokonságot mutat a zsidó bölcsességirodalom egyes műveivel (pl. Jézus Sirák), de bátorító intelem jellege miatt kézenfekvő az összefüggés a Hegyi beszéd boldogmondásaival is.

4. Választékos nyelvhasználatára való tekintettel többen kétségesnek tartják palesztinai zsidó eredetét, és keltezését későbbre teszik. Ennek azonban ellene szól, hogy épp a korai katolicizmus etikai felfogása számára jelentett nehézséget az irat üzenet, emiatt is maradt sokáig kétséges a kánonba sorolása.

5. A szabadság és törvény fogalmainak egymás mellé rendelése bizonyos értelemben akár a sztoikus bölcelet következtetései, illetve a rabbinikus — de már több zoltárban, így pl. a 119.-ben tettenérhető — Tóra tisztelet felé is mutathat, üzenete azonban sajátosan keresztény.

6. A keletkezés idejére és teológiai kontextusára vonatkozóan nem perdöntő érv, hogy látszólag a páli megigazulástan libertinista félreértésével vitatkozik. Jakab ugyanis a cselekvő hitnek a keresztény életben való bemutatását adja, míg Pál a mózesi törvény kultikus cselekedetei által történő megigazulás képzele ellen veszi fel a harcot.

Mindezeket figyelembe véve nincs kényszerítő okunk arra, hogy kétségbe vonjuk: a legrégebb reánk maradt keresztény irattal van dolgunk.

7. Természetesen nem mehetünk el szó nélkül a jól ismert és sokat emlegetett lutheri kritika mellett sem. A legteljesebb tisztelettel — s nem is elsőként — kénytelen vagyok ellentmondani e ponton reformátorunknak. Jakab ugyanis *nem a törvényt* tanítja. Sőt, éppen az Istentől ajándékba kapott hitet mutatja be működés közben. Ez a kis irat a legteljesebb evangélium a szellemtelen, középszerű konvencionizmus korában. Bizonyos vagyok abban, hogy ezt maga Luther is felismerné, ha ma élne. Míg a sekélyes, bárgyú epigonizmus úgy bánik Pál (és Luther) megigazulástanával, mint a viccbeli rendőr

felesége az automata mosógéppel, hogy ti. mindjárt kettőt is vesz belőle, hogy legyen mire tenni a teknőt, addig Jakab meghirdeti az evangéliumot: *a hit működik*. Egyáltalán nem tűnik számomra törvénytánításnak az a következetesség, amellyel lemeri vonni a konzekvenciát is, miszerint a működésképtelen, vagy működésbe nem hozott hit rosszabb, mint a hitetlenség.

A textusról:

A kezdő — ötödik vers — Farkasfalvy szerint az egész könyv alaphangját adja meg. Kézenfekvő a párhuzam Jézus intelmeivel: „Aki kér, kap”. Itt azonban nem csupán az imádság meghallgatásának ígéletéről van szó, hanem konkrét esetre vonatkoztatva tárja az olvasók elé Isten üdvözítő szándékát (Lk 11,13). A magyar fordítások nem adják vissza azt az összefüggést, amely a negyedik vershez kapcsolja textusunk mondandóját. Ott ugyanis a „fogyatkozás nélkül” való létre utalva ugyanannak az igének (leipó) a participiumát használja a szerző, amely az ötödik versben a bölcsességben való „fogyatkozást” fejezi ki. Ez pedig azt jelenti, hogy a cél a tökéletesség, a fogyatkozás nélkül való lét, amelyet Isten munkál ki a próbákban való állhatatosság révén.

A perfekcionizmus kísértetét elűzve azonban mindjárt így folytatja: „Ha pedig valakinek nincsen bölcsessége...” Azaz, fogyatkozással bírnak. E fogyatkozás azonban nem akadály a tökéletességre jutásnak, sőt, ebből indul ki az üdvösség. Ahogyan Karácsony Sándor szellemesen olyan toborzóhoz hasonlítja a boldogmondásokat, amely szerint a regruták alkalmasságának *feltétele* a fogyatkozás. Nem vagy bölcs? Ne félj! Emiatt nem kapsz Istentől szemrehányást. Sőt, készségesen és örömmel ad neked bölcsességet, ha kéred tőle. Ha azonban bölcs vagy, az könnyen a visszájára fordulhat, hiszen a „nem fentről való bölcsesség” „földi, testi és ördögi!” (3,15) De mi ez a bölcsesség, amely felülről, azaz a „világosság Atyjától” jön? Gyakorlati példákon mutatja be Jakab a textusunkat követő versekben: „A szegénysorú testvér dicsekedjék méltóságával, a gazdag pedig megalázott voltával” (9–10 v.).

Miért van az mégis, hogy bár ez a buzdítás Isten iránti bizalomra vonatkozik, mégis úgy tűnhet az olvasónak, hogy a hit valamiféle feltétel, hovatovább emberi teljesítmény? Ha Jézus tanításában nem találnánk meg ugyanezeket a fordulatokat, könnyen rásüthetnénk Jakabra a pelagianizmus bélyegét. Ő azonban — minden látszat ellenére — nem azok közé tartozik, akik a hitből cselekedetet, az evangéliumból törvényt faragnak. Jakab szigorúnak tűnő imperatívuszait a következő példával tudnám illusztrálni:

Egy fiú arra próbálja rávenni apját, hogy vásárolja meg egyik barátja használt kerékpárját, amire nagyon vágyik. Az apa azonban nyersen ráparancsol a fiúra: „Eredj, hozd be a tüzelőt!” Amikor a fiú duzzogva, sértetten belép a kamra ajtaján, meglát egy vadonatúj kerékpárt, olyat, amilyenről álmodni sem mert volna. Az ajándék mindig nagyobb és csodálatosabb, mint amit az ember elgondol. Ha azonban kényelmes és semmire sem kötelező ál-orthodoxiával, vagy testreszabott moralizálással cseréljük fel a mindig hatékony és mozgósító hitet, akkor nem marad más, mint az alázatoskodásnak álcázott zúgolódás: még egy

vacak használt biciklit sem képes megvenni az apám. A felszólítások nem új törvények — sem abban az értelemben, hogy az üdvösség feltételezi, sem abban, hogy annak következményei volnának (ügymint, „a hála megnyilvánulásai”) —, nem is a keresztyén etika követelése, hanem *igéret*. Megajándékozott vagy — hatalmasabban, mint gondolnád! Ne légy hát mamlasz, kérd el azt, amit neked szántak!

Szívem szerint ezzel fejezném be, de textusunk a másik oldalt is felmutatja: „Ne gondolja tehát az ilyen, hogy bármit is kaphat az Úrtól a kétlelkű és minden útján állhatatlan ember”. Ha tehát nem veszed el, ami a tiéd, vagy ha fanyalogsz, más után futsz, akkor magadra vess, és ne csodálkozz, ha nem kapsz semmit. Sőt, — mint a szöveg szélesebb kontextusából kitűnik — az is kétségessé válik, van-e egyáltalán köze az ilyen embernek az ajándékozóhoz. Mert a nem működő hit rosszabb, mint a hitetlenség. A nem működő bölcsesség rosszabb, mint a bölcsességben való foglalkozás.

Bartha István

Irodalom

Luther Márton: Előszók a Szentírás könyveihez (Magyarországi Luther Szövetség 1995. 158–159. o.)

Leonhard Goppelt: Az Újszövetség theológiája (Református Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest, 1992. Sorozatszerkesztő: Dr. Szathmáry Sándor II. kötet 168–178. o.)

Farkasfalvy Dénes: Bevezetés az újszövetségi Szentírás könyveihez (Szent István Társulat, Budapest, 329–339. o.)

Újszövetségi Szentírás (Békés–Dalos Róma, 1985. 541–542. o.)

Dr. Pröhle Károly: Újszövetségi bevezetés (kézirat Budapest, 1979. 96–100. o.)

BÖJT ELSŐ VASÁRNAPJA

Jak. 1,12–15

A levélről

A böjti időszak első vasárnapján kerül elénk Jakab levelének ez a szakasza. Jól ismert az a tény, hogy Jakab levele mindig is az exegéták figyelmének középpontjában állt, kritikák hangzottak–hangzanak el, hol bírálva, hol kiemelve jelentőségét. Ismert Luther véleménye is a levélről, mely szerint szalmalevélnak titulálja, ugyanakkor ezt is írja: „Szent Jakab levelét, noha a régiak elvetették, magam sokra becsülöm és igen nagyra tartom, mivel nem emberi tanítást ad, hanem állhatatosan Isten törvényéről beszél. Ám nem gondolhatom apostoli írásnak a következőkért...”. (Luther Márton: Előszók a Szentírás könyveihez. 158. o.) Indoklásában Pál apostol megigazulásról szóló tanításával való feszültségét említi, és hogy Krisztus szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról nem beszél.

A fentiekből is látszik, hogy a levél tartalma mellett problémát okoz a kutatóknak mind a levélíró személye, mind a levél keletkezésének időpontja. Ami azonban számunkra igazán fontos, az az, ma mit is akar jelenteni, mondani számunkra Jakab levele, és benne ez a szakasz.

Néhány gondolat az exegézisből

Jakab levelében tulajdonképpen 12 többé–kevésbé önálló s egymással néha eléggé összekapcsolt

intelmet, parainézist találhatunk, melynek első szakaszában, a kísértésekről, próbákról szóló részen olvashatjuk ígénket.

Peiraszmosz — megpróbáltatás, próbatétel, negatív értelemben kísértés, bűnre csábítás. Ehhez kapcsolódik szorosan a *dokimosz* jelentése: kipróbált, megbízható. Ezek azok a fogalmak, melyeket Jakab ebben a szakaszban végiggondol, körüljár, és amely megadja igehirdetésünk fő témáját is.

Figyeljük meg, hogy amikor Jakab kísértésről próbatételről beszél, először is annak pozitív oldalát emeli ki. A 2. versben így kezdi levelét: „Teljes örömmel tartásatok, testvéreim, amikor különféle kísértésekbe estek...”, majd a 12-ben így ír: „Boldog ember az, aki a kísértésben kitart/megmarad.” Talán ellentmondónak látszik, hogy örömről, boldog emberről beszél Jakab akkor, amikor az embernek semmi oka nem lenne erre, hiszen a kísértés sem a levélíró korában, sem ma nem valami kellemes, üde „vizsgáztatást” jelent, hanem üldözöttséget, betegséget, lelkiismereti kínokat, emberi kapcsolatokban próbára tett döntéseket. Itt azonnal párhuzamot találhatunk Jézus „boldog-mondásaival”, hiszen nemcsak a szó megjelenése — *makariosz* —, hanem az ezzel szembenlévő élethelyzetek, emberi lélekállapotok is feszültséget teremtenek gondolkodásunkban, és pontosan ez a feszültség hívja fel figyelmünket a lényegre.

A szakasz második felében Jakab a kísértések eredetére, okára akar választ adni, arra a kérdésre, mely napjainkig az ember kérdése maradt, örök kérdés. Miért vannak próbák, kísértések, miért nem olyan sima, egyszerű Isten és ember kapcsolata, hogy ha az Isten szereti az embert, akkor óvja meg minden rossztól, gonosztól? Természetes ez a kérdés azok számára, akik az egész Isten-ügyet ennyire elméleti szinten, szellemi–értelmi szinten akarják megélni. Ezen a ponton azonban sokszor ugyanannak az eseménynek, történésnek két megvilágítását vehetjük észre: van, aki számára próbatétel egy–egy nehéz élethelyzet, döntési szituáció, van, aki számára kísértés, vagyis bűnre csábítás. Teljesen attól függ, hogy közelebb, vagy messzebb kerül az ember az Istentől.

A kísértéssel kapcsolatban jelenik meg az *epitómia* kifejezés, amely a vágyat, a kívánságot jelöli meg számunkra, mint a bűnre csábítás okát, kiindulópontját. Természetesen nem az a konklúzió, hogy az embernek vágyak, kívánságok nélkül kell élnie, csupán különbséget kell tenni jó és rossz, Isten szerinti és istentelen között. Mert ha istentelen, Isten-nélküli vágyamat megcselekszem, végrehajtom, „kihordom”, akkor az bünt eredményez, bünt szül. A bűn pedig a halál felé taszít, halált nemz.

Meditáció

A kisgyerek fut anyjához és kérdezi, szabad-e ezt, vagy azt csinálni. Miért kérdi? Mert számára fontos az anya véleménye, fontos, hogy tette anyjával egyetértésben történjen.

A kisgyerek szalad anyjához, mert tudja, hogy tilos dolgot csinált, összetört valamit, és tudja, hogy feloldást, megoldást problémájára egyedül anyjától remélhet, attól, akitől kapta a tiltást is. „Anyá! Nézd, eltörtem, csináld meg! Javítsd meg!” Mindkét esetben

meghatározó az anya szerepe a gyerek személyiségében, mint aki a teljes bizalmat élvezi gyermekétől. Tudunk-e így bízni, tudjuk-e így Istenhez vinni vágyainkat, kívánságainkat, és persze hibáinkat, vétkeinket? Az egész próbatétel-kísértés kérdés itt dől el.

Boldog az az ember, akinek van Kihez odavinni kétélyeit, kérdéseit, fájdalmait, kudarcait. A próbatétel, kísértés célja soha nem önmagában a magasabb erkölcsi szint elérése, vagy megfelelés egy vágy-nélküli, kívánságmentes élet-elvárásnak, hanem mindig az Isten felé való közeledésem, vagy éppen távolodásom segítése.

Gondolatok egy böjti prédikációhoz

Böjt időszaka mindig is a megtérés ideje, a megtérésre való felhívás alkalma. Megtérni Istenhez. Csakhogy ugyanúgy, mint ember–ember viszonyban, kapcsolatban, úgy ember és Isten kapcsolatában is döntő az, hogy személyiségekről van szó, vagyis bizalmi kapcsolaton, szeretet-kapcsolaton áll vagy bukik az egész, és ezt a viszonyt áthatja alá, teheti tönkre vagy éppen erősítheti az élet egy–egy eseménye. Minden azon múlik, bízok-e még szeretem-e még a másikat, vagy hatalmasabbak vágyaim, kívánságaim, vagy éppen maga a Kísértő, mint az én hitem, szeretetem. Istent nem lehet kísérteni a gonosszal, Ő szeret engem, meg akar menteni. Én viszont kísérthető vagyok, mert hitem, szeretetem erőtlenné, bennem vannak azok a vágyak is, amelyek Istentől, mindenféle szeretet-viszonytól el akarnak szakítani.

Krisztus ugyanúgy megkísértett, ugyanúgy voltak vágyai, „álmai”, de életének döntéseit mindig is Atyjával harcolta ki, küzdötte meg.

Aradi András

BÖJT MÁSODIK VASÁRNAPJA

Kol 1,24–29

Néhány gondolat a Kolossébeliekhez írott levélről

Az egyházi hagyomány egyértelműen a fogsági levelek közé sorolja. Megoszlik a vélemény, hogy a római vagy a cézareai fogság idejéből származik-e. Sőt felvetődik az a lehetőség, hogy Pál efezusi tartózkodása idején is szenvedett fogságot, s Kolosséhoz földrajzilag ekkor volt a legközelebb. A levél keletkezésének oka, a kolosséi gyülekezetet fenyegető tévtanítás veszélye volt. A célja pedig ennek a veszélynek az elhárítása. (A tévtanítás jellemzőiről részletesen olvashatunk Cserhádi Sándor kommentárjában.)

Megjegyzések a textusban szereplő néhány meghatározó kifejezés értelmezéséhez

„*antanapléro*” = valaki helyett teljessé tesz, betölt, kipótol. Kol 1,14: „teljessé teszem/kipótolom/Krisztus szenvedésének a hiányait (az ő képviselésében)”. „A gondolat lényege eszkatológikus és gyülekezeti:

Krisztus szenvedése és ennek következményei nem szűnnek meg az ő halálával és feltámadásával, hanem a földi Krisztus-test egész létformájában tovább folytatódnak. Így az egyház gyülekezeti részéről együttesen és az apostol részéről személy szerint elhordozott szenvedések (tlipszeisz) együtt munkálják azt, hogy a váltság teljessége — erről a „negatív oldalról” nézve is — készen álljon Krisztus visszajövetelére.” (Varga Zs. ÚT–Görög–Magyar szótár)

„...Nemcsak azt jelenti, hogy valaki betölt, kiegészít valamit, hanem azt is, hogy ez valaki helyett történik. Jelen esetben az egyház helyett.” (Cserhádi Sándor)

„*üszteréma*” = hiány, szükség, szűkölködés, hiányosság, fogyatkozás. Itt valami hiány pótlását jelenti. E. Schweizer szerint a hiány ebben az esetben a gyötrelmekből még hátralévőket fejezi ki, anélkül, hogy egy bizonyos meghatározott mértéket teteleznél fel. Cserhádi szerint az összefüggés alapján feltétlenül egy bizonyos mértékre kell gondolnunk, mert a vele kapcsolatos „betölteni” ige is az egészből hiányzó rész kiegészítésére utal. Több írásmagyarázó szerint a tévtanítók szótárából került a levélbe ez a szó. Lehetséges, hogy Krisztus hiányosságairól kívánták meggyőzni a gyülekezetet.

„*plérószai tón lógon tou theu*” = betölteni Isten szavát. Három jelentése is lehet: – az egész világra eljuttatni Isten igéjét; – teljesen feltárni az ige tartalmát; – valamint azt is, hogy Isten ígéretét valóra váltjuk. Cserhádi szerint a harmadik jelentés áll itt a legközelebb a közvetlen szöveggörnyezethez, mert Pál arra kívánja tenni a hangsúlyt, hogy a pogány népek között végzett misszióban Isten ígéreteinek megvalósulását ismerhetjük fel.

„*müsztérion*” = titok; a misztériumvallások legfontosabb fogalma. Gyakran használja azonban Pál is, mint Isten elrejtett terveinek tartalmát. De alkalmazza a kijelentett igére is, jelezve azt, hogy Isten igéje csak hit által érhető meg. A titok maga Krisztus. Nem rejtélyes tanítás, hanem az élő Úr!

Exegetikai összefoglalás

Az apostol saját életével és szolgálatával példázta, hogy Krisztus uralma nem elmélet, hanem a keresztyén élet valósága. Fogsága miatt akadályoztatva van az Úrtól kapott szolgálatban, hogy tudniillik az evangéliumot az egész teremtett világba elvigye. Mégsem esik kétségbe. Tudja, hogy a nehézségek, sőt gyötrelmek is velejárói sokszor a keresztyén életnek. Nem keresi a szenvedéseket, de tudatában van annak, amit a Feltámadott üzent neki még Anániás által: „Én pedig meg fogom mutatni neki, mennyit kell szenvednie az én nevemért” (Csel 9,16). Sőt, örülni tud szenvedései között is annak a felismerésnek, hogy gyötrelmei a látszat ellenére mégis az evangélium ügyének előmenetelét és az egyház javát szolgálják. Amivel ezt az örömet indokolja, az bizony valamennyi írásmagyarázónak, s ma nekünk, igehirdetőknél is komoly fejtörést okoz. Jézusnak a kereszten elmondott szavai között ott van az is: elvégeztetett. Tehát megváltói munkájához embernek nincs hozzátennivalója. Akkor hogyan értsük a megdicsőült Krisztusnak az egyházban, az ő testében elhordozott szenvedéseiről szóló kijelentést? Mindenekelőtt azt kell meglátnunk, hogy Pál arról a titokról tesz tanúságot, hogy amikor ő mint Krisztus

szolgája szenved, akkor benne a megdicsőült Krisztus szenved. Ezt a szoros kapcsolatot, mely Krisztus és az Ő követe, valamint egyháza között ma is valóság fejezi ki a „Krisztus teste” fordulattal. Az a különös hiány, ami még Krisztus gyötrelmeiből hátravan az egyház életében, minden bizonnyal az evangélium szolgálatában állók szenvedéseit jelzi, azok megpróbáltatásait, akik Krisztus visszajöveteléig azon fáradoznak, hogy az evangélium az egész világra eljuthasson. Az apostol megpróbáltatásai, szenvedései mögött Istennek az egész világra kitekintő nagy terveit láthatjuk meg. Így tette szolgájává az Úr azt, aki másoknak okozott szenvedéseket, a Krisztusban való hitük miatt. S most ő az, aki szenvedések árán is feltárja teljesen Isten igéjét. Aki erővel üldözte Krisztus egyházát, most megtapasztalja milyen az, amikor benne lakozik a Krisztus, s amikor az Ő ereje munkálkodik hatalmasan. Ez az erő Istennek Krisztust a halálból is életre keltő ereje (2,12). S ezért amikor önmagáról beszél az Apostol, valójában akkor is Őt, a feltámadott és megdicsőült Krisztust hirdeti. Ez az erő alkalmassá teszi arra, hogy személyválogatás nélkül minden embert úgy tekintsen, mint akit tökéletessé kell tennie a Krisztusban. Ez nem jelent kevesebbet, mint azt, hogy az embert újra ahhoz vezetni, akiben egyedül van értelme és célja életének. Aki szenvedések és kínos halál által elvégezte a megváltás szolgálatát, azt akarja, hogy szolgálói által, szolgálóban munkálkodva népet is célba juttassa.

Meditáció — gondolatok az igehirdetéshez

Böjt 2. vasárnapján az Úr szolgája, a szenvedő és érettünk életét is tökéletes áldozatul letévő Jézus Krisztus áll előttünk. Ő maradéktalanul elszenvedte bűneink büntetését. Tehát Isten cselekedete áll itt is a középpontban. Alapigénkben is Őt kell látnunk, aki szolgálatába állítja még ellensége életét is, s aki vállalta bűneink terhét, egyházának tagjait is alkalmassá tudja tenni az Ő ügyének, egymás terheinek a hordozására. A Krisztustestben, az egyházban lenni hallatlan nagy ajándék, erőforrás és segítség a keresztyén élet megélésében. Másrészt, ha valaki nem csupán konzum keresztyén akar lenni, hanem meglátja és vállalja saját küldetését az egészen belül, akkor a szenvedésekre is fel kell készülnie. Ezt nem keresi, ez után nem vágyik az ember, de nem kerül ki, sőt még örömmel hordozni is képes a keresztet. Látja a célt, feltárni Isten igéjét és segíteni minden embert, hogy a Krisztusban legyen.

A böjti úton komoly önvizsgálatra indíthat bennünket a páli kijelentés: „ez a titok, hogy Krisztus közöttetek van, reménysége az eljövendő dicsőségnek”. Dogmatikusan nézve azt mondhatnánk, hogy Krisztus az igében és a szentségekben van jelen a világban, amit az egyháza tovább is ad. Mégis még ennél is többről van szó, tudniillik, hogy akit Krisztus szolgájává tett, azon keresztül folytatódhat az Ő munkája. Másrészt az embertársban is fölismerhetem, hogy rajta keresztül Krisztus közelíthet hozzám, vagy várja segítségemet. Az újjászületés csodáját másutt Pál (lásd Gal 4,19) éppen abban látja, hogy kiformalódik a gyülekezetben a Krisztus. Nem kis felelősséget jelent ez, hiszen összefüggésben van a jövőre néző reménységgel is.

Az apostoli szolgálat sokszínűsége is kibontakozik előttünk. Pál hirdeti a Krisztust, int és tanít, de

fáradozásaiban és küzdelmeiben nincs egyedül, mer maga Krisztus működik benne Szentlelke által Krisztus hírmökei vagyunk a világban, de vajon a bölcsességgel való intés és tanítás eléggé teret kap-e szolgálatunkban? Itt nem a hittanórák számáról van szó, hanem arról, hogy a gyülekezet egész gyarapodik-e a Krisztus-ismeretben, hitbeli kérdésekben keres-e és kap-e választ?

Isten Fia szenvedést és gyötrelmeket hordozott értünk. Övéinek, egyházának élete sem juthat célhoz ha a via crucist megkerülni akarja. Isten Fia eljutott a dicsőségbe, de Lelke által bennünk és köztünk van hogy mi is célhoz érjünk.

Deme Dávid

BÖJT HARMADIK VASÁRNAPJA

JEL 5,11-14

1. Bevezető gondolatok

Nem igazán szeretem (szeretjük) a Jelenések könyvét. Nem csak azért, mert reformátor eleinktől bizalmatlanságot örököltünk e könyvvel szemben. S nem azért, mert a szekták, s a rajongók prédája lett ez a bibliai könyv, s ezért az ingaelv alapján szinte törvényszerűen az Újszövetség többi iratával szálltunk, szállunk szembe a jelentkező veszéllyel. De azért sem tartozik a „sikerkönyveink” közé, mert magyarázata komoly nehézségekbe ütközik, sok teret enged az egyéni elképzeléseknek, a nem vagy nehezen bizonyítható magyarázatoknak. Hosszú időn keresztül az egyháztörténeti és világtörténeti magyarázat dívott, amely a Jelenések képeibe beleerőltette a történelem eseményeit, s minden kor magyarázója szinte törvényszerűen felismerte saját korát, mint az utolsó idő korszakát. A vég pedig — ahogy Jézus is figyelmeztetett — senki másnak, egyedül csak az Atya akaratának megfelelően érkezik el, nem igazodott, s nem igazodik ma sem az emberi számításokhoz. A be nem teljesedett várakozások természetesen megint megterhelték a könyvet.

Amiért mégis hálás vagyok, hogy a Szentírásban van, az először is a szerző személye. Kétségek mindig, már az első századoktól felmerültek János szerzőségével szemben, majd a humanizmus, reformáció bánik mostohán vele, s a modern bibliakritika is erősen megosztott, de mégsem sikerült olyan megalapozott ellenérvet felmutatni, amelyek elvitathatnák tőlünk, hogy mi a szeretett tanítvány üzeneteként olvassuk a könyvet. Aki nyilván olyat tudott meg a Mestertől, amit más nem. Másodsor pedig olyan sok vigasztaló, erősítő igevers van benne, hogy óriási kincset jelent személyes hitünknek, de lelkipásztori beszélgetésekben is nagy haszonnal lehet idézni belőle. Harmadszor hálás vagyok azért a töretlen bizonyágtételért, amely szerint Jézus diadala végleges és visszavonhatatlanul örök, uralma valóság,

megváltoztathatatlan. Mi pedig minden nappal közelebb kerülünk ahhoz az időponthoz, amely ezt felfedi.

2. Az igeszakaszról

A könyv elején található, a hét gyülekezetnek címzett üzenet után, amelyek azt tudatták, ami most van, új, lényegesen hosszabb szakasz kezdődik, amelynek célja megmutatni, hogy mi fog ezután következni. Ezek természetesen a szerző idői helyzetéhez mért kifejezések. A Krisztus visszajövetele előtti időszak látomása egy mennyei trónteremben kezdődik, egy mennyei istentiszteleten, amelyre elragadtatott János apostol. A mennyei templom közepén Isten uralkodik, minden körülötte, s akaratának megfelelően mozog, cselekszik. Olyan, számunkra megfajthetetlen élőlények vannak körülötte, amelyeknek gyökerei több pogány kultuszban fellelhetők. De János mitológiátlanítja látomásában ezeket, szerepük a hatalmas Isten szentségét imádó, előtte hódoló alattvalók szerepe csak, nem több. A trónon ülő kezében a hétpecsétetes könyv, az eljövendő időszak „forgatókönyve”, amelyet átvenni senki sem méltó. S amikor János apostol kétségbe esik, mert nincs senki, aki véghezvigye, irányítsa az Úr terveit, megjelenik a Bárány, aki kézbe veszi, s feltöri a könyv pecsétjeit. A trón körül álló élőlények éneke kezdnek. Amikor ezt a jelenetet látja János, hatalmas angyalsereg képe jelenik meg, akik ezt a dicsőítő éneket éneklék. Az egész menny énekel, kimondhatatlan sokaság! A dicsőítő ének Jézusnak szól. Övé lett minden hatalom. A menny énekébe most bekapcsolódik a föld is, minden teremtmény megszólal, a föld egész teljessége eggyé lesz az énekben, amely az Istennek és a Báránynak dicsőségét zengi. János korában, a Domitianus császár által vallási okokból indított keresztyénüldözés miatt különösen is érzékeny fülű kortársak számára teljesen világos az üzenet: csak kizárólag Istené és a Bárányé lehet minden dicsőség. Csak őt illeti a magasztalás, csak és kizárólag az Ő kezében futnak össze a szalak. A mennyben már eljött, de a földön is eljön az a pillanat, amikor ő előtte borul le mindenki.

3. Útkeresés

Meglehetősen távolinak látszik János apostol kora a mi korunktól, János látomása és a mi helyzetünk, János képrendszere és a mi fogalmazásunk. De úgy látom, hogy a János által megfogalmazott üzenet van mégis a legtávolabb a korunktól. János az örvendőz mennyet, a hangos hálaéneket zengő sokaságot hallja, amelyhez a földi világ teljessége is csatlakozik. A teremtmények teljessége boldog, mert Jézus lett a mi sorsunk. Nála van, ő tartja kezében a mindenség sorsát, s ebben természetesen benne vagyunk egyénenként is, családunk, lakóhelyünk, gyülekezetünk, zsinatoló egyházunk, apadó magyarságunk, a világ népességében egyre kisebb arányú keresztyénségünk, s egyre veszélyeztetett világunk egyaránt. Nem vagyunk sem gazdátlanok, sem a véletlennek kiszolgáltatottak, sem ártó hatalmak prédája.

Hogyan talál ez a gondolat a templomba jövő — s a még oda sem jövő emberig? Akinek a „felsőbbéségeről”

csak riasztó tapasztalatai vannak? (Az előkészítő decemberben készült, amikor minisztereket cserélt a Horn-kormány, a rendőrség 4 első számú vezetőjét menesztették, amikor mindennaposak a felső szintű gazdasági és politikai vezetés korrupciós botrányai, stb.). Örvendőz tömeg az ígében egyfelől, másfelől a mindennapi gyöttrő tapasztalatok, a megélhető gondok, áremelések, munkanélküliség, a közbiztonság hiánya, a legmagasabb halálozási statisztika, összeomlani látszó egészségügy, s a többi jól ismert gond keseríti, örli föl az emberek lelki-teszt tartalékait.

Minek örülnek a mennyben? Ennek világos tisztázása elengedhetetlen. Mindenki Jézusnak örül, annak, hogy ő méltó a világ sorsa intézésére. Ő tiszta volt, tiszta maradt, Ő hordozta mindannyiunk bűnét, ő halt meg, hogy legyen számunkra üdvösséges megoldás, hogy életünk legyen. Van tehát megoldás a teremtettség számára. Ez az öröm forrása. Jézus lett az események irányítója. Nem tudjuk, mikor jön el, s nem tudjuk, mi fog még addig történni, de végül ő marad a színpadon, minden más szereplőnek távoznia kell.

Aminek mi örülhetünk, az az, hogy a jános látomás szerint a földi világ is felismeri, hogy Jézus a győztes. Eljön a felismerés, az igazság órája.

Hogy ez a felismerés már most is megvan bennünk? Lehet, de nem párosul örömmel. Hiteltelenségünk egyik magyarázata ez. Örömtelen örömmünk nem kívánatos. Mosolytalan nevetésünk nem ragadós. Bizonyágtételünk mögött tagadásaink csúfsága látszik. Eljövendőt váró hitünk mégis a mindennapi forintokat keresi. Az egyház hajójában evezve egyszemélyes csónakká alakítottuk azt át. Ezért nem hallatszik tőlünk az az ének, amely a menny dallamát éneklé, ahogy az az ígében van. Vagy ha szól is valamiféle ének, akkor annak ritmusa is más, dallama pedig hamis.

4. Egy lehetséges vázlat

a) A mennyben valamit tudnak.

A látomás rövid elbeszélése, a Bárány diadala, királyi hatalom adatott neki, s az ő kezében van a jövő. Ott mindenki örül, ott szól a boldog ének.

b) A mennyben azt értékelik, amit mi emberek elvetettünk.

A Bárány Jézusnak adták a hatalmat. A szenvedés útját is végigjáró Jézusnak. Akit mindenki elhagyott, aki áldozattá lett.

c) Valaki kezdje el itt is az éneket!

Semmi új nincs abban, amit az ige mond, Jézus hatalma, gondoskodása nem hat az újdonság erejével. Hálánkat, jókedvünket és örömmünket az adhatná meg, ha végiggondolnánk, mi lenne, ha a világ gazdátlan vagy csak emberi kényre-kedvre kiszolgáltatott lenne.

d) Amit a mennyben tudnak, azt a földön is felismerik.

Szent versenyfutás, ki tudja előbb fölemelni a tekintetét, a szívét, az életét az örömhöz? Kiábrándult világunkban van-e esélye a keresztyénségnek, a mi egyházunknak; kicsiben gyülekezetünknek, magunknak, hogy tőlünk induljon az ének?

Sztojanovics András

Rudolf Bultmann igehirdetése:

„Te vagy-e az Eljövendő?”

Máté 11,2-6

1938. november 9-én felgyújtották a zsinagógákat egész Németországban, Marburg egyetemi városban is. Bultmann az úgynevezett kristályéjszaka után mintegy három héttel, december 11-én mondotta el az itt kivonatossan közölt prédikációt marburgi szószéken egyetemisták és a gyülekezet előtt. Mi volt a visszhangja a kristályéjszakanak az ötvenéves, világhírű professzor igehirdetésében? Az ádventi alapige megszólaltatásával reménységet hirdetett azoknak, akik szenvednek ezen a világon.

A beszéd első részében elhangzottak ezek a szavak: „zsidóság” és „artfremd” (a germán fajtától idegen). „Azokhoz tartozunk-e akik szenvednek ezen a világon? Él-e bennünk ama reménység? Ma ezt a reménységet sokan nemcsak veszedelmes betegségnek tartják, hanem minden eszközzel harcolni akarnak ellene. És ebben a harcban felteszik a kérdést: Honnan származik ez a reménység? Izraelből, a zsidóságból! Prófétáitól és fantasztáitól! Ez nekünk artfremd.”

Azért vettem előre ezt az idézetet a prédikációból, hogy már olvasása előtt felhívjam a figyelmet: itt félszázad távolából életveszélyes vállalkozás tanúi vagyunk. Nekem nem volt részem az égő zsinagógák látványában, mert négy hónappal azelőtt befejeztem Erlangenben posztgraduális évemet. De a következő sorokban számos helyen — különösen az I. részben — felfigyelek arra, hogy akkori füllel hallgatva Bultmann teljesen nyíltan hirdette Isten üzenetét — háttérben a nemzetiszocializmus őrvongó tömegeivel. Ezt nevezzük merész prófétai igehirdetésnek; a Szentírásban gondoljunk Jeremiás könyvére.

I.

Keresztelő János és Jézus idejében ez a kérdés a zsidó nép szívében élő reménységet fejezte ki: Mikor jön el a Messiás? Keresztelő ezzel a reménységgel szegezte Jézusnak a kérdést: Te vagy-e? Ez a kérdés érthetetlen azoknak, akik elégedettek az étellel. Akik nem veszik észre az árnyakat, és csak a mindennapi örömeiket keresik. Vagy akik elégedetlenek, mert nekik az élet küzdelem és napestig tartó fárasztó munka. Ma sokan elégedettek, nemes célt látnak maguk és országuk előtt s készek érte minden áldozatra, javaik és életük feláldozására. De az eljövendőben való reménység távol áll tőlük.

Mert ez a reménység feltételezi, hogy vannak, akik együtt éreznek a szenvedőkkel. Ma olyan hangok hallatszanak, hogy ez a reménység veszedelmes ragály, küzdeni kell ellene, alkalmatlanná tesz az országépítő munkára. Hiszen honnan is származik ez a „betegség”: Izraelből, a zsidóságból, prófétáiktól és fantasztáiktól. Ez idegen a német embertől („artfremd”).

De ne csapjuk be magunkat, mintha ez így lenne. A világ szenvedőit nemcsak az Ószövetség népe ismeri,

hanem minden nép. A germán elődök ugyanúgy, mint az árja perzsák, reménykedtek új világkorszak eljövételében. Az egyházi atyák csodálkoztak azon, hogy Vergilius római költő Augustus császár idején prófétai költemény írt az Eljövendőről:

*Fel, Jupiter sarja, te kedves isteni gyermeked
már közeledik az idő, öltsd fel fenséged
méltóságodavár*

*Lásd a világ hatalmas teher alatt görnyed és rengek,
Országok és széles tengerek és az ég mélyén
Pogányok ádventjén népek várták az Eljövendőt.*

Ez a reménység korunkig ér: a kortárs úgy véli, hogy tudomány és technika által a világot uralma alá veheti. Nemcsak a természet erőit használja fel, hanem átfogó és ügyesen kialakított szervezettel a boldogság birodalmát akarja megvalósítani. Hogyan néznének a látható világon túl a láthatatlan világban? Miként emelnék fel tekintetüket azokra a hegyekre, ahonnan segítségünk jön (Zsolt 121,1). Akkor, amikor minden segítséget saját tetteirejüktől várnak?

A keresztyének tudják, hogy semmilyen emberi alkotás nem örök, hogy minden szó az emberi munka és teljesítmény örökkévalóságáról — istenkáromlás. Mert egyedül az Isten örök. „Minden test csak fű, és minden szépsége, mint a mezei virágé. Elszárad a fű, elhervad virág, ... de Istenünk igéje örökre megmarad” (Ézs 40,6-8.)

A keresztyének tudják, hogy minden szervezet — legyen annák legnemesebb a célja — csak erőszakkal valósítható meg. És minden rendszer, egy népen belül vagy népek közösségében, emberek leigázásával megy végbe. Tudjuk, hogy a pusztá akarata a jóra, az igazra, még nem az Isten akarata. Nem az isteni akarata, hogy a „bennünk levő Istenről tudjuk: Isten szent Isten, aki nem hagyja övéinek kicsúfolását.

II.

„Te vagy az Eljövendő?” Valóban ő az, akiben beteljesül a reménység? De hiszen Krisztus eljött már több, mint 1900 éve, s vajon megváltozott a világ? A keresztyény gyülekezetnek az a bizonyossága, hogy Ő itt van, és még mindig Eljövendő! Hogyan értsük ezt?

Mit is üzen Jézus Keresztelő Jánosnak? „Menjetekek és mondjátok Jánosnak, amiket hallotok és láttok: vakok látnak és bénák járnak, leprások tisztulnak meg és süketek hallanak, halottak támadnak fel, és szegényeknek hirdettetik az evangélium, és boldog, aki nem botránkozik meg bennem.”

Látjuk: 1. Jézus nem felel közvetlenül Keresztelő Jánosnak. Nem mond se igent, se nemet. A kérdezőt saját tapasztalatára utalja. Neki magának kell döntenie. Ez azt jelenti: a Jézus-kérdésben a döntés terhe reánk hárul.

2. De bizonyos tényálladék kell ahhoz, hogy dönthessünk. Tényálladékként Jézus a tetteire hivatkozik. A vakok látnak, süketek hallanak, és a többi tetteire is emlékeztet. De hát ezek sem akkor, sem ma nem bizonyítékok. A csodák nem győznek meg embereket; csak utalások, melyek döntés elé állítanak.

Olykor emlékeztetnek emberek a keresztyénység világtörténeti hatásaira, az emberi szellem meggazdagítására, a kultúrára. De ezek ismét nem csodák és bizonyítékok. Abban a világtörténeti

időszakban volt csak jelentőségük. Ilyen volt a keresztény intézményes szeretetmunka. Ezeket csupán azok nevezik csodának, akik magukon tapasztalták.

A tulajdonképpeni csoda: a szegényeknek az evangéliumot prédikálják. A szegényeknek, tehát azoknak, akik szenvednek ezen a világon, és várakoznak a jövőre. Az evangélium az Isten kegyelméről és bűnbocsánatáról szóló üzenet. „Ha valaki Krisztusban van, új teremtés az” (2Kor 5,17).

Krisztus jövetele nem olyan eseménye a világtörténetnek, amely elmúlik, mint minden más; hanem olyan esemény, mely a világ végét jelenti. Azokat, akik hisznek Krisztusban, kiemelte az időből az örökkévalóságba. Noha itt élnek a földön, de ínség és halál nem ejtheti őket kétségbe, nem rémítheti meg a gonosz. Isten kegyelme megsemmisítette mindezeket.

A keresztények a hitben jutnak el erre a bizonyosságra. Az a sajátos szituációjuk, hogy míg a földön élnek, útjuk hitben és nem látásban vezet. Jézus jövetele nem csupán a múlté. A jelené és az örök jövőé. Így marad számunkra Krisztus mindig az Eljövendő.

**Kivonatos fordításban közli:
Dr. h. c. Vörcös Imre**

Ádvent esti áhítat a Teológián

“Az Ige volt az igazi világosság, amely megvilágosít minden embert, ő jött el a világba.” (Jn 1,9)

Kedves Testvéreim az Úr Jézus Krisztusban!

Mindazzal, ami az ember számára létszükséglet, általában keveset törődünk, mert létezését természetesnek vesszük.

A föld, ahol élünk, amely bölcsőnk s majd sírunk is, ami az életünkhöz a szükséges táplálékot adja.

A víz, amely nélkül csak néhány napig bírja az ember. A kenyér, ami a mindennapok elegele az asztalunkon s oly természetes.

A levegő, amit csak néhány másodpercig nélkülözhetünk.

A fény, amely nélkül nem volna élet ezen a bolygón.

Értéküket csak akkor mérjük fel, ha valamilyen oknál fogva nem kapjuk meg őket.

Egy talpalatnyi föld a nagyvárosok beton-tengerében, ahol milliók élnek le életüket.

egy korty víz a forró sivatagban,

egy falat kenyér ott, ahol emberek százai ezrei halnak éhen,

egy parányi nyitott ablak, amikor egy zárt térben fogytán az oxigén,

egy imbolygó gyertyaláng, hirtelen áramszünet esetén, mikor a neonfény és a TV-keltette élet illúzió után a sötétben és a csendben a halál valóságát éljük át.

Es éppen ezek az egyszerű, de életfeltételt jelentő dolgok fejezik ki legjobban: mit jelent számunkra Isten! Ugyanazzal a természetes egyszerűséggel, de pótolhatatlan életfeltételként vesz körül, része az

életünknek, mint a föld, a víz, a kenyér, a levegő és a fény.

Nélküle az élet lelki betonrengteteg sivár, élettelen világa.

Lelki szomj-és éhhalál, mint forró sivatagban vagy éhínség idején.

Lelki fuldoklás, mint zárt szobában, ahol fogytán az oxigén.

Lelki sötétség, amint amikor gyufa után tapogatunk áramszünet idején.

És az ember mégis megtanult Isten nélkül élni.

Egy sivár, mesterséges világban, ahol minden beton és műanyag.

Lelkében éhezve és szomjazva az igazságot, mégis rossz helyen keresve azt.

Fuldokolva kapkod egy-egy szeretet-lélegzet után és vakon tapogatózva keresi a sötétben Istent és önmagát.

Mit tegyünk hát?

Ragadjunk csákányt törni a betont? Nincs elég erőnk hozzá.

Fakasszunk vizet a sziklából? Nem vagyunk mőzesek.

A köveket változtassuk kenyérré? Jézus sem tette meg.

Leheljük az élet lehelletét? Erre csak Isten képes.

És akkor váratlanul, tőlünk függetlenül meggyullad egy parányi gyertyaláng! Fénye kicsiny, alig látható, de épp elég, hogy lábunk utat, szemünk célt, életünk értelmet találjon. A gyertya fényénél önmagunkra, egymásra és Istenre ismerünk. Így együtt már van erőnk törni a betont, ásni a kutat, friss cipő sül a kemencében és az élet lehellete csapja meg arcunkat: Édenné lesz a világ!

Mindez azért, mert meggyúlt egy gyertya, eljött a fény, a Megváltó. Akiről János így vall: Az Ige volt az igazi világosság, amely megvilágosít minden embert, ő jött el a világba. Ámen.

**Némethné Tóth Szilvia
teológiai hallgató**

D. Bonhoeffer: Követés - részlet

„Menjete el, hirdessétek: Egészen közel van a mennyek országa. Gyógyítsátok meg betegeket, támasszatok fel halottakat, tisztítsátok meg leprásokat, űzzetek ki ördögöket. Ingyen kaptátok, ingyen adjátok.” (Mt 10,7-8). – Az üzenet és a követők működése semmiben sem különbözik attól, amit maga Jézus Krisztus képviselt. Tanítványai az Ő hatalmából részesültek. Jézus parancsolja meg, hogy hirdessék Isten országának eljöttét, és Ő rendeli a jeleket, amelyek megerősítik ezt az üzenetet. Jézus parancsolja, hogy betegeket gyógyítsanak, leprásokat tisztítsanak, halottakat támasszanak fel, ördögöket űzzenek ki! Az igehirdetés eseménnyé válik és az esemény igazolja az igehirdetést. Az Isten országa, Jézus Krisztus, a bűnök bocsánata, a bűnösnek hit által történő megigazolása, ez mind nem más, mint az ördög hatalmának megsemmisítése, gyógyítás, halottföltámasztás. A mindenható Isten igéjeként cselekedet, esemény, csoda ez. Az egy Jézus Krisztus megy követeiben az országon át, és végzi munkáját. A királyi kegyelem, amellyel tanítványokat felruházta, nem más, mint Isten teremtő, megváltó igéje.

A neuendettelsauai Pastoralkolleg alábbi kurzusaira vár még jelentkezőket

az Északi Kerület Püspöki Hivatala

1997. febr. 26-márc.12. Die Erfindung der Religion (Jüngstes Gericht - Kulturelles Gedächtnis - Heilige Schriften mit Prof. Dr. Jan und Aleida Assmann, Heidelberg)

1997. márc. 12-16. Die Rede der Reden (Jesu Bergpredigt für Zeitgenossen mit Prof. Dr. Hans Weder, Zürich)

1997. ápr. 9-23. Heraus aus dem Einerlei (Feste der Kirche und ihr alttestamentlich-jüdischer Hintergrund mit Pfarrer Dr. Friedrich Fechter, Universität Erlangen)

1997. ápr. 4-7. Freundlich über die Schwelle begleiten (Seelsorge und Gottesdienst bei Kasualien mit Pfarrer Gottfried Stoll, Neuendettelsau)

1997. jún. 4-18. "Religion? - da haetten wir doch was zu bieten" (Esoterik und der Streit um die Wahrheit mit Pfarrer Bernhard Wolf, Nürnberg)

1997. jún. 18-27. "Aufmerksam mitgehen mit Deinem Gott" Micha 6,8 (Ignatianische Exerzitien für Pfarrer, Pfarrerinnen und Pfarrfrauen mit Pater Andreas Falkner SJ, Frankfurt und Frau Hildegard Joeres, Augsburg)

1997. júl. 16-20. Opfer und Taeter, Schuld und Strafe, Vergeben und Vergessen (Annäherungen an eine schwierige Vergangenheit mit dem Bundesbeauftragten für die Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes der ehemaligen DDR, Pfarrer Joachim Gauck)

1997. okt. 15-29. Gott unter die Leute bringen (Marketing und Management in der Gemeinde mit einem Team der Industrie- und Handelskammer Karlsruhe)

1997. okt. 29-nov.7. Lehrer sein - für die Seele sorgen (Kurs für hauptamtliche Lehrkräfte im Religionsunterricht an höheren Schulen mit Pfarrer Waldemar Pisarski, Augsburg)

1997. nov. 10-22. Lebenskreise: immer neu herauswachsen und hineinwachsen (Ein Meditationskurs für Pfarrerehepaare mit Frau Ingrid Heinrich-Rohrbach, München)

